RESPUBLIKA MILLIY KITOB PALATASI
INV.

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ • Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2003-yil, 31-oktabr, • № 44 (3721)

УЛУҒ МЕҲНАТ КЕЗАР ШАН ДАЛАЛАРДА

Ёзувчилар пахта далаларида

Сунбуланинг сўнгги кунлари. Қуёш куз осмонида олтин тангадек ялтириб, кўзни олади. Атрофда мезонлар сузиб, дарахтлар япроғи ўйнаб-ўйнаб ерга оҳиста қўнади. Шоир айтганидек,

Олтин Ўзбекистон тупроғи букун
Бир пари фаслнинг оғушида маст.
Шабнам шовуллайди боғлар қўйнида,

Салқин туман ичра бўзарар тонглар.
Қуёшнинг эринчоқ ёғдуларида
Нафис ялтирайди барги хазонлар.
Ҳар ёнда тўкинлик...
Куздан нишона...
Ҳар ёнда гўзаллик ёймиш дафтарин...
Улуғ меҳнат кезар шан далаларда,
Ҳар ёнда ҳоким бир ташвишли илҳом...

Бундай чоғларда пахтакорлар ёнида бўлмоқ, уларнинг улуғ меҳнатларини гўзал сўз, шеъру куй-қўшиқ билан тараннум этмоқ ижодкорларнинг эзгу бурчидир. Куни кеча бир гуруҳ шоир ва ёзувчилар шу ниятда Тошкент вилоятининг Қуйи Чирчиқ туманига йўл олдилар. Чирчиқ дарёси соҳилларида жойлашган туман далалари олтинкуз саховатидан бор гўзаллигини намоён этган. Бир ёнда боғларнинг тўкин мева-чевалари йиғиб олинаётган бўлса, яна бир ёнда пахтазорларда етиштирилган мўл пахта ҳосили хирмонларга уйилмоқда. Туман далаларига экилган кузги буғдой майсалари эса кўм-кўк бўлиб, баҳор гўзалликларини ёдингизга солади.

Дастлабки учрашув "Ўзбекистон беш йиллиги" давлат ширкат хўжалигининг пахта даласида бўлди. Ўзбекистон халқ шоири Ойдин Ҳожиева, таниқли шоирлар Сирожиддин Саййид, Рустам Мусурмон, Маҳмуд Тоиров, Шавкат Туроб, Дилором Исмоилова ва бошқа ижодкорлар теримчи қиз-жувонларга қўшилиб пахтазор оралайди. Уларни шу хўжалик далаларига ҳашарга чиққан талабаю муаллимлар бир зумда ўраб олишади.

— Менинг асли касбим ўқитувчи, "Янги ҳаёт" маҳалласида яшаймиз, — дейди 28-мактабнинг бошланғич таълим ўқитувчиси Муқаддасхон Норқулова. Қундуз қошлари ўзига ярашган иссиқ чеҳрали муаллима ёзувчилар ташрифидан беҳад миннатдорлигини изҳор қила бошлайди:

— Сиз шоирлар билан бўлган учрашувимиз бизга катта қувонч, куч-ғайрат бағишлайди. Атоқли шоирамиз Ойдин Ҳожиевани фақат ойнаи жаҳондагина кўрардик. Мана бугун бизларга мадад бергани, "Ҳорманг" дегани келганларидан бошимиз осмонга етди.

Ўз навбатида ижодкорлар ҳам улар билан гурунглашиб, пахта теришиб, пайкалнинг ярмига бориб қоладилар. Кўп ўтмай пахтазор узра шеър садолари янграй бошлайди. Ойдин Ҳожиева, Рустам Мусурмон шу ернинг ўзидаёқ пахтакорларга аталган қалбларидаги эзгу сўзларини шеърларга улаб юборадилар. Сураткашлару "ойнаи жаҳон" мухбирлари ҳам фурсатни бой беришмайди. Пахтазордан тушлик маҳали бўладиган учрашувга қайтиш олдидан Ойдин опанинг теримчи аёллар ҳузурида айтаётган шу сўзларига гувоҳ бўламиз:

— Пахтазорларимиз аслида аёллар билан гўзал. Уста пахтакорлар янги келинчаклару қиз-жувонларни бежиз ғўза айни етилган пайтда пахтазор оралатиб ўтказмайдилар. Сабаби, уларнинг гўзаллигидан пахта ҳам баҳра оларкан. Демакки, аёл каби пахта ҳам Аллоҳнинг бир мўъжиза неъмати бўлса ажабмас. Шундай экан, уни асло нес-нобуд қилмай, юрт бойлигига айлантириш ҳаммамизнинг бурчимиз. Сизларга толмас ирода, куч-қувват тилайман.

— Хўжалигимиз, асосан, пахта ва ғалла етиштиради. Бу йил уч минг гектарга пахта экдик. Ҳар гектарнинг ҳосилдорлиги 27 центнердан ошади, — дейди хўжалик раиси Асқар ака Олимов. — Ҳозир йиллик режанинг 90 фоизини ўринлатиб қўйдик. Сизлар келиб, пахтакорларимиз кучига куч қўшдингиз, уларнинг кайфияти, руҳини кўтариб юбордингизлар. Қолган ҳосилни ҳам тез орада хирмонларга уйиб бўламиз.

Ижодкорлар қуёшли кунларнинг ҳар лаҳзасини ғанимат билиб, олтин далалар шукуҳига шукуҳ қўшаётган, хирмонларга барака уяётган теримчиларга ўз китоблари, газета ва журналлардан совға қилишади. Сўнг янги учрашувларга шошиладилар. Кўп ўтмай хўжалик марказида мушоира давом этади. Пахтакор деҳқонлар шаънига айтилган илиқ сўзлар, ватан ва муҳаббат ҳақида ўқилган шеърлардан тингловчилар кўзида ўт чақнайди. Шеърларга куй-қўшиқ уланади. Рақкосаларнинг гўзал хироми, дилтортар қўшиқлар даврага файз бағишлайди.

Меҳр кўзда, деб бежиз айтишмайди. Пахтакору ижодкорларнинг ўзаро мулоқоти ҳамманинг ғайратига ғайрат қўшиб, илҳомига илҳом бағишлайди. Тумандаги 55-ихтисослашган мактаб-интернат талабалари иймана-иймана ён дафтарларидаги шеърларини кўрсатадилар. Атоқли шоирларимизга бағишланган

шеърларини ўқишиб, дафтару китобларига дастхатлар оладилар. "Саодат"у "Гулчеҳралар", "Ўзбекистон адабиёти ва санъати", "Ёзувчи" газеталарига ёзган шеърларини тақдим этадилар. Бу лаҳзаларнинг ўзи ҳам гўзал шеърдай тансиқ, она юртимиз меҳридай улуғ эди.

ШЕЪРИЙ ЛАҲЗА

ПАХТА

Оппоқ деган сўзга чиройсан, пахта,
Момо ер кўксида бир ойсан, пахта,
Сулувлар сочларин бошингдан сочиб,
Терганда жилмайган Хумойсан, пахта.

Ниҳолсан, нозанин юракда унган,
Элу юрт ризқисан, тилакда унган,
Қиёс кўп пахтажон, асли ўзбекнинг,
Ороми ҳам ўзинг кафтига қўнган.

Машаққат меваси, бунчалар оқсан,
Саҳий куз кўксида юксалган тоғсан,
Ўзбекни дунёга олиблар чиққан,
Сен Ипак йўлида ёнган чироқсан.

Тер деган томчидан тўкилган дурим,
Эй оппоқ малагим, кўздаги нурим,
Деҳқон табассуми тўкилган далам,
Нондайин насибам, сўнмас ғурурим.

Сени деб эгилар эгатларда эл,
Сени деб керилар қувончлари сел,
Онам бошидаги оппоқ рўмоли,
Кўзимга суртайин, фариштамсан, кел.

Маҳмуд ТОИРОВ

САМИМИЙ ҚУТЛОВЛАР

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВ ЖАНОБИ ОЛИЙЛАРИГА

Ассалому алайкум ва раҳматуллоҳи ва баракотуҳу,

Муборак Рамазон ойининг кириб келиши муносабати билан Саудия Арабистони халқи, ҳукумати ва ўз номимдан Сиз, Жаноби Олийларига самимий табрик ва биродарона истакларимни йўллаш менга мамнуният бахш этади.

Аллоҳ азза ва жалладан ушбу ойни қут-барака ойи қилишини, Сиз Жаноби Олийларига сиҳат-саломатлик, дўст Ўзбекистон халқига бахт-саодат, Ислом умматига шон-шуҳрат, юксалиш ва зафарлар ато этишини сўрайман. Дарҳақиқат, Аллоҳ эшитгувчи ва ижобат этгувчидир.

Камоли эҳтиром ила,

Биродарингиз

Икки муқаддас масжид ходими
Фаҳд бин Абдулазиз Ол САУД,
Саудия Арабистони Подшоҳи.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВ ЖАНОБИ ОЛИЙЛАРИГА

Муборак Рамазон ойи кириб келиши муносабати билан Сиз, Жаноби Олийларига самимий табрикларимни йўллашдан беҳад мамнунлигимни изҳор этаман.

Ушбу фурсатдан фойдаланиб, қодир Аллоҳдан Сиз, Жаноби Олийларига сиҳат-саломатлик ва бахт-саодат, биродар Ўзбекистон халқига ва бизнинг буюк Ислом умматимизга доимий тараққиёт ва фаровонлик ато этишини сўраб қоламан.

Юксак эҳтиром ва ҳурмат билан,

Муҳаммад Ҳусний МУБОРАК,
Миср Араб Республикаси Президенти.

ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИДА

МАРОҚЛИ УЧРАШУВ

Ўқитувчи билан ёзувчи орасида қисматдошлик, маслакдошлик, руҳий муштараклик бор. Зотан, ҳар бир чинакам ўқитувчи ўз табиатига кўра ижодкор, асл ижодкор эса табиатан ўқитувчидир. Ўқитувчи бўлганда ҳам шундай демократ ўқитувчики, китобхон у яратган ҳар бир асарни ночор-ноилож, "ўлганининг кунидан" эмас, ўз ихтиёри билан қидириб топиб, қўлдан қўймай ўқийди. Худди шу жиҳатдан қаралганда, Халқ таълими вазирлиги ва Ёзувчилар уюшмаси ҳамкорлигида ижодкор ўқитувчилар семинар-кенгашини ўтказиш, ўзаро жонли мулоқотлар уюштиришга анъанавий тус берилгани бежиз эмас.

Чунончи, куни кеча Абдулла Авлоний номидаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказий институтида таҳсил кўраётган, асли мутахассислиги ўзбек тили ва адабиёти ўқитувчиси бўлган мактаб директорларидан иборат тингловчилар гуруҳи Ёзувчилар уюшмасига ташриф буюрдилар. Бу ташрифдан кўзланган мақсад уюшма фаолияти ва, умуман, ҳозирги адабий ҳаёт билан яқиндан танишиш, адиблар суҳбатини олиш эди.

Ёзувчилар уюшмаси раисининг биринчи ўринбосари, шоир Сирожиддин Саййид ва уюшма масъул котиби, ёзувчи Раҳимжон Отаев меҳмонларга ташкилотнинг қарийб етмиш йиллик тарихи ва бугунги куни, барча вилоят бўлимлари фаолияти, уюшмага қарашли жамғарма, адиблар боғи, адабий нашрлари хусусида батафсил маълумот бердилар.

"Ёшлик" журналининг бош муҳаррири Собир Ўнар яқинда ўзининг йигирма йиллик тўйини нишонлаган жариданинг тарихи ва кейинги йиллардаги мазмун-мундарижаси хусусида ҳикоя қилиб, муаллифлару муштарийларнинг катта қисмини ўқитувчилар ташкил этишини алоҳида таъкидлади, бу борадаги ижодий ҳамкорликни янада кучайтириш зарурлиги ҳақида сўзлади.

Ўқитувчилардан наманганлик Шуҳрат Ашуров, хоразмлик Шарофат Раҳимова ва Ойгул Худойберганова, самарқандлик Ҳикматулла Эшмуродов ва Абдусоҳиб Раҳмонов, фарғоналик Муҳаммадюсуф Мўминов, андижонлик Ҳамида ва Манзура Бўтаевалар ҳозирги ўзбек адабиёти ҳақида фикр-мулоҳазалар билдиришди.

Абдулла Авлоний номидаги халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш марказий институтида таҳсил кўраётган тингловчилар гуруҳи раҳбари, педагогика фанлари номзоди Нилуфар Йўлдошева мазкур мароқли учрашув учун Ёзувчилар уюшмаси раҳбариятига чуқур миннатдорчилик изҳор қилди.

ЛИЦЕНЗИЯЛАР НЕГА БЕКОР ҚИЛИНДИ?

Миллий эстрада санъатини ривожлантиришга доир ҳукумат қарорлари қабул қилинганига икки йилдан ошди. Ўтган давр мобайнида миллий эстрадамиз ўз қиёфаси ва нуфузига эга бўлган бадиий ҳодисага айланди. Унинг "овози" дунё миқёсига кўтарилди. Хўш, бу ютуқларнинг асосини нималар ташкил этади?

Аввало, бадиий саёзлик, тақлидчилик ва дидсизликни бартараф этишнинг самарали услуби йўлга қўйилди — Мустақиллик ва Наврўз умумхалқ байрамларига тайёргарлик кўриш Ишчи гуруҳи Миллий эстрада санъатини ривожлантириш ва мувофиқлаштириш Кенгаши билан ҳамкорликда ҳар йили икки мартадан энг сара эстрада қўшиқларини кўрикдан ўтказиш ишини олиб бормоқда.

Қолаверса, ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш, уларнинг онгида миллий истиқлол ғояларининг шаклланишида эстрада санъатининг имкониятларидан унумли фойдаланишнинг оммабоп шакллари излаб топилди. Ҳар йили ўтказиладиган битирувчилар куни, сўнгги қўнғироққа бағишланган тадбирлар, "Умид ниҳоллари", "Баркамол авлод" ва "Универсиада" спорт мусобақаларининг тантанали очилиш ва ёпилиш маросимларида миллий санъатимиз ютуқлари асосида ватанпарварлик руҳини ёшларга сингдиришнинг бадиий услублари ишлаб чиқилди.

Иқтидорли ёшларни рағбатлантириш, ёш истеъдодларни кашф этишнинг самарали шакли сифатида "Янги тароналар", "Азиз она юртим наволари", "Янги номлар" каби танлов фестиваллари мунтазам ўтказилмоқда. Муҳими, бирлашмада бастакорлар, шоирлар ва хонандаларнинг ҳамкорлик қилишлари учун зарур шарт-шароитлар яратилди. Шеърият, мусиқа ҳамда ижро маҳорати шўъбаларининг ташкил этилиши шулар жумласидандир.

Санъатшунослик илмий текшириш институти, Ёзувчилар ҳамда Бастакорлар уюшмалари, республика Маънавият ва маърифат маркази, Ўзтелерадиокомпания билан биргаликда "Эстрада санъати — миллий маънавият кўзгуси" ва "Замонавий эстрада қўшиқлари" мавзуларида илмий-амалий анжуманлар ҳар йили мунтазам ўтказилмоқда.

Давоми тўртинчи бетда.

ҚАДИМШУНОСНИНГ ЎЧМАС ИЗЛАРИ

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг мамлакатимиз ижтимоий-маънавий ҳаётидаги ўрни беқиёсдир. Академиямиз ташкил топганига 60 йил тўлиши муносабати билан Вазирлар Маҳкамаси қарор қабул қилди. Мазкур қарорда бу санани кенг нишонлаш юзасидан муҳим тадбирлар белгиланиб, мутасадди ташкилотлар зиммасига қатор вазифалар юклатилди.

Ўтган олтмиш йил мобайнида академиямиздан ўз илмий мактабларига асос солган буюк олимлар етишиб чиқдилар. Уларнинг замонавий илм-фаннинг барча соҳаларига доир кашфиётлари бутун жаҳонда машҳур. Математика, физика, кимё, микробиология, фалсафа ва бошқа ижтимоий фанлар соҳасида, буюк кўҳна тарихимиз саҳифаларини, Шарқнинг бебаҳо мероси жам бўлган ноёб қўлёзмаларни чуқур ўрганиш, она тилимизнинг ривожланиш қонуниятлари ва имкониятларини тадқиқ этишда катта ютуқлар қўлга киритилди.

Ўзбек фани ривожига улкан ҳисса қўшган ва жаҳон тан олган Ҳабиб Абдуллаев, Қори Ниёзий, Собир Юнусов, Иброҳим Ҳамробоев, Саъди Сирожиддинов, Тошмуҳаммад Саримсоқов, Содиқ Азимов, Теша Зоҳидов каби таниқли академикларимиз билан фахрланамиз. Уларнинг сафида тарих фанлари доктори, профессор, академик Яҳё Ғуломовнинг ҳам муносиб ўрни бор.

Қўлимда машҳур аллома, академик Яҳё Ғуломов битган ва у ҳақда ёзилган асарлар. Унисини қўйиб, бунисини ўқийман. Бунисини қўйиб, унисини. Ўқиб-ўқиб ўйга толаман. Яҳё Ғуломов қадим тарих бўлиб сўзлайди. Сўзлаган сайин минг-минг йиллик қўшиқларнинг садолари эшитилгандай бўлади. Алломанинг ҳар бир сўзини қайта-қайта тинглагинг келади. Уларда аждодларимизнинг меҳри товланиб туради.

Ўз тарихини, маданиятию маънавиятини қадрлаган инсон бахтлидир. Яҳё Ғуломов ана шундай бахтга мушарраф бўлган улуғ зотлардан эди. Президентимиз Ислом Каримов ҳам бир йиғинда алломамиз хотирасини мана бундай деб бежиз ёдга олмаган эди: "Мен академик Яҳё Ғуломовни яхши билардим. У мустақил фикрга эга бўлган, керак бўлса, энг юқори лавозим эгасига ёқмайдиган тўғри гапни дадил айта оладиган олим эди. Тарихчилар яхши биладилар, одатда тепаликлар қаърида тарихий обидалар, бутун бир шаҳар ястанган бўлади. Шўро даврида, фақат томлардагина пахта экилмай қолган бир пайтда, ана шундай тарихий тепаликларни ҳам текислаб, пахта даласига айлантириш сиёсати авж олганда, бунга қарши чиққан олим Яҳё Ғуломов бўлганини мен яхши эслайман."

Давоми иккинчи бетда.

"РАВИШИ ТАРИҚАТДА ҲУЖЖАТДУР..."

Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний таваллудининг 900 йиллиги олдидан

Нима учун орадан тўққиз юз йил ўтган бўлса-да, биз Абдулхолиқ Ғиждувонийга мурожаат этиш эҳтиёжини сезаяпмиз? Не боис мамлакатимиз раҳбари ул зотнинг абадий қўнимгоҳини обод қилишга бунчалик катта эътибор қаратмоқда? Бутун дунёдан зиёратчиларнинг катта оқими Ғиждувонга интилишларини нима билан изоҳлаш мумкин? Бугун шу ва шу каби саволлар ҳар бир фикр эгасини ўйлантираётган бўлса ажаб эмас.

Биз ҳозирча "Ҳужжат" дея эътироф этилган икки мутафаккирни биламиз. Бири — Имом Муҳаммад Ғаззолий, яна бири — Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний. Имом Ғаззолий "Ҳужжат ул-ислом" бўлса, Хожа Абдулхолиқ — тариқат ҳужжатидир. Ҳазрат Навоийнинг "Насойим ул-муҳаббат"даги "Аларнинг равиши тариқатда ҳужжатдур" деган сўзлари бунга далил.

Ҳазрат Навоий ўз сўзини қуйидагича далиллайди: "Барча форуқнинг мақбулидурлар. Ҳамиша сидқу сафо йўлида ва Мустафо саллоллоҳу алайҳи васаллам мутобаатида ва бидъату ҳаво муҳолафатида қадам урубдурлар ва пок равишларин ағёр кўзидин яширибдурлар". Форуқ — ҳақ ва ботилни бир-биридан ажратувчи, демакдир. Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний уларнинг барчаси наздида эҳтиромга лойиқ. Сабаб: ул зотнинг йўллари ҳамиша сидқу сафо — тўғрилик ва поклик бўлган. Ўз ҳаётлари давомида пайғамбар алайҳиссалом суннатларига қатъий амал қилган. Бидъат (шариатга кейин қўшилган амаллар — қавс ичидаги барча изоҳ ва таъкидлар бизники — Н.Ж.)га қарши турган ва нафсу ҳаво хоҳишларига бўйсунишдан ўзини тийган. "Пок равишларин ағёр кўзидин яширибдурлар", яъни бирор ишни минбаъд одамлар кўрсин учун қилган эмаслар.

Маълумки, Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийдан бошланган хожагон-нақшбандия тариқатида хуфия (тил билан эмас, қалб билан) зикр қилинади. "Насойим ул-муҳаббат"да таъкидланишича: "Аларға кўнгул зикри сабақи йигитликда Хожа Хизр алайҳиссаломдин бўлубдур". Суҳбат ва хирқалари пири — Имом Абу Яъқуб Юсуф Ҳамадоний.

Хожа Абдулхолиқнинг риёзати (Ҳаққа етишиш йўлида чеккан машаққатлари) ҳамда валояти (Ҳақ таологa яқинлик даражаси) тўғрисида ҳазрат Навоий шундай ёзади: "Хожа Юсуфдин сўнгра алар риёзатқа машғул бўлдилар ва аҳволларин махфий тутар эрдилар ва аларнинг валояти ул ерга етибтики, ҳар вақт намозда Каъбага борурлар эрди".

"Насойим ул-муҳаббат"да ул зотнинг валийлик мақомини кўрсатувчи бир ҳикоят келтирилади. Унда таъкидланишича, жуда кўп одамлар қатнашган бир йиғинда Хожа маърифат борасида ваъз қилади. Ногаҳон мажлисга бир йигит киради. Ташқи жиҳатдан худди зоҳидлардек кийинган бу йигит бир четга ўтиради. Ҳазрат Хожа унга назар қилади. Шунда у йигит пайғамбар алайҳиссаломнинг "Мўминнинг фаросатидан қўрқинг! Чунки у улуғ ва қудратли Оллоҳ нури билан боқади" деган ҳадисини келтириб, шарҳлаб беришни сўрайди.

Хожа: "Бу ҳадиснинг мазмуни шуки, хирқанг остидаги зуннорингни кесиб, иймон келтиргайсан",— дея жавоб беради. Йигит ўша заҳотиёқ зуннорини кесиб, иймон келтиради. Шунда хожа жамоатга қараб: "Бу йигит зоҳир зуннорини кесиб иймон келтирди. Келинг биз ҳам манманлик, шуҳратпарастлик, худбинлик ва риёкорликдан иборат ботин зуннорини кесиб иймон келтирайлик", — дея хитоб қилади. Барчалари тавба қиладилар.

Давоми иккинчи бетда.

КУЮНЧАК ГАЗЕТХОН ЁЗАДИ

"ЗАМОНАВИЙ ТЎТИҚУШ"НИ КЎРГАНМИСИЗ

ЁХУД ҚЎШИҚ ЎҒРИЛАРИНИ КИМ УШЛАЙДИ?

Ўзбекнинг нимаси кўп — тўй-ҳашами кўп. Ойу йиллаб орзу қилинадиган бундай маросимлар учун хонадон эгалари топган-тутганини аяшмайди. Дилрабо куй-қўшиқ тинглаб, меҳмонлар кўнгил ёзсин, дея тараддуд кўришади. Гоҳида эса учар отарчиларга алданиб қолганини, меҳмонлар дили хуфтон бўлганини сезишмайди ҳам.

Бир кафеда шундай ҳодисага гувоҳ бўлдим. Қадди-қомати келишган, бинойидек йигит даврага чиқиб келди-да, Юлдуз Усмонова қўшиқларини айта бошлади. Эркаклигини ҳисобга олмаганда, худди Юлдуз деб ўйлайсиз: қўл-ҳаракатлари, жилваларини шу қадар ўхшатган-ки! Кейин билсак, у машҳур хонанданинг фонограммасидан фойдаланган экан.

Яна Насиба Абдуллаева, Озода Нурсаидова, Мавлуда Асалхўжаева бўлиб куйлайдиган отарчилар учраб туради. Шундай "хонандалар" ҳам борки, нақ Шерали Жўраевнинг ўзимикан, дейсиз. Мабодо машҳур ҳофизимизга тақлид қиладиганлар танлови ўтказилса борми, ўша кимсалар ундан ҳам юқорироқ ўринни олишига ишонамиз. Негаки, улар ҳофизнинг овозини, ҳар битта ҳаракатини мукаммал ўзлаштиришган. ҚиёфаларияМ ўхшайди. Ёқа тутмай иложимиз йўқ бу ҳолатга... Ҳозир яна бир тур қўшиқчилар пайдо бўлган. Улар машҳур хонандаларнинг қўшиқлари куйларини айнан, ипидан-игнасигача ёзиб олиб, ўз овозларида ашула айтишни одат қилишган. Маданиятсизлик ҳам шунчалик бўлар-да. Бундай ҳолатларга ким чек қўяди?

Одамга ўхшаб гапирадиган тўтиқушларни биламиз. Қушки шу ишни уддаласа, одамзод бундан-да баландроғига қодир. Ўша "тўтиқуш"лар ўзганинг иқтидори, меҳнати эвазига ҳамён қаппайтираётганлигидан уялмасмиканлар?! Тўғри, муқаллидлик санъати мавжуд. Обид Асомов каби томошабинни кулдирадиган санъаткорларни ардоқлаш керак. Лекин машҳур артистнинг "ўзлигини" ўғирлаб, мол-дунё ва обрў орттираётган кимсалар қонун олдида жавоб бериши лозим, деб ўйлайман.

Қачонгача бачкана қилиқларга чидаймиз? Қўшиқ ўғриларини ким ушлайди, ахир?!

Урганч шаҳри

Фароғат ЖАББОРОВА

МУСИҚАШУНОСЛАР НЕГА ЖИМ?

Оммавий ахборот воситаларини кузатиб бораётган зукко ўқувчи бугунги қўшиқчилик ва эстрада санъати ҳақидаги кўплаб чиқишларга гувоҳдир. Бу борада матбуотда мақолалар чоп этилаяпти, радиода эшиттиришлар, ойнаи жаҳонда кўрсатувлар берилаяпти. Айниқса, матни саёз, бадиийликдан холи, курама қўшиқлар урчиб бораётгани ҳақида бот-бот чиқишлар қилиняпти. Бироқ, назаримда, негадир уларнинг амалий самараси камроққа ўхшайди. Хўш, нега шундай?

Ёшлар ҳамма нарсага ўзгача нигоҳ ва ҳайрат кўзи билан қарашади. Шунданми, уларнинг санъат, хусусан, очиқ саҳна санъати — эстрадамизга муносабатлари кундай аён. Ёшлар бонг уришаяпти, тўғрими, нотўғрими, ҳарқалай ўз фикрлари ва танқидий қарашларини-да билдириб қўйишаяпти. Бугунги қўшиқчиликка оид чиқишларнинг аксарият муаллифлари журналистлар, талабалар, ўқувчилар, оддий мухлислар. Лекин, афсуски, бу соҳада мутахассисларнинг — мусиқашуносларнинг чиқишлари деярли кўринмайди. Машҳур санъаткорлар эса фақат ўзлари билан суҳбат чоғидагина шу ҳақда фикр айтадилар. Очиғи, уларнинг кўпчилиги бугунги қўшиқчилик ҳақида танқидий фикрда. Ахир, мусиқашуносларнинг вазифаси фақат дарслик ёки жилд-жилд китоблар чоп этишдан иборат эмас-ку. Улар мусиқа санъатининг ривожини, тараққиёт йўлини таъминлаб берадиган масъул шахслар-ку. Бундай сукунатни, тўғрироғи, ижрочилик жараёнига лоқайдликни қандай баҳолаш мумкин? Тошни тош эмас, тоғлар тош қилишини биламиз. Шу маънода бугунги чиқишларга эътибор бермаётган, баъзида менсимаётган ёш хонандалар эҳтимол, ўз соҳасининг билимдонлари, ҳақиқий мусиқашунослар фикрини назарга олишар. Ҳар бир одам ўз соҳаси учун виждони олдида бурчли эканини таъкидлаб ўтиришнинг ҳожати бўлмаса керак.

Азамат РЎЗИМАТ ўғли

Беруний тумани

БИЛДИРИШ

Шу йилнинг 7 ноябр, жума куни соат 11^{00} да Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмасида (Жавоҳарлаъл Неру кўчаси, 1-уй) ўзбек адабиётининг атоқли намояндаси, шоир ва драматург Мақсуд Шайхзода ижодига бағишланган хотира кечаси ўтказилади.

Кечага барча қизиққанлар таклиф этилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси

ОНА ТИЛИМИЗ ҚАДРИ

Она тилимизга давлат тили мақоми берилганининг ўн тўрт йиллигига бағишланган тадбирлар давом этмоқда. Шундай тадбирлардан бири Тошкент Автомобил йўллари институтида бўлиб ўтди. Уни институтнинг маънавият ишлари бўйича ректор ўринбосари Д.Расулов очди. Ўзбекистон Қаҳрамони, Халқ шоири Абдулла Орипов, атоқли адабиётшунос олим Матёқуб Қўшжонов талабалар ва профессор-ўқитувчилар ҳузурида сўзга чиқиб, ўзбек тилига давлат тили мақомининг берилиши мустақиллигимиз учун кураш йилларида амалга оширилган буюк тарихий воқеа эканлигини эътироф этдилар. Она тилимиз мустақил давлатимизнинг тимсоли сифатида бениҳоя қадрли эканлигини таъкидлаб, унинг бутун жозибасию гўзаллигини пухта эгаллаш ва ўрганиш, ҳаётнинг барча жабҳаларида қўлланиш доирасини янада кенгайтириш эҳтиёжлари хусусида сўзладилар. Ушбу байрамда севимли шоиримизнинг гўзал шеърлари янгради. Талабалар ижросидаги куй-қўшиқлар, театрлаштирилган саҳналар барчага байрамона кайфият бахш этди.

Тошкент шаҳар Соғлиқни сақлаш Бош бошқармасида ҳам шаҳар шифохоналари, тез ёрдам марказлари ва бошқа тиббиёт муассасалари бош шифокорлари иштирокида Ўзбек тили байрами ўтказилди. Ўзбекистон халқ шоири Нормурод Нарзуллаев, Соғлиқни сақлаш Бош бошқармаси бошлиғининг ўринбосари Дилором Мамадалиева, "Ҳамшира" журнали раҳбари, тиббиёт фанлари номзоди Абдукарим Усмонхўжаев, "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетаси бош муҳаррири Мурод Абдуллаев тилимизнинг гўзаллиги, бойлиги, ҳаётимизда тутган беқиёс ўрни ҳақида сўзладилар.

Юртимизнинг бойликлари беҳисоб. Аввало, меҳнаткаш, танти ва ҳалол инсонлардир, Ватаннинг энг катта бойлиги. Сўнг олтин пахта деймизми, газу нефт деймизми — улар ҳам заҳматкаш элимизнинг ризқу насибаси.

Қашқадарё вилояти эса ана шу бениҳоя қадр-қимматга эга бойликлар жам бўлган олтин кўзага ўхшайди. Муборак ва Кўкдумалоқ, Шўртан ва

ЎЧОҚДАГИ ҚЎРИМИЗ

ёхуд она юрт неъматлари

Ўртабулоқ кенгликларидан қазиб олинаётган газ ва нефт энергетикамиз мустақиллигини таъмин этиб келаётган бебаҳо неъматлардир.

Яқинда матбуотда Шўртан конлари газ-кимё тизимида юқори босимли компрессор станцияси ишга тушгани ҳақида хабар берилган эди. Куни кеча эса Кўкдумалоқда яна бир йирик газконденсат кони фойдаланишга топширилди. Бу конлардан олинаётган нефт маҳсулотлари Қоровулбозор ва Фарғонадаги нефтни қайта ишлаш корхоналарига юборилса, улар таркибидаги газ эса, қувурлардан Муборак газни қайта ишлаш заводи томон "оқади".

Уйимизда, ўчоғимизда беминнат ёниб турган олов, турфа машиналару учоқларимиз парвозига қудрат бераётган ёнилғи ана шу корхоналарда ишловдан ўтгачгина тайёр маҳсулотга айланади.

Қарши даштининг Қорақуму Қизилқум этакларига қадар ястаниб ётган кенгликларидаги турфа номлар тарихининг ўзи бир китоб бўлса ажабмас. Юлдузқоқу Зеварда, Сандиқлию Денгизкўл, Алангу Қултоқ... эҳ-ҳе, қайси бирини айтасиз.

Қадим-қадимдан ота-боболаримиз томонидан номланган бу манзилларнинг янги тарихи газ ва нефт қидирувчилар, улар очган конларни ишлатаётган оловқалб юртдошларимизнинг фидойиликларидан иборат, десак муболаға бўлмайди.

Муборак газни қайта ишлаш корхонаси ана шу жойлардаги конлардан қувурлар орқали келаётган хом ашёни қайта ишлайди. Унинг мураккаб технологик жараёнлари ҳақида сўзлаганда, аввало, бу муҳташам корхона Қашқадарё вилоятининг иқтисодий салоҳиятини ўзида мужассам этган мамлакатнинг йирик замонавий иншоотларидан бири эканлиги эътиборингизни тортади. Президентимиз Ислом Каримов "Муборакгаз"га ташриф буюрган вақтида корхонани иқтисодиётимиз асоси, мамлакат фахри, дея бежиз таърифламаганлар.

Айниқса, мустақиллик йилларида корхона бутунлай янгидан қурилди, дейиш мумкин. Ҳозир у йилига 27,3 миллиард куб метр газни қайта ишлаш қувватига эришган. Корхонанинг барча иш босқичларида икки мингдан ортиқ ишчи ва муҳандислар меҳнат қилади. Иш жараёнлари кечаю кундуз узлуксиз маромда ташкил этилган. Ўн саккизта газни қайта ишлаш қурилмасида мураккаб газни тозалаш жараёнлари амалга оширилади. Бу қурилмаларнинг тўрттаси мустақиллик йилларида қуриб фойдаланишга топширилди. Уларнинг ҳар бири йилига саккиз миллиард куб метр газни қайта ишлай олади.

Корхонанинг ўзигина эмас, унинг мураккаб технологик жараёнларини бошқараётган ишчи-муҳандислар авлоди ҳам янгидан туғилди. Чунки Ватанимиз озодликка чиққунига қадар корхонанинг энг муҳим иш жараёнларини бошқариш русийзабон мутахассислар қўлида бўлиб, туб жой аҳоли фарзандларига кўпроқ иккинчи даражали ишлар раво кўрилган. Ўзбек ишчи-муҳандисларини етиштиришга, уларни мураккаб дастгоҳларни бошқаришга ўргатишга атайин эътибор берилмаган. Шунинг учун ҳам мустақиллик йилларида бундай йирик иншоотларни бошқарадиган янги авлодни камол топтиришга биринчи навбатдаги вазифа сифатида қаралди ва атиги ўн-тўрт йил ичида бунга эришилди ҳам. "Муборакгаз" сингари йирик иншоотларда камол топган ўзбек ишчи-муҳандисларининг янги авлоди, эндиликда фақат "Муборакгаз"нинг ўзида эмас, балки Кўкдумалоқу Қоровулбозор дейсизми, Шўртану Устюрт дейсизми — мамлакатнинг барча йирик ёнилғи-энергетика иншоотларида юксак маҳорат билан иш олиб бормоқда.

Мамлакатнинг ёнилғи захираларига бўлган эҳтиёжини тўлароқ қондириш, шунингдек, қўшни давлатлару биз билан шартнома тузган бошқа мамлакатларга ҳам газнинг барқарор етказиб берилишини таъминлаш мақсадида ёнилғи-энергетика иншоотларини такомиллаштириш юзасидан кенг кўламдаги ишлар рўёбга чиқарилмоқда. Юқорида айтиб ўтилганидек, Шўртан газ-кимё мажмуида юқори босимли компрессор станцияси ишга туширилди. Кўкдумалоқда газ конденсатини барқарорлаштириш қурилмаси ишга тушмоқда. Бунинг натижасида суюлтирилган газ янада кўпроқ миқдорда олина бошланади.

"Муборакгаз" корхонаси 1971 йилнинг декабр ойида иш бошлаган эди. Шундан бери унинг қуввати бир неча баробар ошди. Энг кейинги янги қурилма 1996 йилнинг май ойида ишга тушган эди. Ҳозир яна учта янги газ тозалаш қурилмасини барпо этиш юзасидан лойиҳа ишлари олиб борилмоқда.

Корхона иқтисоди барқарор йирик корхоналардан бири сифатида юртимизнинг ободончилик ишларига ҳам катта ҳисса қўшиб келаётир. Шаҳрисабз ва Қамаши туманларида корхона ҳисобидан янги мактаблар қуриб берилди. Бундан ташқари, корхона доимий равишда мактаблар ва маданий-маърифий муассасаларни таъмирлаш ишларига бош қўшиб келаётир. Яқинда қайта таъмирдан чиқарилган вилоят кутубхонасининг замонавий жиҳозлар, компютер техникалари билан таъминланиб, янги қиёфа касб этишида, Муборак шаҳридаги стадионнинг таъмирдан чиқарилишида ҳам корхонанинг катта улуши бор.

Албатта, уйингда, ўчоғингда ҳамиша олов тайёргина ёниб турганига нима етсин? Бироқ биз қанчадан-қанча янги конлар очмайлик, барибир инсоният учун Олло таоло томонидан яратилган бундай неъматлар асло беҳисоб эмас. Кимки, ўз бойлигини эҳтиётлаб, тежаб-тергаб, исроф қилмай фойдаланса, унинг ҳамиша ризқи бутун. Бироқ замон энергетика заҳираларидан унумли ва те-

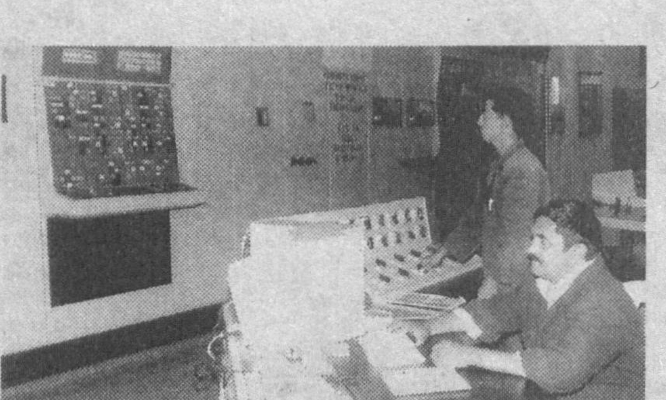

жамли фойдаланиш юзасидан инсоният олдига катта талаблар қўймоқда. Яқинда шу масала кун тартибига қўйилган илмий-техникавий анжуманда бу борадаги ишларнинг йўналишлари аниқ белгилаб олинди. АҚШ, Россия, Германия, Испания ва бошқа мамлакатлардан олинаётган янги технологиялар, эҳтиёт қисмлар қурилмаларни такомиллаштириш ишларини янада жадаллатиш имконини беради.

Корхонанинг энг катта бойлиги — бу чинакам фидойи инсонларидир. Истиқлол йилларида корхонада уларнинг катта авлоди шаклланди ва бу жараён муваффақиятли давом эттирилмоқда. Корхона таъмирлаш цехининг тажрибали устаси Қобил Мўминов 2001 йили Президентимиз Фармонига биноан Ўзбекистон Қаҳрамони бўлди. У мураккаб насос ускуналарининг қисмларини таъмирлашда бой тажриба тўплаган. Амалга ошираётган ҳар бир иши заргарона. Тозалаш қурилмаси бошлиғи Шерали Турсунов, цех раҳбари ўринбосари Абдулла Улуғбоев, ишлаб чиқариш бошлиғи ўринбосари Ҳасан Иноқов, бош муҳандис ўринбосари Умид Авезов, таъмирчи уста Михаил Мелишченколарнинг ҳар бири корхонада алоҳида иззат-эҳтиромга эга. Корхонага келаётган ёш муҳандислар уларнинг иш сабоқларига таяниб, тажриба орттирмоқдалар, муҳим иш жараёнларини бошқаришни ўз зиммаларига олмоқдалар.

— Касб маҳоратларини ошириш учун ёшлар муттасил равишда "Ўзбекнефтгаз" компанияси таркибидаги ўқув комбинатларига малака ошириш курсларига юборилмоқда, — дейди корхона раҳбари Ўктам Умаров. — Бухоро, Қарши, Қўқон шаҳарларидаги комбинатларда ёш мутахассисларни қайта тайёрлаш йўлга қўйилган. Ишчи-муҳандисларимиздан ўн киши Губкин номидаги Москва нефт ва газ институтига малака ошириш учун боришга тараддуд кўрмоқда. Бундан ташқари, йигирмадан ортиқ талаба корхона ҳисобидан олий ўқув юртларида таҳсил олаётир.

Кези келганда шуни ҳам айтиш жоизки, корхона раҳбарининг ўзи ҳам мустақиллик йилларида ана шу муҳташам иншоотнинг турли босқичларида фидойилик билан ишлаб камолга етган ёшларимизнинг биридир. Истиқлол арафасида Тошкент политехника институтини битириб корхонага келган Ўктам Темирович шундай муҳташам иншоотнинг мураккаб технологик жараёнларини бошқаришга қизиқарди. Бироқ у пайтларда заводнинг энг муҳим иш жараёнларига раҳбарлик қилиш, асосан, русийзабон мутахассислар изми-ихтиёрида эди. Мустақиллик Ўктам Умаров сингари оловқалб ёшларнинг орзу-интилишларига қанот бағишлади. Ўзининг билими, ғайрат-шижоати, фидойилиги билан бошқаларга намуна бўлаётган Ўктам Темировичга корхонанинг навбатчи муҳандислиги ишониб топширилди. Бу масъулиятли вазифани у виждонан адо этиб, ўзига бўлган ишончни янада мустаҳкамлади.

Ишонч — эр йигитнинг қаноти деганларидек, жамоанинг эътиборини, элнинг назарини қозонган Ўктам Умаров кўп ўтмай йирик корхонанинг бош муҳандислигига тайинланди. Газ тозалаш қурилмалари ишининг самарасини ошириш, бу борада энг янги технологияларни қўллаш, экологик муҳит тозалигига масъулият билан қараш унинг жонкуярлиги, тадбиркорлиги ва пухта билими билан ҳал этилади. Бу борада ҳам бой тажриба ва зако-

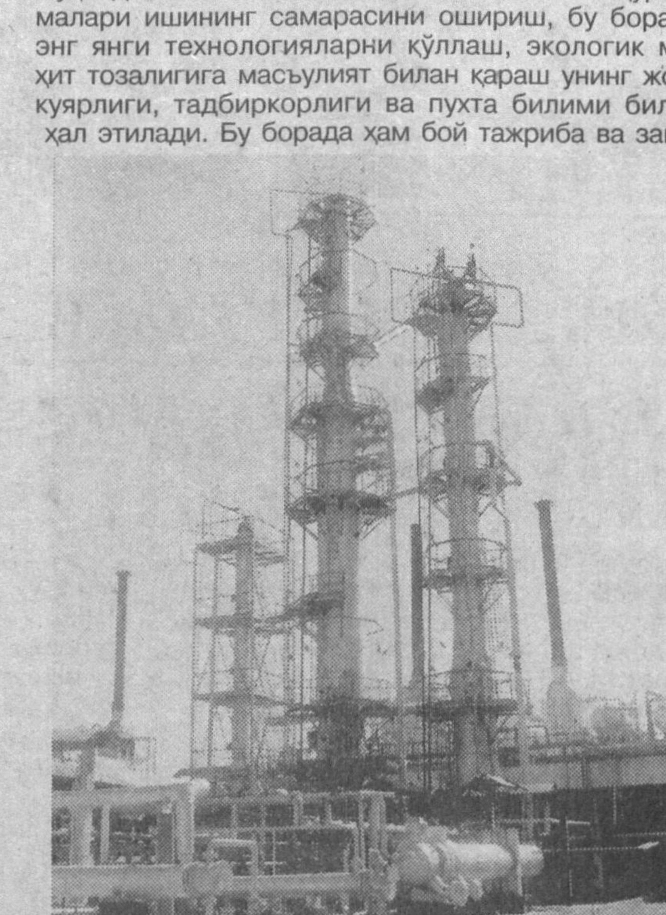

ватини, фидойилигини намоён эта олган бош муҳандисгга яна катта ишонч билдирилиб, у корхонанинг бош раҳбари этиб тайинланди.

— Ҳали қиладиган ишларимиз кўп, — дейди Ўктам Умаров. — Энг муҳими корхонанинг мустақиллик йилларида эришган катта ютуқларини мустаҳкамлаш, мамлакат иқтисодиётини юксалтиришга муносиб ҳисса қўшишдир.

Ўчоқдаги қўримизни гуриллатиб, уйимиз тафтига тафт қўшаётган корхона газчилари сўнгги йилларда Муборакнинг завод атрофидаги янтоқ қоплаб ётган жойларида юз гектардан ортиқ боғзорлар вужудга келтирдилар. Корхонанинг ўзини эса қарағайзор ўрмон ичидаги гўзал масканга менгзайсиз. Бу гўзалликни газчилар ўз қўли билан, қалб қўри билан яратишган. Чунки бу жойда ишлашни ҳам, дам олишу ҳаёт завқини суришни ҳам ўрнига қўядиган, қалбида гўзаллик ва эзгулик яшаётган янги давр кишилари меҳнат қиладилар.

Улар — озод Ватан одамларидир.

Мурод АБДУЛЛАЕВ

КУНЧИҚАР ЮРТ ОҲАНГЛАРИ

Республикамизда ўтаётган Япония маданияти кунлари доирасида мазкур мамлакатнинг машҳур "Кокоо" гуруҳи илк маротаба Самарқанд ва Тошкент шаҳарларида катта концерт дастурини намойиш қилди.

Пойтахтимизда ўтган концертнинг бошланишида Маданият ишлари вазири ўринбосари Ф.Зокиров, Японияннинг Ўзбекистондаги элчиси Акио Кавато жаноблари ва Алишер Навоий номидаги театрнинг директори Б.Ёқубов сўзга чиқиб, ҳар икки мамлакат ўртасидаги маданий алоқаларнинг ривожланиб, мустаҳкамланиб бораётганини қайд этдилар. Концертда миллий кото ва сякухати созларида анъанавий ҳамда замонавий руҳдаги мусиқий композициялар ижро этилди. Мазкур гуруҳ саккиз йиллик ижодий фаолияти давомида 3 та альбом чиқаришга муваффақ бўлди. Гуруҳнинг учала аъзоси ҳам ёш бўлишига қарамай, катта ижодий ютуқларни қўлга киритишган. Жумладан, гуруҳ раҳбари, композитор, оранжировкачи ва сякухати созининг ижрочиси жаноб Акикадзу Накамура машҳур "Мацуо" мусиқий мукофотининг совриндоридир.

Сякухати сози жуда узоқ тарихга эга бўлиб, табиат ҳодисалари, инсон ва қушлар овозини ҳам ифодалай олиши мумкин. У ўзбек миллий асбоби — чўпон найига ўхшаб кетади. Кото эса 1200 йиллик тарихга эга бўлиб, Шарқий Осиёда кенг тар-

қалган. Бу чолғу ўзбек миллий асбоби "қонун" ва Европа чолғуларидан "арфа"га ўхшаб кетади.

Концертдан сўнг "Кокоо" гуруҳи раҳбари Акикадзу Накамура билан суҳбатлашишга муваффақ бўлдик.

— Айтингчи, жаноб Накамура, ҳозирги замон япон ёшлари кўпроқ қайси йўналишдаги мусиқани ёқтирадилар?

— Бу анча қийин савол. Умуман айтганда, замонавий япон ёшларининг мусиқа санъатига қизиқишлари катта. Уларнинг аксариятини миллий мусиқамизга қизиқувчилар ташкил қилади.

— Сизларда миллий чолғуларда замонавий мусиқа асарларини ижро этувчи оркестрлар борми? Анъанавий мусиқа ижрочилари олий ўқув юртларида таҳсил оладиларми?

— Афсуски, бизда бундай оркестр йўқ. Биз асосан замонавий асарларни ижро этамиз. Шахсан менга жаз мусиқаси ёқади. Эркин импровизацияни жуда яхши кўраман. — Саволингизнинг иккинчи қисмига келсак, бизда анъанавий мусиқа ижрочиларини тайёрлайдиган олий ўқув юртлари мавжуд. Лекин, афсуски, профессионал педагоглар етишмаслиги сабабли ҳозирги замон талабига мос кадрлар тайёрлаш масаласи бироз муаммо бўлиб турибди.

— Эшитишимизча, Ўзбекистон Давлат консерваториясининг "Сўғдиёна" оркестри ижросида ўзбек миллий мусиқаларини тинглабсиз. Бу оркестр ҳақида нима дея оласиз?

— Мен бу оркестрнинг ижросидан ниҳоятда таъсирландим. Билишимча, "Сўғдиёна" Ўзбекистон мусиқа ҳаётида ўзига хос янгилик. Ўзбекистоннинг гўзал табиати, кишиларининг ўзаро самимий муносабати, ўзбек маданиятининг олижаноб намуналари мазкур оркестр ижросида мужассамлашган. Оркестр келажакда янада катта муваффақиятларга эришишига ишонаман.

Шу ўринда ўзбек ва япон мусиқалари ўртасида жуда кўп ўхшашликлар мавжудлигини айтиб ўтмоқчиман. Ҳатто бемалол айтиш мумкинки, япон анъанавий мусиқасининг шаклланишида ўзбек миллий мусиқасининг таъсири катта. Фикримча, "Сўғдиёна" билан ҳамкорликдаги ижро жуда чиройли бўларди. Агар мени таклиф қилишса, жон деб рози бўлардим.

— Режаларингиз ҳақида сўзлаб берсангиз.

— Аввало, Ўзбекистондан улкан таассуротлар билан қайтаётганимизни айтмоқчиман. Навбатда Қозоғистон ва Қирғизистон бўйлаб концертлар уюштиришни режалаштирганмиз. Кейин яна Англия оркестрида фаолиятимни давом эттираман. Ўзбекистонга, унинг меҳмондўст халқига улкан зафарлар тилаб қоламан.

Камолиддин ЎРИНБОЕВ суҳбатлашди.

Юрий ПОДПОРЕНКО суратлари.

ЁДНОМА

ҚАДИМШУНОСНИНГ ЎЧМАС ИЗЛАРИ

Давоми. Боши биринчи бетда.

Яҳё аъло баҳоларда ўқиб, мактабни битиргандан сўнг Самарқандга йўл олди. Самарқанд пойтахт эди. У Ўзбек давлат педагогика академиясининг ижтимоий-иқтисодий бўлимига қабул қилинди. Академияда Абдурауф Фитрат, Бўлат Солиев, Мусо Саиджонов, Василий Вяткин сингари машҳур олимлар сабоқ берарди. Бўлат Солиев араб, форс, рус ва туркий тилларни яхши биларди. Шарқ фалсафаси ва тарихининг билимдони ҳам эди.

Яҳё Ғуломов Вяткиннинг ҳар бир маърузасини берилиб тингларди. Унинг тарихни ўрганишга бўлган қизиқишини Вяткин ҳар жиҳатдан рағбатлантиришга ҳаракат қилди. Ўзи билан Афросиёбга олиб чиқди. Мақсад Яҳёни нафақат тарихчи, балки қадимшунослик бўйича ҳам билағон мутахассис қилиб тайёрлаш эди.

* * *

Яҳё Ғуломов ёзган мақолалар унинг аспирантлик давридаёқ тилга тушди. Бу даврга келиб тарихий ёдгорликларни сақлаш ва илмий ўрганиш республика қўмитаси тузилди. Қўмитага Яҳё Ғуломов илмий котиб қилиб тайинланди. Нодир меъморчилик обидаларини сақлаш ва ўрганиш учун тадқиқотлар олиб бориш зарур эди. Яҳё Ғуломовнинг бир оёғи Самарқанду Бухорода, бир оёғи Хива, Шаҳрисабз, Термизу Тошкентда бўларди. Дала шароитида қадимшунослик қидирув ишларини ташкил этиш, биринчи топилмалар устида дастлабки илмий тадқиқотлар ўтказиш бўйича у яхшигина тажриба орттирди. Машҳур тарихшунос олим А.Ю.Якубовский билан танишди.

1936 йилда Яҳё Ғуломов Хоразмда ўзининг биринчи мустақил қадимшунослик тадқиқотини бошлади. У воҳанинг қадимги суғориш тармоқлари тарихи билан қизиқди. Москвадаги қадимшунос дўсти С.П.Толстовга хат ёзиб, бирга ишлашга таклиф қилди. Улар Тўрткўл ва Берунийнинг Амударёга ёндош ерларида иш бошладилар.

VII-VIII асрларга тааллуқли бўлган Тешик қалъада олиб борилган тадқиқотлар самарали бўлди. Мис ва кумуш тангалар, рўзғор анжомлари, бинокорлик ускуналари, мева данакларию, кийим-кечак қолдиқлари топилди. Шу тариқа Хоразмнинг илк Ўрта асрлар давридаги ҳаёт тарзи ўрганилди. Бу Яҳё Ғуломовни Хоразм қадимшунослигини янада кенгроқ, янада теранроқ ўрганишга ундади. "Хива ва унинг ёдгорликлари" мавзуидаги номзодлик диссертацияси ҳимоя қилингач, олимнинг илмий изланишлари оқими янада тезлашди. Олим Амударё этакларида сунъий суғоришнинг вужудга келиш ва ривожланиш жараёнлари тарихини ўрганишга астойдил киришди. Интилишлари зое кетмади. Хоразмнинг 4-4,5 минг йиллик ижтимоий-иқтисодий тараққиётига бағишланган йирик илмий тадқиқот иши юзага келди. "Хоразмнинг суғорилиш тарихи" деб номланган бу салмоқли иш докторлик диссертациясининг асосини ташкил этди. Диссертация 1950 йили ҳимоя қилиниб, юқори баҳоланди. Бу пайтда С.П.Толстовнинг "Қадимги Хоразм" номли машҳур асари яратилган бўлса, Яҳё Ғуломовнинг "Хоразмнинг суғорилиш тарихи" асари дунёга келди. Ўзбек ва рус тилларида нашр этилди. Қадимшуносликнинг бой манбаларига таянган бу асарда Хоразмнинг 3,5 минг йилдан ортиқроқ даврини қамраган суғорилиш тарихи батафсил тадқиқ этилди. Академик Б.Пиотровский мазкур илмий тадқиқотнинг қиммати ва тарихий аҳамияти ҳақида тўхталиб, Яҳё Ғуломовнинг бу иши ниҳоятда буюкдир, деб ёзди.

Бу — Яҳё Ғуломовнинг кучига-куч, ғайратига-ғайрат қўшди. Энди у Бухоро, Тошкент, Фарғона томонларга дадил қадам қўя бошлади. Бу ҳудудларнинг қадимги моддий-маданиятини тадқиқ этишда Хоразмда орттирган бой тажрибалари қўл келди.

Ўша йиллари пахта экиладиган майдонларни кенгайтириш авж ола бошлади. Ерларни ўзлаштириш қизғин тус олди. Тепаликлар текисланиб, ерга қўшила бошланди. Уларнинг осори-атиқалар эканлигини билмадилар ёки билмасликка олдилар. Чунки пахта ҳаммасидан муҳим бўлди. Буни қадимшунослар яхши англаб етдилар. Шу боис қаттиқ қайғурдилар. Ҳар бир осори-атиқанинг йўқолиши Яҳё Ғуломовнинг қалбини ларзага солди. "Тепаликларга тегмаслик керак!" Яҳё Ғуломов дилидан тилига кўчган ҳайқириқ ана шундай бўлди. Ҳамма жойга бонг урди. Масала юқорида кўриб чиқилди. Ва пайсалга солинмай, Ўзбекистонда тарихий ва моддий-маданият ёдгорликларини муҳофаза қилиш жамияти ташкил этилди. Мавжуд тарихий

ва маданий ёдгорликларни асраш, рўйхатга олиш ва илмий ўрганиш бўйича қатор-қатор қарорлар қабул қилинди. Бу, шубҳасизки, қадимшуносларга қанот бўлди. Қуваю Ахсикатда, Самарқанднинг Афросиёбию Қаршининг Еркўрғонида, Сурхондарёнинг Кўҳна Термизию Тошкентнинг қадимги Қанқасида қадимшунослар енг шимариб, тарихимизнинг тупроқ ичра ётган ноёб дурдоналари томон юрдилар.

Яҳё Ғуломов диёнатли, ҳалол, мард, бағрикенг, иродаси мустаҳкам, меҳридарё, ростгўй, фидойи, талабчан ва қаттиққўл инсон бўлди. Ҳар бир касбдошида, ҳар бир шогирдида ана шундай хислат ва фазилатларни кўришни истади. Ўзи Ўзбекистонда биринчи қадимшунос олим бўлганлиги учун бутун меҳрини шогирдларига берди. Ёш тарихчилар М.Қосимов, Х.Насриддинов, У.Исломов, А.Муҳаммаджонов, А.Асқаров, С.Раҳимов, Т.Мирсоатов, Р.Сулаймонов сингари кўплаб шогирдларининг қўлларидан тутиб, Москвага олиб борди. Уларни атоқли қадимшунос олимлар — А.Окладников, П.Борисовский, М.Герасимов, М.Грязновга топширди. Оталиқ қиласизлар, деди. Ўзи ҳам шогирдларидан тез-тез хабар олиб, йўл-йўриқ кўрсатиб турди. Шогирдлар ҳам устозга муносиб бўлиб ишончини оқлашга интилдилар. Бирин-кетин фан номзоди бўлдилар, бирин-кетин фан доктори бўлдилар. Ўткир Исломов, Абдулаҳад Муҳаммаджонов, Аҳмадали Асқаров бирин-кетин академик бўлдилар. Ҳаммалари ҳам устоз изидан бордилар.

Мирсодиқ Исҳоқов ҳам Яҳё Ғуломовнинг ҳимматларидан кўпдан-кўп баҳраманд бўлди. Ҳозирги Санкт-Петербургдан олим бўлиб қайтди. Ўрта Осиёда ягона сўғдшунос бўлиб етишди. Фанимизнинг сўғдшунослик деб аталмиш нодир йўналишини танлаган ўнлаб ёшлар бугун-эрта олим бўламан, деб туришибди.

Афсуски, қадимшунослик фанининг Ўзбекистондаги биринчи доктори, биринчи профессори, биринчи академиги Яҳё Ғуломов ана шундай шогирдлардан кўпларининг камолини кўролмади. "Чиндан-да шундай, — дейди жасоратли шогирдларидан бири Аҳмадали Асқаров. — Худди кечагидек ёдимда. Қизилқумдаги қазув ишларимиз қизғин давом этарди. Кечга яқин ишчиларимиздан бирининг белкураги ноёб топилмадан белги бериб қолди. Эҳтиёткорлик билан ковлаб, топилманинг атрофини очдик. Авайлаб, ташқарига олиб чиқдик. Саккизинчи асрга оид топилмалар ноёб эди. Кўрганларнинг бари ҳайратга тушди. Ўша заҳотиёқ биздан анча олисда бўлган домламиз Яҳё Ғуломовга хабар бердик. Тезгина етиб келган устозимиз машаққатли меҳнатимиз самарасини кўриб, севиниб кетди. Ҳаммамизнинг қўлимизни сиқиб, табриклади. Бизга ошга олов ёқишни буюриб, ўзлари ўтовга кириб кетдилар. Биз қувона-қувона ош ҳаракатига тушдик. Ишимиз бироз енгиллашгач, мен чой дамлаб ичкарига кирдим. Домламизнинг ёнбош тушиб, қора уй шифтига тикилганча чуқур ўйга чўмганини кўриб, ҳайрон бўлдим. Мен домладан ҳол сўрадим. "Худога шукр, яхшиман", — дедилар у киши. "Ҳали жуда мамнун эдингиз. Ҳозир эса хафа кўринасиз", — дедим устозга чой узатиб. У киши ўрнидан туриб, чойни олар экан, хўрсиниб-хўрсиниб қўйди. Менинг кўзларим домламнинг кўзларида бўлди. У киши жавоб кутаётганимни сезиб, менга қараб-қараб олди. "Биласанми. — деди чойдан бир ҳўплаб олиб, — Толстовнинг ҳам, Якубовскийнинг ҳам, Орбели билан Струвенинг ҳам ишларини давом эттирадиган, керак бўлса дунёга достон қиладиган зўр шогирдлари бор. Улар бошлаган тадқиқотлар тўхтаб қолмайди. Номлари унутилиб кетмайди. Бизда эса қадимшуносликка эндигина қадам қўйилаяпти. Бунинг устига сизлар ҳали ёшсизлар. Кўриб турибсизларки, ишимиз осонликча бўлаётгани йўқ. Қийинчилик кўп. Тўсиқлар кўп. Уларни енгишнинг ўзи бўлмайди. Курашмоқ керак. Курашмоқ учун жасорат керак, жасорат". Мен устознинг келажагимиз ҳақида ўйлаётганини, қадимшуносликнинг тақдири ҳақида қайғураётганини дарров англадим. Ҳозир устозга менинг у кишини ишонтира оладиган, дардларига малҳам бўладиган ҳақиқий шогирдлик сўзим кераклигини-да билдим. Шу боис бир лаҳза ўйланиб қолдим. Жавоб бермоқ имтиҳондан-да қийин бўлди. Домла эса жавоб кутмоқда эди. Мен ўйланиб-ўйланиб, жавоб бердим. "Устоз, — дедим, — кўнглингиз хотиржам бўлсин. Ишончингиз комил бўлсин. Сизнинг шогирдларингиз устозларингиз шогирдларидан зўр бўладилар. Биз улардан ўтказамиз. Мана, кўрасиз ҳали". Устоз кўзларимга термулди, кўзларидан ёш думалади. Бу севинч ёшлари эди. Мен буни устознинг хиёл жилмайганидан-да билдим. Шу тобда шогирдлар лаганларда ош олиб кирдилар. "Ошни қойил қилибсизлар. Ошни қойил қилган, ишни ҳам қойил қилади", — деди устоз. У киши аввалгидек мамнун, аввалгидек хушчақчақ эди..."

* * *

"Устозимиз жуда-жуда жонкуяр эди, — дея ҳикоя қилади академик Абдулаҳад Муҳаммаджонов. — Ўзи билганларини шогирдларидан аямас, сабоқ беришда ва илм ўргатишда ҳам бениҳоя сахий эди. Бирон бир ишни, бирон бир масалани пайсалга солмасдилар. Ёзма ишларимизни тезгина ўқиб чиқиб, қимматли маслаҳатлар бериб, "янгилик бўлиши керак, янгилик", дерди. У кишининг суҳбатларини бир эшитган одам яна бир эшитиш орзусида юрарди. Устоз тарих бўладими, қадимшунослик бўладими, мароқ билан сўзларди. Ҳар бир суҳбат бир асар ўқиш билан баробар эди. У киши бениҳоя вазмин ва мулоҳазали бўлишига қарамай, юракдаги гапни шартта айтарди. Аммо буни ҳамма ҳам тушунавермас, ҳамма ҳам тўғри қабул қилавермасди... Энг муҳими, Яҳё Ғуломов раҳбарлигида Бухоро, Самарқанд, Фарғона, Наманган, Сурхондарё, Қарши, Жиззах, Сирдарё ва Тошкент вилоятларида олиб борилган изчил тадқиқотлар натижасида тош даврининг турли босқичларига мансуб бўлган Кўлбулоқ, Обираҳмат, Обишир каби кўплаб ёдгорликларда ибтидоий одамзот манзилгоҳлари топилди. Қизил, Олмасой, Кавобий ва Қапчиғойда чақмоқтош қуроллар ясаш устахоналари, Учтутда эса жаҳонда энг нодир бўлган неолит даврига оид кончилик шахталари сингари ўта ноёб осори-атиқалар кашф этилди. Ўтроқ деҳқончилик маданиятининг шаклланиши ва тараққиёти милоддан аввалги икки минг йилликда бошланиб, суғорма деҳқончилик қарийб тўрт минг йиллик тарихга эга эканлиги илмий жиҳатдан асосланди. Айниқса, у кишининг "Ўзбекистон халқлари тарихи" ва "Ўзбекистон тарихи" кўп жилдли китобларини ёзиш ҳамда нашрга тайёрлашдаги машаққатли меҳнатларининг ўзи буюк бир достондир..."

* * *

Яҳё Ғуломов поёнсиз Қизилқумни юрак-юракдан севди. Тоғу тошларни юрак-юракдан севди. Қадим юртимизнинг қадим қўшиқларини, қадим куйларини-да юрак-юракдан ардоқлади. Элни-да, юртни-да азиз билди. Доим ҳақни, ҳақиқатни ёқлади. Шу боис бошига маломат тошлари ёғилди. Бу ёғилган тошлар Яҳё Ғуломовни эголмади, эгса-да синдиролмади. Бунга мардлиги йўл бермади. Бунга Яратганнинг Ўзи йўл бермади.

Бугун Яҳё Ғуломовнинг таваллуд топган куни. Беш кам юз йиллиги. Унинг номи билан аталувчи кўча бугун янада файзли, янада ёруғ, янада нурли. Йўлнинг икки томонида яшнаб турган турфаранг гуллар кўчага ўзгача бир чирой, ўзгача бир кўрк бағишлаб турибди. Пешонасини қуёш нурлари ўпиб турган салобатли бино эса улуғворлиги билан нигоҳингизни тортади. Пештоқига Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси, деб битиб қўйилган. Бу қутлуғ даргоҳда тарихчилар, шарқшунослару қадимшунослар йиғилганлар. Олимнинг касбдошлари, шогирдлари, маҳалладошлари йиғилганлар. Улар фанимизнинг фидойиси, фанимизнинг арбоби Яҳё Ғуломов руҳларини шод этгани келганлар.

Нуриддин ОЧИЛОВ

"РАВИШИ ТАРИҚАТДА ҲУЖЖАТДУР..."

Боши биринчи бетда.

Ушбу ҳикоятнинг ўзиёқ Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийнинг тариқатдаги мақоми нақадар юксак бўлганлиги далилидир. Ул зотнинг мазкур сўзлари ботин зуннори (манманлик, шуҳратпарастлик, худбинлик ва риёкорлик)нинг инсон учун зоҳир зунноридан ҳам хатарлироқ ва ҳалокатлироқ эканлигига ишорадир. Бинобарин, ботин зуннорига нисбат берилган бу хусусиятлар — маънавий таназзул аломатлари.

Суратда қанчалик олижаноб кўринмасин, сийратда ноқобил бўлган кимса ҳурматга лойиқ эмас. Ҳалоллик тўғрисида қанчалик ваъз айтмасин, эл молини туя қилишдан тоймайдиган риёкор эҳтиромга муносиб эмас. Ўзининг ким эканлигини, нима учун ва не мақсадда яратилганини унутиб қўйган, фақат ўз нафсинигина ўйлайдиган худбин ва шуҳратпараст зоҳиран кўзи очиқ кўринса-да, аслида бундай эмас. Мана, ботин зуннори деганда улуғ Хожамиз нималарни назарда тутган (бу ҳали бизнинг ожиз ақлимиз илғаган жиҳатлари, илғамаганлари қанча)!

Келинг, ул зотнинг қуйидаги насиҳатларига қулоқ солайлик. Шоядки, қалб кўзларимиз очилса (Насиҳатлар "Насойим ул-муҳаббат"дан ва Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийнинг "Одоби тариқат" ҳамда "Аз гуфтори Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний" рисолалари (Маҳмуд Ҳасаний таржимаси)дан олинди):

— Ўз нафсини енга олмаган солик ғазабга йўл беради, Иблис найрангига учишга мойил бўлади. Ҳар кимки, нафсига ғолиб бўлса, унда ғазаб эмас, ғайрат бўлур. Шайтон ғайратдан қочар. Кимки бу сифатга эга бўлса, Ҳақ йўлида бўлғай.

— Тақвони ўзингга шиор қилиб ол, ибодат вазифаларини доимо бажар. Илм қидирмоқдан бир нафас ҳам узоқлашма, фиқҳ илми ва ҳадис илмини ўрган.

— Бировнинг мақтовига учма. Биров ёмонласа, хафа бўлма. Халқ ичида чиройли муомала қил, доимо одобли бўл. Барча ҳолатда яхшига ҳам, ёмонга ҳам лутфу марҳамат ила муомала қил. Қаҳ-қаҳ уриб кулмагинки, қаҳқаҳа ғафлат белгисидир ва дилни ўлдиради.

— Доимо нафсингни қийна.... Олийҳиммат бўл. Худойи таоло сенга нимаики берган бўлса, Худонинг халқига нисор эт. Ташқи кўринишингга оро бермагинки, ташқи кўринишга оро бермоқ ички оламнинг хароблигидан дарак беради.

— Ботин таҳорати, яъни кўнгил поклигининг шартлари кўпдир. Чунончи, ҳаром қилинган нимарсаларни кўрмоқдин кўз пок бўлмоғи, ғийбатларни ва ёлғонларни гапирмоқдин тил пок бўлмоғи, ҳаром овозларни эшитмоқдин қулоқ пок бўлмоғи, шариатда ушламоқ мумкин бўлмаган нимарсаларни ушламоқдин қўл пок бўлмоғи, бормоқ мумкин бўлмаган жойларга бормоқдин қадам пок бўлмоғи зарур. Бу беш таҳорат, яъни поклик юзага келса, ботин таҳорати мукаммал бўлади.

Улуғларимиздан яна бир нарсада ўрнак олишимиз керак: уларнинг айтган сўзлари ва бажарган амаллари бир-бирига мутаносиб бўлган. Минбаъд бир нарсани айтиб, ўзга амалга ружу қўйган эмаслар. Шунинг учун ҳам улар маънавий-руҳий камолотнинг юксак даражасига кўтарила олганлар. Шу боис улуғ Хожамиз фоний дунёни тарк этган бўлсалар-да, покиза руҳлари неча-неча камолот соҳибларини тарбият қилиб келмоқда.

Биргина мисол. Ҳазрат Навоий сўзларига кўра, Хожа Баҳоуддин Нақшбанд "...ҳақиқат юзидин Увайсийдурлар ва тарбият Хожа Абдулхолиқ Ғиждувоний руҳидин топибдурлар".

Хожа Абдулхолиқ Ғиждувонийнинг ибратли ҳаёти яралмишлар мукаррами — инсоннинг имкониятлари нақадар катта эканлиги, у вужуд ғами билан эмас, руҳ тарбияси билан шуғуллангса, нечоғлик юксак мақомга кўтарила олиши мумкинлиги намунасидир. Шунинг учун ҳам қарийб тўққиз юз йил ўтган бўлса-да, биз улуғ бобомиз Абдулхолиқ Ғиждувонийга мурожаат этиш эҳтиёжини сезаяпмиз. Шу боис ул зотнинг табаррук мақбарасини обод қилиш мамлакат раҳбарияти ва бутун халқ эътиборида турибди. Наинки мамлакатимизнинг турли вилоятлари, ҳатто бутун дунёдан зиёратчиларнинг Ғиждувонга интилишлари сабабини ҳам, бизнингча, шунинг билан изоҳлаш мумкин.

Зеро, Муҳаммад Ризо Огаҳийнинг қуйидаги сўзлари бежиз айтилмаган:

Эйки, мақсад йўлига ком урмоқ этсанг орзу,
Аввал эт ихлос бирла жусту жўйи авлиё.
Шоҳиди матлаб юзини наззора қилмоқ истасанг,
Чек кўзунга сурма янглиғ хоки кўйи авлиё.
Аҳли Ҳақ таъзимиға қаддингни чавгондек хам эт,
Эътиқодинг бирла қил бошингни кўйи авлиё.
То бу хислат юмнидин кошонаи аҳволингга,
Меҳрдек солсун зиё анвор рўйи авлиё.

Нурбой ЖАББОРОВ

ҒАФУР ҒУЛОМ НАФОСАТИ

Аллома шоир Ғафур Ғулом эстетикаси ўзининг кўпқирралилиги ва кўламдорлиги билан ажралиб туради. Санъаткорнинг нафосатшунослиги назмда, насрий асарларда, ҳажвиётда, жанговар мақоланавислик ҳамда илмий рисолаларида, оташин нутқларида ҳамда мактуботида ўз тажассумини топгандир.

Шоир эстетикасида нафосат, улуғворлик, ижодкорлик, қаҳрамонлик, жасорат, гўзаллик, кулгилилик ва фожиавийлик сингари воқеа-ҳодисалар бадиий ва илмий таҳлил этилган.

"Соғиниш" — Ғафур Ғулом эстетик ва бадиий меросида зарҳал нақшлар билан битилган умрбоқий асарлардан бири. Биз ушбу мақоламизда "Соғиниш"да эстетик мазмуннинг ифодаланиши масаласига тўхталамиз. Бу хусусда атоқли шоиримиз Абдулла Орипов шундай дейди: "Ҳар ҳафтада ўнлаб шеърлар яратиляпти, лекин "Бахтлар водийси", "Яловбардорликка", "Соғиниш", "Сен етим эмассан" сингари ҳар бири халқ тарихидаги бир даврни ифодалаб бера оладиган пойдевор шеърлар деярли йўқ". Чиндан ҳам, Ғафур Ғулом ва Ҳамид Олимжоннинг номлари санаб ўтилган асарларида, хусусан, "Соғиниш" шеърида ўзбекона эстетик тафаккурнинг зиёбахш манзараси кўз олдимизда намоён бўлади.

Маълумки, "Соғиниш" асари Иккинчи жаҳон уруши пайтида, яъни 1942 йил 16 майда қоғозга тушган. Шеърда санъаткорнинг қудратли ватанпарварлиги, унинг тажовузкор душманга оловли нафрати, ўз суюкли зурриёдини қонли жангга кузатган меҳрибон отанинг ўғли омон-эсон "ғолиб-музаффар" сифатида ўз чароғбони ҳузурига қайтиб келишига бўлган қаттиқ ишончи завқбахш бир туйғу билан ҳис этилади.

Иблиснинг ғарази бўлган бу уруш,
Албатта, етади ўзин бошига.
Ўғлим омон келади, ғолиб музаффар,
Гард ҳам қўндирмасдан қора қошига.

Ғафур Ғулом ўз муқаддас гулшанига ёвузларча бостириб келган душманни "малъун" деган сўз билан парчинлаб, уруш даҳшатларини рўй-рост гавдалантиради. Айни чоғда шоир уруш хатарлари ҳақида ўйга толади.

Дарвоқе, уруш — уруш-да! Унда шафқатсиз хавфу хатарлар тўфони ҳукмрон; бу талотўпда дайдиб, изғиб юрган ўқлар тасодифият қонунининг кучини намойиш этиб қолиши ҳам мумкин. Санъаткор бу хил инсоний изтироблар ичра қалам тебратаркан, унинг бутун ижодий эстетикасига хос изчил умидворлик фазилати содда ва гўзал мисраларда акс этади:

Балки бир ғалат ўқ ё хавфу хатар
Ҳазинаи умримдан йўқотди олмос...
Йўқ, у ўлмас, қадами олам яратар,
Ҳаётий бу олам сизу бизга хос.

Шоир эътиқодига кўра, "хонаи хуршид", яъни қуёш кошонаси бўлган она-замин шу қадар мустаҳкамки, унда иттифоқо узилган бир киприк ҳам абадиятга дахлдордир. Дарҳақиқат, ҳатто қиш фаслида биз олган нафас сабзаларда ҳам гўё моддий қиёфа касб этганидек, эртанги кунда зафар қучишга ишонч туйғулари бугун безовта томирларимиздаги қирмизи қон бўлиб уфурмоқдадир.

Узилган бир киприк абад йўқолмас,
Шунчалар мустаҳкам хонаи хуршид.
Бугун сабза бўлди қишдаги нафас,
Ҳозир қонда кезар эртаги умид!

Шуниси эътиборлики, бу барқарорлик эстетикаси "Соғиниш" шеърида ота (шоир)нинг ўз ўғлига айтган эзгу дуолари ҳамда она-Ватанни ва ундаги ўз ворисий боғини асраб-авайлашга доир ҳаётий тилаклари билан янада жозибали тус олади.

Ё ўғлим, жонгинанг саломат бўлсин,
Ўз боғинг, ўз меванг данагин сақла.
Шу мерос боғингни ўз қўлингга ол,
Менга топширилган меросий ҳақ-ла!

"Соғиниш" шеърида Шарқ шеъриятига хос бутун жаҳонни мунаввар қилувчи нурафшон қуёш тимсоли устувордир. Асардаги бу пурзиё эстетик тамойил "хонаи хуршид" ва "васвасамдан кулади қуёш" сингари бадиий ташбеҳларда ҳам, бутун-бутун яхлит тўртликларда ҳам ўз мафтункор қиёфасини намоён этади. Бу умрбоқий зиё манбаи Ватан қуёшидир, айни вақтда бу қуёш мазкур асарнинг ботиний мазмунида гоҳо яққол ярақлаб турган илоҳий қудрат рамзидир.

Худди шу боисдан Ғафур Ғулом ўзининг бу зиёбахш шеърини мана бу қуйма ва донишмандона мисралар билан бошлайди:

Зўр карвон йўлида етим бўтадек,
Интизор кўзларда халқа-халқа ёш;
Энг кичик заррадан Юпитергача,
Ўзинг мураббийсан, хабар бер, қуёш.

Шу аснода шоир қуёшни бутун рўйи жаҳонни ёритувчи сайёра сифатида ҳамда айни пайтда мураббий деб, улуғлаб жонлантираётир. Мазкур жонлантириш туфайли қуёш тимсоли шоир талқинида сўнмас ва улуғ жаҳоннинг нур манбаигина эмас, айни чоғда бутун борлиқни, яъни олтинчи фалакда "фалак қозиси" деб ҳисобланмиш Муштарий юлдузигача барча-барчасини беғараз ва беминнат тарбия этувчи илоҳий қудрат сифатида гавдаланади.

Бинобарин, "Соғиниш" шеърида худди "Вақт" (1945) шеъридагидек, қуёш тимсоли эстетик мазмун нуқтаи назаридан Аллоҳнинг маҳобатли бадиий рамзидир. Бу тимсол ўша вақтда ҳукмрон бўлган марксча-ленинча диалектик моддиюнчилик (материализм)нинг зўравонлик зулмидан шоирни муҳофаза этувчи эстетик мажозий қалқондир.

Навоийга хос гўзал бадиий талқинда Аллоҳнинг кашфиёти саналмиш осмон бир лавҳа бўлса, қуёш нурли заррадир. Ҳадиси шарифдаги тавсифга кўра, қуёш ва ой Аллоҳ таолонинг оятларидан икки оятидир (икки мўъжизадир)... Демак, Аллоҳ фалакиётида зарра ҳам қуёшга тенгдир, қуёш эса Аллоҳ оятларидан биридир, яъни Аллоҳ яратган мўъжизадир. Умуман, Шарқ халқлари, жумладан, ўзбек халқининг эстетик тафаккурида қуёш жамоли — Аллоҳнинг жамолидир.

Бу муҳокамалардан сўнг бир муҳим эстетик хулосага келамиз: Ғафур Ғулом, умуман, Шарқ адабиётида, хусусан, мумтоз ўзбек ва форс-тожик шеъриятида ўз мужассам ифодасини топган тасаввуф илмини мукаммал эгаллаган ва бу илмдан ўз ижодиётида баракали фойдаланган.

Ғафур Ғулом тасаввуфий шеъриятдан юксак бадиий маҳорат билан фойдаланаркан, зўравон коммунистик мафкура тазйиқларидан эҳтиётланиб, бу ботиний илоҳий-эстетик эътиқодни қалбида пинҳона сақлаган.

Ҳақиқатан ҳам, Бедил ва бедилхонликка ҳамишалик ижодий эҳтиром Ғафур Ғулом шеъриятида яққол кўзга ташланади. Санъаткорнинг "Боғ" (1934), "Сарҳисоб" (1940), "Соғиниш" (1942) шеърлари бу фикримизнинг исботидир. Санъаткор тасаввуфона руҳ билан йўғрилган бу хил асарларида "Аллоҳ", "Худо", "Парвардигор" деган сўзлар ўрнида "Қуёш", "Умрим", "Толеъ" ёки "Тақдир" сингари сўзларни истифода этади.

Шуниси диққатга сазоворки, Ғафур Ғулом қизил империя мафкураси замонида Алишер Навоий, Бедил, Машраб, Хайём, Саъдий ва Ҳофиздан юпанч сўраб, илтижолар қилади. "Соғиниш" шеъридан келтирилган қуйидаги мусаффо сатрлар фикримизга далил бўла олади:

Тонготар чоғида жуда соғиниб,
Бедил ўқир эдим, чиқди офтоб.
Лойқа хаёлотлар чашмадай тинди,
Пок-покиза юрак бир қатра симоб.

Бунда шоир мувозий (параллелизм) усулидан нозик бир йўсинда санъаткорона фойдаланиб, буюк Бедил ижодини қуёш билан ёнма-ён қўяётир, яъни шоир Бедилни ўқиётган нурли дақиқаларда буюк ва меҳрибон қуёш (офтоб) жаҳонга жамол кўргизади. Тасаввуфона эстетик туйғунинг мунаввар шафоати шундаки, худди шу саодатманд лаҳзаларда лойқа хаёлотлар худди мусаффо ва ҳаётбахш чашма сувларидай тинади, шоир қалбидаги покизалик эса бир қатра симобдай серҳаракат кўнгилларни зиёлантиради. Бунда шоирона эстетик туйғуларга хос бўлган соғинишнинг бир варақайига уч йўналишдаги ҳиссиётлар тўлқинларини бир бутун, яхлит ва ўзаро уйғун қалб интилишларида намоён бўлади. Бу уч йўналишдаги ҳажр ҳиссиёти тўлқинлари қуйидагилардир:

1) шоирнинг ўз ўғлидек суйиб эъзозлайдиган қариндоши Жўрахон Хайрулла ўғлига нисбатан меҳрибон оталик соғинчи ва хавотир туйғуларининг тўлқинлари; 2) санъаткорнинг Бедил ғазаллари билан бўлган ҳамиша ҳамнафаслик ва мустаҳкам ошнолик туйғуларининг тўлқинлари; 3) санъаткорнинг ўз она-Ватанида тонг чоғида қуёш чиқишига бўлган интиқ-мунтазирлик туйғуларининг тўлқинлари.

Санъаткор буюк маънавиятчи (идеалист) Мирзо Абдулқодир Бедилни мутолаа қилаётган дақиқаларда офтоб чиқади. Дарвоқе, яна бир шоирона қалбий ишорат шунда аён бўладики, то бу фурсатгача санъаткорнинг илоҳий туйғулари лойқа хаёлотлар ва ноэстетик, яъни нафосатга қарши зулмат таъсири остида азоб чекаётган эди.

Модомики шундай экан, "Соғиниш"да Бедил ғазалиёти билан ҳамнафас бўлган қуёш нури моҳиятан бу тасаввуф эстетикасининг мунаввар ёғдуларидир.

"Соғиниш" шеърида учрайдиган коммунистик мафкурага хос баъзи мисралар сиёсий-ғоявий тактика ва эҳтиёткорлик учун битилгандир. Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Орипов зукколик билан ифода этганидек: "Ғафур Ғулом ўз сафдошлари қаторида ғоят мураккаб, ғоят зиддиятли, таҳликали бир даврда яшаб ўтди..." Маҳзуниябозлик адабиётшунослиги "оммавий таомилига айланган" бу даврда "Не-не гўзал ташбеҳлар сомон орасидаги қаҳрабо буғдой доналаридек назардан қолиб кетар эди"(А.Орипов).

Бу буғдой дони ва сомонига мансуб бўлган яхлитлик Ғафур Ғуломнинг "Соғиниш" шеърига ҳам қисман хосдир. Бу жиҳатдан қараганда, санъаткорнинг ижодий маҳорати яна шунда намоён бўлади, "Соғиниш" мазмунидаги ва шаклидаги бу зиддият мазкур асарнинг баркамол асарнинг муштарак эстетик яхлитлигига путур етказа олмаган.

Бинобарин, эстетик таҳлиллар шуни кўрсатадики, "Соғиниш" асари, аллома шоир Ғафур Ғуломнинг "Кузатиш", "Вақт", "Сен етим эмассан", "Боғ", "Сарҳисоб", "Алишер Навоий қабри устида", "Наманган учун", "Она қизим Жамилага" сингари бетакрор шеърлари нозик маҳорат ва ўзбекона миллий руҳ билан, Шарққа хос донишмандона тафаккур билан йўғрилганлиги учун ҳам умрбоқий дурдона асарлардир.

Бир шеър шарҳи

Маҳмуджон НУРМАТОВ,
ЎзМУ профессори,
Раъно СОБИРОВА,
ЎзМУ ўқитувчиси

МУНОЗАРА

БАҲС ЗИЙНАТИ — ВАЗМИНЛИК

(Филология фанлари доктори Нусратулло Жумахўжанинг "Нуктадонлик — нуқтадонлик эмас!" номли мақоласига жавоб)

Муҳтарам Нусратулло Жумахўжа! Сиз мен ҳақимда қанақа салбий фикрда бўлсангиз, мен Сиз ҳақингизда аксинча, жуда ижобий ва юксак фикрдаман. Сиз олим сифатида ўзбек адабиёти тарихи фани бахтига туғилган устоз ва тенгдошларимнинг фахри сафидасиз.

Сиздан илтимосим: баҳсга ўч бўлманг. Чунки Сиз баҳсда қизишиб кетиб, ўз даражангиздан қуйилашиб кетишга мойил бўлар экансиз. Агар шундай бўлмаса, мақолангизда республика жамоатчилигига очиқчасига: "Дарслигимиз камчиликлардан холи, деган даъводан йироқман... Дарслик нашрдан нашрга тозаланиб бормоқда", деб эълон қиласизми?

Наҳотки, дарслик авторига бу гапни айтиш ҳуқуқи берилмаганлигини билмасангиз. Сиз яна бу гапни дарслигингизнинг тўртинчи нашри арафасида айтиб ўтирибсиз...

Билинг: дарсликда хато бўлиши мумкин эмас. Дарсликнинг хатосини тозалаб, кейин нашр эттириш керак.

Энди эса, Сиз мени баҳс майдонига чорлайсиз: "Дарслик ҳақида адабиётшунос мутахассислар, адабиёт ўқитувчилари ва ҳатто ўқувчи абитуриентлардан гоҳида илиқ сўз, мақтов, гоҳида эса холис фикр-мулоҳазалар эшитиб турамиз. Фақат бир ҳамкасбимиз — адабиётшунос Ваҳоб Раҳмоновга дарслик маъқул бўлмайди. Дарслик... нашр этилиши билан олимимиз "Ўзбек тили ва адабиёти таълими", "Муштум", "Шарқ юлдузи" каби журналлар, "Ёзувчи", "Туркистон" газеталари ва бошқа таҳририятларга "танқидий" мақолалар йўллайди", — дейсиз.

Бу гапни ўқиган холис киши: "Ие, Ваҳоб Раҳмонов шунақа ғаламисми?" деган мулоҳазаларга боради. Шунинг учун, изн берсангиз, бунинг боисини кенг жамоатчиликка билдириб қўйсам...

Ваҳоланки, сиз ёзган дарсликда анчагина илмий, методик хатоларга йўл қўйилган. Ўқувчиларга пишиб етилмаган, таҳрирталаб матнлар ҳавола этилган. Бу менинг шахсий мулоҳазам эмас, методист мутахассис сифатидаги хулосамдир.

"Сатрлар силсиласидаги сеҳр" китобингиз навоийшуносликка қўшилган ажойиб ҳисса ва адабиёт ўқитувчилари учун ғазал таҳлилига ўргатувчи бебаҳо қўлланмадир. Афсуски, Сиз ўқувчи билан ўқитувчининг идроки фарқига бормай, дарсликка шу китобингиздаги ғазаллар таҳлилини шундоққина кўчириб бера қолибсиз. Ақалли илмий хатоларни тузатиш ҳам хаёлингизга келмабди. Чунончи, дарсликда Навоийнинг:

Кут бир бодому ерим гўшаи меҳроб эди

мисраси қуйидагича таҳлил этилган: "Меҳробнинг бир четида маскан тутиб, бодомхўрлик билан машғул эдим" (69-бет).

Менимча, ўша мисра мазмуни қуйидагичадир: "Бир дона бодом еб, (бир кеча-кундузда!) меҳроб гўшасида ўтириб, тоат-ибодат қилардим". Қаранг-а: Навоийнинг бир кеча-кундузда битта бодомга қаноат қилиб, шуни овқат билиб, меҳроб гўшасида тоат-ибодат қилаётган лирик тимсолини сиз баднафс бодомхўр билан алмаштириб қўйибсиз...

Дарсликдаги ғазал таҳлиллари ўқувчи учун нобоп-дир: "Қаро кўзум" ғазалининг ўн икки ярим бет таҳлили берилган. Бунинг учун Сизни тақдирласа арзийди. Аммо бу дасрлик учун яроқли эмас. Дарсликда бир ғазал икки бет таҳлил этилса кифоя. Шуни инобатга олмасангиз бўлмайди. Шу маънода — ҳажм йириклиги маъносида дарслик давлат стандартига жавоб бермайди. Ўйлаб кўринг: дарслик беш юз бетга яқин, мажмуа тўрт юз бетча. Қўшинг: қанча бўлди? Ўнинчи синф ўқувчиси 22та предметни ўрганади-я...

Яна бир қизиқ жойи: илмда бировнинг фикридан озиқланилса ё қайд этилади ёки иқтибос тарзида олинади. "Сатрлар силсиласидаги сеҳр"дан қуйидаги гапни олгансиз-у: "**З.Н.Комилов талқинича**, шоир "мардум" ва "мардумлиғ" орасида сўз ўйини — тажнис ясаш билан кифояланмай, шу маъноларни ифодаловчи ўзбекча "қаро кўзум" ва "кўзум қароси" бирикмаларини келтириб, тўрт томонлама ширу шакар (икки тилли) тажниси том санъатини ижод этган" (21-бет). Бу иқтибос дарсликнинг 83-бетига айнан олинган-у, "**З.Н.Комилов талқинича**" деган қисми негадир тушириб қолдирилган...

Маълумингизким, мумтоз адабиётимизда "-ўқ" юкламаси борки, кўпинча бу юклама "фақатгина", "шугина", "ўзигина" деган маънолар ифодасига хизмат қилади. Сизнинг талқинингизда шу юклама камондан отилган ўққа айланиб қолган.

"Ким санга ишқ ўти-ўқ эрмиш азалнинг қисмати" мисраси менимча: "Сенга азалнинг қисмати ишқ ўтигина экан", мазмунидадир. Сизнинг талқинингизда эса: "Чунки ишқ ўти Аллоҳ ато этган азал қисмати камонидан ошиққа қарата отилган ўқ экан" (дарслик, 65-бет).

Бунақа хатолар анча-мунча. Сиз айтинг-чи, мен ёзган дарсликда шунақа хато кўрсангиз мендан ранжимасмидингиз?

Ваҳоб Раҳмоновга дарсликнинг маъқул бўлмагани сабабини энди тушунгандирсиз? Бу гаплардан ўқитувчи ва ўқувчини воқиф этиш керакмиди ё йўқми?

Сиздай олижаноб одамнинг баҳсдаги устамонлик усуллари мени лол қолдирди. Ўзингизга хос бўлган илмий баҳсга ғайриилмий ёндашувни мақолангизда менга нисбат берибсиз... Сиз мени бир мисрани мухаммасдан узиб олиш ғайриилмий ёндашув, деб огоҳлантирасиз. Ҳолбуки, бу ишни ўзингиз дарсликнинг 1999 йилги нашрида қилганингиз учун мен холис киши сифатида ёзганман. Мана ўқинг:

"Қалбий; қалбакилик... **Турдининг қалб ҳақидаги мисрасида** қалбнинг ҳис-туйғулари, эҳтиросларига асир бўлма, қалбингга қулоқ солаверма, унинг ҳою ҳавасларига асир бўлма, учма маъносидаги ўгит ўрнашган. **Иккинчи мисрада** сўфийликда мудом қоралаган дунёпарастлик иллатидан огоҳлантиради" (дарслик, 222-223-бетлар). Кўрдингизми: ўзингиз ҳам биринчи мисра ва иккинчи мисрани битталаб айириб кўрсатяпсиз.

Мен дарсликнинг элликка яқин нуқсонини битталаб айтган ва нашриётга тақриз ҳам берган эдим. Сиз ўзим айтиб берган, тақризда ёзган фикрим билан ўзимга қарши курашасиз:

Жумладан, иккинчи — қалб санъати билан боғлиқ мазмунни эса биз дарсликда қуйидагича баён этганмиз: "Зотан, "иқбол" сўзининг араб ёзувида тескари ўқилиши "лобақо" — "бақосиз", "боқий эмас" маъноларини билдиради" (223-224-бетлар), — деб даъво қиласиз.

Бу иқтибос дарсликнинг 1999 йилги нашрида йўқ эди-ку, кейинги нашридан олинган-ку?

Энди баҳсга сабаб бўлган мисра масаласига келайлик...

Киши қизишганда баҳсга киришмаслиги керак. Сиз мен билан газетанинг ярим саҳифасича тортишасиз-у, баҳс манбаи бўлган мисрани тўғри ўқиёлмагансиз. Шошмасангиз, Сизнинг тўғри ўқишингизга имоним комил эди. Чунки ўз китобингизда менинг анча-мунча матн хатоларимни тўғри топгансиз, мени қувонтиргансиз. Дарвоқе, Сиз ҳақсиз: менинг икки хатоимни кўрсатгансиз: "лобақо"ни қўшиб ёзиш ва "иқболинга" сўзида "г"нинг битта бўлиши хусусида.

Агар қизишмасангиз, мақолани редакцияга шошилинч келтирмасангиз: мисрани аруз мезонига солиш масаласи эсингизга келар эди. Биласизки, шеър рамал баҳрида ёзилган. Мисрани ёзайлик-да, фоилотунларни остига тизиб чиқайлик-чи, "қалбий"даги "бий" қайси бўғинга тушар экан?

Лобақодур қалби қалбинг боғлама иқболинга.
фо илотун фо и ло тун

Кўряпсизки, "и" қисқа ҳижога "қалби"нинг "би" қисми тўғри келмоқда. Сиз даъво қилгандай бўлса: "бий" чўзиқ бўғин бўларди. Турди Фароғий вазнни бузмаслигини биласиз... Кўрдингиз, баҳс қандай осон ҳал бўлди?

Мисранинг тўғри ёзилишига келсак:

"Лобақо"дур қалби, қалбинг боғлама "иқбол"инга.

Яъни: "иқбол"ингга кўнгил боғлама, чунки унинг тескариси "ло бақо"дир. Мисрада гап қалб ҳақида эмас, балки иқбол ҳақида бораяпти. Шунинг учун мен мисра ҳақидаги дарсликда берилган қуйидаги абзацнинг матнга дахли йўқ, деган даъвони қўйдим:

"Қалбий, яъни қалбакилик, сохтагарчилик абадий эмас, унинг умри қисқа. Қалбий, қалбакилик, қаллоблик сифатлари қалб фаолияти билан боғлиқ равишда келиб чиқади. Шунинг учун эътиқод илмида қалбга ишонч билан қаралмайди. Қалб амри билан иш қилиш ҳамиша ҳам эзгуликка олиб бораверmайди. Турдининг қалб ҳақидаги мисрасида қалбнинг ҳис-туйғулари, эҳтиросларига асир бўлса, қалбингга доимо қулоқ солаверма, унинг ҳою ҳавасларига учма, маъносидаги ўгит ўрнашган" (222-223-бетлар).

Мақолангизда ёзасиз: "Қалбий" сўзини В.Раҳмонов "қалби" деб ўқийди. Бу ҳам ғалат. Чунки қалби сўзи қалб ўзаги ва "и" эгалик қўшимчасидан тузилган. Бунда мантиқ йўқ".

Ваҳоланки, адабий меросимизда "қалб" сўзи қатнашган мисоллар жуда кўп. Марҳамат ўқинг:

Ғоблари қалбида бор эрди боғ,
Тоғлари сийнасида лола доғ. (Нишотий "Ҳусн ва Дил" Лирика, Тошкент 1967 23-бет.)

Мард элидек қалби дирам фош эди,
Лаълу гуҳар оллида чун тош эди. (45-46-бетлар.)

Кўрдингизми: "қалби" ғалат эканми? Мен ўз мақолам билан Сизни баҳсга чорламаган эдим. Бундан буён ҳам чорламоқчи эмасман. Бироқ хато қилсам: тузатиш, айтиш Сизнинг олимлик бурчингиздир. Чунки ҳар бир олим илм ҳақиқати тантанаси учун жон куйдирмоғи керак.

Ваҳоб РАҲМОНОВ

ТАҲРИРИЯТДАН:

Илм мунозарасиз ривожланмайди. Бу — ҳақиқат. Лекин ҳар қандай мунозарада меъёрни сақлаш мақсадга мувофиқдир.

Ваҳоб Раҳмонов — синчков ва билимдон матншунос. Шундай олим ўз кучини, салоҳиятини бир мавзудаги баҳсларга эмас, янги-янги тадқиқотларга сарфлаши айни муддао бўлур эди. Шу маънода ушбу мақола 10-синф адабиёт дарслиги ҳақидаги сўнгги чиқиш бўлишидан умидвормиз. Қолаверса, бу дарслик яна қайта нашр этилган бўлса-да, айни пайтда ўқув жараёнида қўлланилаётгани йўқ.

Ваҳоб Раҳмоновнинг мақоладаги айрим фикрларига қўшилган ҳолда, эътироф этиш керак: "Кут бир бодому ерим гўшайи меҳроб эди" байти таҳлили муносабати билан қилинган киноя жуда ўринли эмас. Тўғри, дарсликда байтнинг сўзма-сўз мазмуни нисбатан саёзроқ баён этилган. Лекин Нусратулла Жумахўжа дарсликда ушбу мисрадаги "бодом" ва "меҳроб" сўзларини жуда теран таҳлил этган. Холислик нуқтаи назаридан буни ҳам таъкидлаш зарур эди.

Таҳририятда баҳс эшиги ҳамиша барча учун очиқ. Фақат битта истак шуки, икки тараф бир мавзу атрофида қайта-қайта чиқиш қилишга уринмагани маъқул. Бинобарин, илм учун чинакам холис мунозара кўпроқ фойда келтиради.

Ўзбек романи: кеча ва бугун

ТУЙҒУЛАР ФОЖИАСИ ТАСВИРИ

Ўзбек адабиётида қаҳрамон муаммоси кўп ўрганилган мавзу бўлса-да, унинг ранг-баранг кўринишлари янги-янги изланишларга имконият яратади. Жумладан, туйғулар фожиаси асарда ижодкор маҳорати туфайли шу қадар ишонарли бериладики, китобхон беихтиёр қаҳрамон дарди дунёси, орзу-армонларининг сирдошига айланиб боради. Айниқса, бу ҳолат Ў.Ҳошимов романларида яққол кўзга ташланади. Унинг "Икки эшик ораси" асари қаҳрамонлари узоқ йиллар давомида адолатсизлик ва хиёнатдан азоб чекишади. Шунингдек, уларнинг тақдирларида туйғулар фожиаси ўсиб, ривожланиб, воқеалар ечимини ойдинлаштириб бораверади. Асардаги шундай қаҳрамонлардан бири Раънодир. Унинг эрига хиёнати нафақат ўз ҳаётида, балки бир неча қаҳрамон ҳаётида ҳам фожиаларга сабаб бўлади. Натижада Шомуроднинг кўнглида ўкинч, табиатида аламзадалик пайдо бўлади. Ўғли Музаффар эса она меҳрига зор, қалби кемтик бўлиб, изтироб билан ўсиб улғаяди. Қолаверса, у ўз онаси ташлаб кетгач, унга оналик қилган аёлнинг қизини, яъни ўзининг кўкракдош синглисини бехабар севиб қолади. Бу ҳақиқатни узоқ муддатли сукутдан сўнг эшитиб, ўз фожиасини англаган тунда Тошкент зилзиласи туфайли Музаффар севгилисидан жудо бўлиб, ёлғизлик гирдобига ташланади. Шунингдек, қизнинг бевақт ўлимига айбсиз айбдор бўлиб қолганлиги асардаги шахслар фожиасининг бир-бирига уйғунлашиб кетганини кўрсатади.

Ёзувчи воқелик тасвирини ижтимоий муҳитга боғлайди. Асар қаҳрамонлари тақдиридаги қийинчиликлар жумбоғини уруш туфайли содир этилган, деб кўрсатади. Чунки уруш туфайли асардаги асосий чизиқлардан бири — хиёнат содир этилади, унинг йиллар давомидаги изи уч авлод вакиллари ҳаётига таъсири мантиқий давом эттирилади.

Асар қаҳрамонларининг қалб изтироблари воқелик ечимига қадар ривож топиб бораверади. Булар урушда бедарак кетган ёлғиз ўғли Кимсаннинг севгилисини укасига узатган Қора амманинг узоқ муддатли қалб изтироблари ва руҳиятидаги қарама-қарши курашларида, севишиб турмуш қурган Шомурод ва Раъно муҳаббатининг йиллар шамолига дош беролмай оёқ ости қилинишида, ўз муҳаббатига хиёнат қилган Раънонинг Умар закунчи томонидан топталишида, алданган, хўрланган аёл сифатида афсус-надоматлар гирдобида яшаши ва ниҳоят, ёлғонлар замирига қурилган оиласида ўзини бегона ҳис этиб, бу бевафо дунёни тарк этишида кўринади. Шунингдек, Музаффарнинг ўз онасига нисбатан нафрат ва бегоналик туйғуси билан ўсиши, урушдан бедаво дардга йўлиқиб қайтган эридан айрилиб, не орзуларда ёлғиз фарзандига суяниб умр ўтказган онасини азоб-уқубатларга ташлаб кетган Мунавварнинг шошқалоқлиги замирида фожианинг илдиз отган даҳшатлари ҳаётий, бадиий тасвирини топади. Бундан китобхон беихтиёр қаҳрамонлар тақдирига ачинади, улар ҳаётидаги туйғулар фожиасидан қалби ларзага келади.

Ў.Ҳошимов асарларини кузатар эканмиз, кўп ҳолларда миллат дарди шахс дарди билан уйғунлашиб кетганлигини кўрамиз. Унинг қаҳрамонлари оддий оиланинг, кўп ҳолларда оддий ишчи ёки деҳқоннинг фарзандлари бўлади. Бироқ кузатишлар шуни кўрсатадики, ёзувчи қаҳрамонлари имон-эътиқодли, сабр-қаноатли, ҳаётдаги ёвузлик ва тубанликка узоқ муддат сукут билан жавоб берадиган виждонли ва ҳалол кишилардир. Бу инсонлар ноҳақликка учраганда ўз рақибларини худога солади, ўзларига қилинган ноҳақликни баъзан ортиқча оҳ-фарёдларсиз худонинг синови, деб қабул қилишади.

"Икки эшик ораси"да Умар закунчи томонидан одамлар бошига минг бир кулфатлар ёғдирилганида, табибнинг норасида гўдаги шафқатсиз саваланганида, Робия таҳқирланганида ёвузликка қарши сукут сабр-тоқат, бевосита худога илтижо тарзида тасвир этилади. Худди шундай ҳолни "Тушда кечган умрлар" асарида ҳам кўрамиз. Комиссар бир ҳалол оила бошлиғини узоқ йиллар таъқиб қилиб, халқ душмани тамғаси остида бедарак йўқ қилиб юборади. Унинг хотини номусига тажовуз қилиб, ёш умрига зомин бўлади, ҳатто шу оиладан қолган ёлғиз Қурбонойга ҳам бир умр душман нигоҳи билан қарайди. Жабрланганлар эса худога илтижо қиладилар. Асарни ўқир экан, китобхон ҳам беихтиёр қаҳрамонлар ҳаётидаги ёруғ кунларни, яъни Оллоҳнинг иноятини кутади. Бироқ азоблар эвазига роҳат эмас, балки янги фожиалар қаҳрамон ҳаётини гирдобдек қуршаб олаверади. "Икки эшик ораси"да уруш даҳшати Оқсоқолни бирданига икки ўғлидан айиради, фарзандларидан жудо қилади, хотинини тўшакка михлаб, келини Зуҳрани хиёнатга етаклайди. Қора аммани эса ёлғиз фарзандидан жудо қилибгина қолмай, суянчиғи — чолини ҳам фожиали ўлим ўз исканжасига олади. Гулдек ёш умри касал эрини боқиш ва даволаш билан ўтган Башор опани эса ёлғиз қизидан айириб, орзуларини армонга айлантиради.

Кўриниб турибдики, асар Иккинчи жаҳон урушидан олдинги қатағон йилларидан бошланиб, воқелик ривожи урушдан кейинги тикланиш йилларини ҳам қамраб олади. Тошкент зилзиласидаги фожиалар эса асарнинг ечими сифатида тасвирланади. Шунингдек, асарда адиб қайта қуриш даври воқеаларини ҳам қизил чизиқ тарзида чизиб, воқеликни Музаффарнинг хотиралари орқали кўз олдимизда жонлантиради. Шу сабаб узоқ даврни ўз ичига олган баъзи бир фожиалар, қаҳрамонлар тақдиридаги жумбоқлар сирлилигича қолади. Шунингдек, бу сирлилик асар қаҳрамонларининг ўзаро муносабатларида ҳам бўртиб кўзга ташланади.

Умар закунчига турмушга чиққан Раънонинг ботиний изтироблари Шомуродга маълум бўлмаганидек, унинг Раънога бўлган пинҳоний муҳаббати ҳам йиллар ўтса-да, қалбини тарк этмаганлигидан ҳеч ким бохабар бўлолмайди. Мунавварнинг ўз иффатини Музаффарга топшириб қўйганлиги ва ундан ҳомиладорлиги ҳам сирлилигича қолиб кетади.

Демак, Ў.Ҳошимов асарда шахс фожиасини туйғулар фожиаси билан уйғунлаштириб юборадики, сирли қолган воқеалар мантиғидан китобхоннинг ўзи сабоқ чиқариб олади. Шунингдек, воқеликда туйғулар фожиасининг ранг-баранг тасвирлари, асар тўлақонлилигини таъминлабгина қолмай, балки инсон тақдиридаги ўзига хос қисматларнинг кўринишларидан ҳикоя қилади. Бу ҳолат адибнинг "Баҳор қайтмайди" қиссасида ҳам мавжуд бўлиб, Алимардоннинг туйғуларидаги фожиани унинг ўлими билан якунлаб, бир инсон пешонасига битилган қисматга йўяди.

"Тушда кечган умрлар"даги Комиссар образи ҳақида: "Муштипар аёли оламдан ўтди. Фарзандлари, келинлари ўзгача йўл танлаб ундан юз ўгирди, иккинчи умр йўлдоши унга хиёнат қилди; ҳаётда таянчи қолмади, у суянган жамият, эътиқод қўйган мафкура ичдан емириляпти... Ўзини билган, англаган одам учун булар нақадар катта фожиа. Бу кимсанинг фожиаси шундаки, у мана шундай фожиани ҳис этишдан маҳрум", деб ҳақ гапни айтган эди олим У.Норматов. Бизнингча, бу ҳам ўз навбатида ёлғизлик қисмати, бироқ туйғулар фожиасидан дарс берадиган қисматдир.

Рустамнинг эса, шунча жангу жадаллар ичидан тирик қайтиб, уруш даҳшатлари ва дўстларидан жудо бўлгандаги айрилиқларнинг азобларига чидаб, ўз юртидаги адолатсизликдан ўртаниши, севимли ёри васлига етолмай қийналиши, атрофдагиларнинг муносабатларини ҳазм қила олмаслиги боис ёш умрига қасд этиши унинг фожиали қисмати тарзида тасвирланади. Ў.Ҳошимов ижодини кузатиш жараёнида бир-бирини такрорламайдиган турли-туман қисматларнинг фожиавий якунларидан огоҳ бўламиз. Ҳаёт фақат байрамдан иборат эмаслигини унутмаган ҳолда, адиб асарларида ҳаётий фожиалар талқинини учратамиз. Бундан китобхон фақат сабоқ чиқариши мумкин. Бу кўҳна дунё сирларини кашф этишда ёзувчи ўзининг ҳаётий кузатишларини бадиий бўёқларда жонлантира олади. Демак, адибнинг асарлари унинг бадиий маҳорати ва услубининг такрорланмас қирраларини кўрсатади.

Ш.ДОНИЁРОВА,
филология фанлари номзоди

ЖУРНАЛЛАРНИ ВАРАҚЛАГАНДА...

"Жаҳон адабиёти" журналининг сентябр ойи сони Ўзбекистон халқ шоири, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Ориповнинг "Жаҳон карвонида мақоминг бутун!" деб номланган янги туркум шеърлари билан очилади. Мазкур туркумдаги шеърлар севимли шоиримизнинг Женева ва Япония сафарлари давомида ёзилган.

Мирпўлат Мирзонинг "Самарқанд маърифати" мақоласида кўҳна ва ҳамиша навқирон Самарқанднинг азалдан илм ва маърифат маскани бўлгани, Мирзо Улуғбек мадрасасининг ворислигига маънан ҳақли бўлган Самарқанд давлат университетининг мустақиллик йилларидаги ютуқлари қаламга олинган.

Журналхонларга мазкур сонда машҳур адиб Франц Кафканинг "Жараён" романи Вафо Файзулло таржимасида тақдим этилган. Шунингдек, Доғистоннинг донғи кетган шоири Расул Гамзатовнинг 80 йиллиги муносабати билан М.Мирзо таржимасида шоирнинг бир туркум шеърлари берилган.

Тарьей Весоснинг "Қушлар" романи ҳамда "Сиёсатшунослик" рукнида берилган "Демократия нима дегани?" сарлавҳали мақоланинг охирини ҳам журналнинг ушбу сонида ўқийсиз.

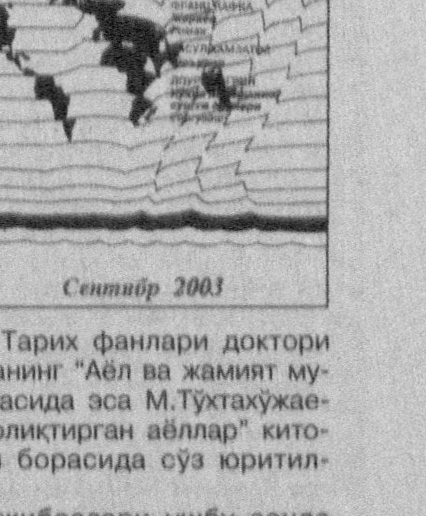

Таниқли адабиётшунос Абдуғафур Расуловнинг "Тарих, фалсафа, роман" сарлавҳали мақоласида тарих ва роман, роман фалсафаси, замонавий роман имкониятлари каби масалалар бугунги адабий жараён билан боғлиқ ҳолда таҳлил этилади. Тарих фанлари доктори Дилором Алимованинг "Аёл ва жамият муаммолари" мақоласида эса М.Тўхтахўжаеванинг "Ўтмиш толиқтирган аёллар" китобининг ютуқлари борасида сўз юритилган.

Саргузашт ишқибозлари ушбу сонда Л.Гриннинг "Кўҳна Африканинг сўнгги сирлари" асари давомини ҳам ўқийдилар.

ЛИЦЕНЗИЯЛАР НЕГА БЕКОР ҚИЛИНДИ?

Боши биринчи бетда.

Шунга қарамай, ҳамон бадиий саёз қўшиқлар радио ва телевидение орқали эшиттирилмоқда, концерт залларн ва майдонларда хом-хатала дастурлар намойиш этилмоқда. Шубҳасиз, бунинг сабаби нимада, деган ҳақли савол туғилади.

Назаримда, бу каби камчиликларнинг юзага келишига бир неча омиллар ўз таъсирини кўрсатяпти. Дастлабки омил овоз ёзиш студиялари фаолиятидир.

Мутахассисларнинг фикрича, айнан овоз ёзиш студиялари ишининг малакали санъаткорлар назаридан четда қолаётгани мусиқа бозорига сифатсиз маҳсулотларнинг кириб келишига замин яратмоқда. Яъни санъаткор ёки бошловчи хонандалар дастлаб ўз ишларини овоз ёзиш студияларидан бошлайдилар. Одатда бундай студияларнинг "ўз шоирлари" ва "бастакорлари" бўлади. Уларнинг ҳамкорлиги ва ҳомийлар маблағи ҳисобига қўшиқ ёзилгандан сўнг, бу қўшиқлар турли теле-радио студиялари томон йўл олади. Оқибатда малакали бастакор ёки шоир эътиборидан четда қолган бундай асарлар турфа йўллар билан "оммалаштирила"ди. Шу йўл билан сотувга чиққан аудиомаҳсулотлар бир кунда ўн марталаб нодавлат теле-радио студияларида такрорланиши юқорида айтилган "оммалаштириш" ишини янада кенг кўламга олиб чиқади. Демак, биринчи галдаги вазифа овоз ёзиш студияларининг ишини тартибга солишдан иборат.

Шунингдек, кадрлар етишмовчилиги ҳам ишимиз сифатига таъсир этмоқда. Пойтахтимизда эстрада концертларини ёки шоуларни саҳналаштирадиган малакали режиссёрлар бармоқ билан санарли даражада. Вилоятларда эса аҳвол бундан-да мураккаброқ. Демак, шу йўналиш бўйича малакали кадрларни тайёрлаш энг долзарб масалалардан биридир.

Кейинги пайтларда матбуотда таниқли санъаткорлар, шоирлар ва олимларимизнинг эстрада қўшиқчилигидаги матн саёзлиги ҳақида аниқ мисоллар келтириб берувчи мақолалари эълон қилинмоқда. Бироқ залларда, майдонларда ўтаётган яккахон концертлар ва бошқа турдаги концерт-тадбирларнинг савияси, бадиий қиммати ва аҳамиятини, уларнинг камчилик ва нуқсонларини мусиқашунослар томонидан асосли далиллар билан таҳлил қилиб берилган мақолалар деярли йўқ. Ана шу муаммо концертлар фаолиятида муайян маънода ўзибўлармачилик кайфиятини пайдо қилмоқда. Яъни санъаткор ўз ижодини ҳеч кимга тарғиб этиш ёки камчиликларни бартараф қилишнинг бу механизми талаб даражада эмас.

Замонавий қўшиқчилик ва эстрададаги мана бундай хиргойиларни эшитиб ҳайрон қолади киши: **"Яна тонгача, яна тонгача Мени кўзларим тўймас жоним сенга, Мани мушукчам, мани балиқчам, Гўзалликда тенги йўқ нозик қушчам"** (Т.Содиқов); **"Юрагимни ос, юрагимни ол дедим, Юрагимда қол, юрагимда қол, Не бўлса ҳам йўл топиб, Муҳаббатни бўлмаси завол"** (Д.Эргашев); **"Дудоғингда холинг йўқ, холинг қайда, Жамолингда холинг йўқ, холинг қайда"** ("Маржон" гуруҳи); **"Тоғда ўсган қиз шаҳарни кўрмай, Тоғда ўсган қиз сенгина билмай, Бир йигитга у асира бўлди, Ёр унга етди овора бўлмай"** (Р.Шарипов). Ғализ ифода, шеър техникаси ва бадииятнинг йўқлиги бундай иборалар орқали тилимизга беҳурматлик ва саводсизликдан бошқа нарса эмас. **"Ўзбекнаво" эстрада бирлашмаси бу йил матн саёз бўлган ва мусиқа асосида ўз репертуарини тақдим этган 16 хонандалар Ижодий кўмаклашувчи вакиллар гуруҳи қарори асосида лицензия беришни рад этди.** З.Алиев, И.Арабов, Р.Маҳмудов, М.Турсунов каби қўшиқчиларнинг репертуарларидаги матнлар саёз ва қашшоқлиги туфайли уларга лицензия бериш муддати кечиктирилди. Юқорида номлари келтирилган хонандаларга ва яна бошқа бир неча қўшиқчиларга профессионал шоир ва бастакорлар билан ишлаш тавсия этилди.

Баъзи эстрада хонандаларининг беписандлиги шу даражага бориб етяптики, улар белгиланган концерт дастурига ўз вақтида етиб келмайдилар, ёки 2-3 соатлаб кечикадилар, ҳатто минглаб томошабинларни куттириб қўйиб, келмай ҳам қолаверадилар. Бир хил хонандалар эса муҳим тадбирларга, анжуманларга ҳеч қандай сабабсиз, огоҳлантирмасдан ҳам қатнашмайдилар. **Ана шундай сабаблар туфайли хонандалардан О.Нурсаидова бир йилга, А.Ниёзметова, Ф.Жуманиёзова, Р.Собиров олти ойга лицензия олиш ҳуқуқидан маҳрум этилдилар.**

Тўй маросимларида ҳам қўшиқчилик билан боғлиқ айрим зарарли иллатлар пайдо бўлмоқда. Шулардан биттаси, тўйларда "отарчилар"нинг беназорат фаолиятидир. Улар машҳур хонандалар ижросидаги қўшиқларни ҳеч тортинмай, «фонограмма» ўзлари куйлаётгандек «ижро этиб», меҳнатсиз даромад топиш йўлига ўтиб олмоқдалар.

Бундай камчиликларни кенг жамоатчилик ва шу соҳага тегишли ташкилотлар, мусиқашунос мутахассислар ўзаро ҳамкорликда ишлаб бартараф этишлари мақсадга мувофиқ.

Анвар ЖАББОРОВ,
"Ўзбекнаво" эстрада бирлашмаси Бош директорининг ўринбосари

ЯХШИДИР АЧЧИҚ ҲАҚИҚАТ...

Маданият ишлари вазирлиги тасарруфида ташкил этилган "Турон" ёшлар театр-студияси фаолият кўрсатаётганига кўп бўлгани йўқ. Ўтган қисқа фурсат ичида жамоа эътиборга лойиқ ишларни қилишга улгурди. Хусусан, Президент И.Каримов асарлари асосида "Ватан қисмати — менинг қисматим", "Ўзлигингни унутма", "Ўз уйингни ўзинг асра" сингари мулоқот-спектакллар яратиб, республикамиз бўйлаб ижодий сафарларда бўлди. Биз театр-студия раҳбари, таниқли режиссёр Равшан ЁРИЕВга бир неча савол билан мурожаат қилдик.

— Равшан ака, аввало, жамоанинг бошқа шундай театр-студиялардан фарқи ва мақсади ҳақида гапириб берсангиз.

— "Турон"нинг бошқа жамоалардан фарқи шундаки, биз ҳар бир спектаклимизни томошабин билан очиқ мулоқот қилишдан бошлаймиз. Бу мулоқот томоша вақтида ҳам мавриди билан давом этаверади. Режиссёр томошабинга, ўз навбатида, томошабин режиссёр ёки актёрга, мавзудан чиқиб кетмаган ҳолда, савол беради. Ўзаро савол-жавобларга аниқлик киритилгач, спектакл давом эттирилади. Шуниси ҳам борки, мулоқот-томоша бир соатдан ошмаслиги керак, йўқса ёш томошабинда зерикиш пайдо бўлади. Катта ёшдаги томошабинлар билан мулоқот сал ўзгачароқ кечиб, томоша бир ярим соатга чўзилиши мумкин.

Яна бир фарқимиз шундаки, бизда чипта масаласи бошқача ҳал қилинади. Ўзингизга маълум, ҳозир деярли барча мактабларда кўрсатиладиган томошалар учун чипта ҳақининг 25 фоизи (баъзан фоиз кўпроқ бўлиши ҳам мумкин) мактабнинг ўзига қолдирилади. Кўп оилаларда иккитадан олтитагача бола мактабда ўқийди. Уларнинг ҳар бири учун томошага пул тўлаш ота-онага оғирлик қилади, бусиз ҳам мактабда "йиғди-йиғди"лар етиб ортади. Шу ўринда яна бир масала ҳам бор. Йигирма беш фоизини олиб тургандан кейин аксарият мактаблар томошанинг савиясига ҳам қараб ўтирмасдан қабул қилаверадилар. Спектакл мактаб ёшидаги болаларга тўғри келадими-йўқми, бадиий-ғоявий қиммати қай даражада — бу билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Мана шу ҳолатларнинг барчасини ҳисобга олиб, турли "ўйин"ларга чек қўйиш мақсадида биз бошқачароқ йўл тутдик. Томошамизни дастлаб ҳокимлик вакиллари, халқ таълими ходимлари, мактаб директорлари, маҳалла раислари, фермерлар биргаликда кўрадилар (бепул, албатта). Агар улар томошани қўйишни маъқул топсалар, томонлар келишувига асосан театр ҳисоб рақамига пул ўтказилади. Ҳокимиятга фақат томошабин сони билан ҳисобот берилади. Мактабларда эса барча томошаларимиз бепул қўйилади. Агар шундай усулга ўтилса, аввало, ўртамиёна асарларга ўрин қолмайди, қолаверса, чўнтагига пул ишлаб юрган учарлар йўқолади. Ҳар сафар томошаларнинг умумжамоа кўригидан ўтиши, театрдан ўз устида тинимсиз изланишни талаб этади. Натижада театр режасида ҳам ўзгариш бўлади, нақд пул айланишига ҳам имкон туғилади.

Бугун театрлар маълум бир танқидчи-мутахассислар ёки шу театрдаги номдор санъаткорлар учун эмас, оддий томошабин учун ишлаши керак. Улуғ санъаткор Шукур Бурҳоновнинг: "Халқдан олиб, халққа берайлик. Томошабиндан ўзини устун қўйган санъаткор қанчалик унвонли бўлмасин, албатта, халқнинг нафратига учрайди", деган сўзлари биз учун сабоқ бўлсин.

— Мана Сиз — режиссёрсиз. Ҳозирги вақтда айнан режиссура масаласида театрларимизда оқсаш юз бераётгани ҳақида кўп гапириляпти. Сиз бу ҳақда нима дея оласиз? Яна бир масала: ҳар бир катта режиссёрнинг мактаби бўлиши кераклиги ҳақидаги фикрлар айтилди-ю, бироқ амалий ишдан дарак бўлмаяпти. Бу борадаги силжишни қандай тасаввур қиласиз?

— Тўғриси, бизда режиссёрлар масаласи қизил китобга кирадиган даражада бўлиб қолди. Ҳозир республикамизнинг 70 фоиз театрида бош режиссёр йўқ. Лекин улар бўлган-ку, ахир. Қани улар, ҳозир нима билан банд? Бу билан ҳеч кимнинг иши йўқ. Масалан, бир вақтлар бутун бошли театрнинг туғилишига сабаб бўлган, яхши спектакллари билан эл оғзига тушган Эргаш Масафоев кичкина театр-студияни бошқаряпти, Ҳабибулла Оппонов табиблик билан шуғулланиб юрибди, Ғафур Ҳамдиев ошпазлик қиляпти, Жўра Маҳмудов ҳам режиссурадан узоқда юрибди. Буларнинг тажрибасидан, маҳорат мактабидан фойдаланиш керак. Ахир, улардан ҳозир фойдаланмасак, қачон фойдаланамиз. Тириклигида ҳурматини жойига қўйишга аллақачон ўрганишимиз керак эди.

Бунинг ўрнига актёрлар режиссёрлик юкини елкаларига олиб, спектакллар қўйиб ётишибди. Тўғри, улар қўйган спектакллар ичида талабга жавоб берадиганлари ҳам йўқ эмас. Лекин, барибир, актёрнинг режиссурага қўл уриши менга ҳаваскор ҳайдовчининг машина рулини бошқаришини эслатади. Профессионал билан ҳаваскорнинг фаолиятида фарқ бор-да, ахир.

Энди режиссурада мактаб масаласига келсак. Тўғри таъкидладингиз, бу масаланинг кун тартибига қўйилганига анча бўлди, бироқ ҳали бирор натижадан дарак йўқ. Аслида, бу у қадар мураккаб иш эмас. Ҳар бир тажрибали, масалан, Баҳодир Йўлдошевга ўхшаш режиссёрлар ёнига истеъдодли ёшларни қўшиб ишлатиш керак. Агар Йўлдошев бадиий раҳбар бўлса, у бош режиссёр вазифасини бажарсин. Гап уларнинг ҳамкорлигида, анъаналар давомийлиги ҳақида боряпти. Бошқа яхши режиссёрларга ҳам шуни таклиф қилиш мумкин. Фақат уларнинг ишлаётган жойи — ўз театри бўлиши керак.

Кези келганда, актёрлар борасида ҳам баъзи фикрларимни ўртоқлашмоқчи эдим. Миллий театримиз барча масалада, хусусан, актёрлар хусусида ҳам республикамиздаги барча театрларга намуна бўлиши керак, деб ўйлайман. Менимча, вилоят театрларидан истеъдодли актёрни бу ерга таклиф этиб, спектакллар қўйиш, Миллий театрдаги баъзи актёрларни вилоятларга жўнатиш мақсадга мувофиқ. Пойтахтдаги бошқа театрларда ҳам ўтказиш мумкин бундай тажрибани. Ана шунда ҳақиқий рақобат пайдо бўлади. Вилоятдагилар марказга интилиб, яхши ишласалар, марказдаги актёрлар ўз ўринларини сақлаб қолишга ҳаракат қилишади. Бунинг учун шароит ҳам бор. Маданият ишлари вазирлигига қарашли ётоқхона келиб-кетувчилар билан эмас, санъаткорлар билан тўлган бўларди.

— Биласизми, адабий жамоатчилик ўртасида соғлом муҳит шаклланган. Яъни ёзувчи ёки шоирнинг асари ҳақида берилган танқидий мақолаларга улар ниҳоятда маданият билан муносабатда бўлишади. Танқидни тўғри қабул қилишади, телефонда бақириб чақиришмайди, учрашганингда турли луқмалар, кесатиқлар билан безор қилишмайди. Бироқ санъат, жумладан, театр санъати кишиларида бунинг аксини кўрасиз. Дарҳол жиззакиликка ўтиб олишади. Ҳатто икки фикр ҳам уларга малол келади...

— Гапингиз тўғри, театр жамоаси орасида ҳақиқатан ҳам танқидга нисбатан соғлом муҳит у қадар шаклланмаган. Бу нарса аввало, одамнинг шахси билан боғлиқ. Маданиятли, бағрикенг, ўзига ишонган одам ҳар қандай гап-сўзни босиқлик билан қабул қилади. Танқид бўлса, керагини олади, кераксизига қўл силтаб қўя қолади.

Масаланинг бошқа жиҳати ҳам бор. Гап шундаки, театр жамоасида соғлом муҳитнинг вужудга келишида шу соҳа мутахассислари — театршуносларнинг ҳам роли бор. Очиғини айтганда, кўплаб саҳна асарлари ҳақида саёз танқидлар ёзилади, мақоланинг руҳидан ёнбосиш, бировни хафа қилиб қўймаслик, манфаатдорлик сезилиб туради. Хуллас, улар санъаткорларни силлиқ танқидий усулга ўргатиб қўйишган, меъёрдан сал ортиб кетса, хафа бўлиб қолишади. Шунинг учун "Яхшидир аччиқ ҳақиқат", — деган шиорга амал қилиб, мунаққидларимиз ҳар бир янги спектакл хусусида дадил, ошкора фикрлар билан чиқишса, "мен сенга, сен менга тегма" қабилидаги иш услубидан воз кечишса, бундан фақат санъат ютарди.

Худди шунга боғлиқ яна бир масала бор. Бу репертуар масаласи. Кўпгина театрларимизнинг репертуари манфаатдорлик асосида шаклланаётгани сир эмас. Режиссёрлар асар танлаётганда таниш-билишчилик, ошна-оғайнигарчилик қилмасдан, асарнинг бадиий қиммати, ғоявий аҳамияти, давр талабига жавоб бера олишига асосий эътиборни қаратишса, саҳналаримизда пухта асарлар кўпаярди, деб ўйлайман.

— Равшан ака, яна қандай масалалар сизни безовта қилади? Нималардан кўнглингиз тўлмаяпти?

— Бу қанчалик тўғри ё нотўғрилигини билмадим-у, лекин мен ҳар бир театр ўз номига яраша бўлиши керак, деган фикрдаман. Масалан, қўғирчоқ театрими, марҳамат, боғча ёшидаги болалар учун хизмат қилсин, репертуар ҳам шунга мослаб яратилсин. Ёш томошабинлар театри мактаб ўқувчиларига мос яхши-яхши асарларни саҳнага олиб чиқиши керак. Шундай қилиш керакки, ўқувчилар бу ерда ўзларига зарур саволларга жавоб топа олсинлар. Шу маънода Миллий театрнинг "Чўлпон", "Усмон Носир" каби спектаклларига 6-7-синф ўқувчиларининг ташкилий равишда олиб келиниши нечоғли мақсадга мувофиқ — буни ўйлаб кўриши керак. Чунки залда шовқин-сурон, тўполон бўлганини, болалар томошага мутлақо эътибор бермаганларини кузатганман. Агар улар ёшлигидан ўзига мос театр тарбиясини кўриб шаклланган бўлса, шундай томошаларга ўзи келадиган бўлади.

Мени кўпдан буён ўйлантириб келаётган яна бир нарса бор. Биласиз, агар бирор ёш хонанда биттагина қўшиғи билан сал тилга тушиб қолса, радио-телевидение ҳам, матбуот ҳам уникига айланади, кунда-кунора клиплари қўйилади, кўчаларда овози тинмай қолади. Лекин бутун бошли театрлар янги асар саҳналаштирса, бу ҳақда, мабодо, бирор тақриз чиқиб қолмаса, бошқа ҳеч бир жойда лом-мим дейилмайди. Катта бир жамоанинг яхши иши шунчаки одатий ҳолдек ўтиб кетаверади. Демоқчиманки, театрлар рекламаси яхши йўлга қўйилмаган. Айниқса, вилоят театрлари тарғиботи ҳатто ўртамиёна бир қўшиқчи даражасида ҳам эмас. Хусусан, телевидениеда бу борада лоқайдлик кучлироқ. Оддий бир мисол. Бизнинг жамоамиз узоқ қишлоқлардан ижодий сафардан қайтгач, "Ассалом, Ўзбекистон" кўрсатувига таклиф этишди. Бордик, ёзиб олишди ҳам, аммо экран орқали кўрсатилмади. Сабаби, бош муҳаррир: "Мен у театрни билмайман, номи чиқмаган экан", — деб рухсат бермабди. Агар шундай жамоа борлигини билмаса, бизнинг эмас, у кишининг айби, қолаверса, номи чиқиши учун олдин халққа хизмат қилиши керакми ёки ҳеч қандай хизматсиз ҳам номи чиқиб кетаверадими? Ҳар ҳолда, матбуот, радио-телевидение ходимлари бу каби ҳолатларда нима қилиш лозимлигини яхши билишлари керак. Зеро, халқимиз маънавиятини юксалтиришда, миллий истиқлол ғоясини кишилар онгига сингдиришда санъат, айниқса, театр санъатининг роли беқиёс.

Гулчеҳра УМАРОВА суҳбатлашди.

ЭЪТИРОЗГА ЎРИН ҚОЛМАСИН

Халқимизда: "Ўтмишда ўтган улуғ сиймоларимизни ёд этсанг, уларнинг руҳи-поклари ҳам сени қўллайди", — деган гап бор. Ўрта Осиё, жумладан, Мовароуннаҳр тарихи ниҳоятда бой, ранг-баранг. Бу тарих бизга ватанимизда кечган минг-минг йилларнинг дабдаба-шукуҳлари, силсилалари, суронли воқеаларидан садо бериб туради. Қолаверса, бу тарих авлодларни доимо Ватанни, эл-юртни севиб ардоқлашга, аждодларимиздан бизга мерос бўлиб қолган илм-фан, осори-атиқаларни, буюк қаҳрамон, саркардаларимизнинг ўлмас ва илҳомбахш фаолиятларини доимо ёдда тутишга, улардан ибрат олишга даъват этиб туради. Аммо ана шу тарихий меросимиздан тўлатўкис фойдаланиб келаётирмизми?

Шу йилнинг 13-14 августида Ўзбекистон телевидениесининг I-каналида Нафиса Зоҳидованинг "Буюк аждодларимиз" рукнидаги кўрсатуви ва унинг давомида икки қисмли "Жалолиддин Мангуберди" видеофилми намойиш этилди. Кўрсатувдан сўнг бизда баъзи эътирозлар пайдо бўлди. Аваламбор, муаллиф талқин этган сценарийдаги жараёнлар, ҳатто бадиий тўқима образлари ҳам айтарли ўз ифодасини топмаган. Бошқа персонажлар ҳақида-ку, гапирмай қўя қолайлик. Султоннинг фарзанди ҳам валиаҳд, бўлажак султондир. Шундай бўлгач, ҳамма вақт, ҳар қандай шароитда ҳам боланинг олий насаби, иззат-ҳурмати қатъий сақланиши аниқ. Филмда шаҳзодалик ролига танланган болага мутлақо шаҳзодаларга хос бўлмаган либослар кийдирилганки, уни кўрганда дастлаб шаҳзода эканлигини англаш қийин. Яна бир гап. Ёғийлар болани арқон ташлаб, бамисоли шикорда кийик боласини қўлга туширгандек, гўё жарлик тубидан кулги, қийқириқ садолари остида тортиб олишга уринармишлар. Бу ишда ёғийларга ҳатто жар тубида турган бир тўда одамлар болани арқонга боғлаб тепаликка чиқариб олинишига кўмаклашиб ҳам юборишадики, уларни дабдурустдан душман одамларими ёки Жалолиддин одамлари эдими, билиш қийин. Ниҳоят, Чингизхон қўлга тушган боланинг елкасидан икки қўли билан маҳкам тутиб, жарнинг бошқа қирғоғида шу мудҳиш воқеаларни кўриб тургандек, (гарчи филмда шундай талқин этилса-да, унда ўша жой ҳам, Жалолиддин Мангубердининг ўзи ҳам кўринмайди — Ҳ.З.) Жалолиддинга қаратган ҳолда куч билан силкитади! Чингизхон баланд овозда қичқириб, саркарда Жалолиддинга ўз ихтиёри билан унинг ҳузурига таслим бўлиб келса, ўғлини омон қолдириб, қўйиб юборажагини, акс ҳолда унинг юраги суғуриб олиниб, този итига ташланажагини айтармиш...

Асар ҳамонки, Жалолиддин Мангубердига бағишланган экан, биринчи навбатда халқимизнинг бу эъзозли саркардаси фаолиятига кўпроқ ва холисона тўхталиш, унинг бутун борлиғини, беқиёс ҳарбий қобилияти ҳамда истеъдодини намоён этадиган қирралари очиб берилиши зарур эди. Аммо, минг афсуски, сценарийда бундай ҳолатлар мутлақо кўринмайди. Унда бундай филм олишдан мақсад нима эди, деган савол туғилади!

Шунингдек, кўрсатув муаллифи бир воқеа талқинида жиддий хатога йўл қўйган. Воқеа шундай: 1217 йили Хоразмшоҳ Алоуддин Муҳаммад соний суюкли тўнғич ўғли Жалолиддинни қариндош қипчоқ арконларига бош бўлган онаси Туркон хотуннинг тазйиқи остида валиаҳдликдан бекор этган, ўрнига қипчоқ маликаси, Милкат исмли хотинидан туғилган энг кенжа ўғли Қутбиддин Ўзлоқшоҳни валиаҳд этиб тайинлашга мажбур бўлган эди. Аммо ўғлининг бу қароридан ҳам кўнгли тўлмаган Туркон хотун Жалолиддинни янада кўздан йироқроқ қилиш ниятида уни олис вилоятлардан бирига ҳоким этиб юборишни ўғли Хоразмшоҳдан ошкора талаб этган. Бироқ Хоразмшоҳ онасининг бу талабини бажаришга шошилмаган, турли сабабларга кўра, бундай қарорни амалга оширишни ортга суриб келган. Буни тарихий манбалар бевосита тасдиқлайди. Ниҳоят, 1219 йили мўғуллар ҳужуми арафасида Хоразмшоҳ ўзининг 400 мингдан зиёд улкан қўшинини мамлакат бўйлаб тарқатиб юбориб, шу ўғли ва икки нафар бошқа кенжа ўғиллари ҳамда оилалари билан, унча катта бўлмаган қўшинлар ҳамроҳлигида мамлакатни жангу жадалсиз душман ихтиёрига ташлаб, Шарқий Хуросон (ҳозирги Афғонистон) ва Эрон сари юзланган эди. Энди шу ерда савол туғилади: қандай қилиб шундай оғир парокандалик ва халокатли бир даврда Хоразмшоҳ ўғли Жалолиддинни бошқа вилоятга ҳоким қилиб юбориши мумкин?! Бу ҳеч қандай мантиққа тўғри келмайдиган ҳол эмасми? Муаллиф эса бу жараённи худди ўша мўғулларнинг Хоразмшоҳ қўл остида бўлган улкан мамлакатга юриш бошлаган даврда юз берган деб, тарихий манбани бузиб кўрсатган. Яна бир ҳайратланарли жойи шундаки, у, фалончи тарихчи олим Жалолиддин ҳақида у деган, писмадончи тарихчи олим бу деган, деб аслида ҳақиқатга зид гапларни қалаштириб ташлайди. Ҳурматли муаллиф яна бир ишга қўл урганки, бунга тўхталмасликнинг иложи йўқ. Чунончи у, менинг 1993 йили "Нур" нашриёти томонидан чоп этилган "Жалолиддин Мангуберди" номли тарихий қиссамдан олган жумлаларни, гўё мен йўқ одамдай, номимни тилга олмай, ҳеч бир истиҳоласиз сўзма-сўз ўқиётгани ошкора кўриниб турибди. Хўш, бунга нима дейиш мумкин?

Боз устига, гап орасида улуғ файласуф шоир Абулқосим Фирдавсийнинг:

Кимки раҳнамодир
даҳр элига бош,
Унга тан беради
йиллар, ой, қуёш —

каби мисраларини (уни ҳам юқорида қайд этилган "Жалолиддин Мангуберди" қиссамдан олган — Ҳ.З.) келтиради-ю, аммо улуғ сиймонинг номини эслатмайди.

Ҳар ҳолда, кўрсатув тайёрлаётган одам сценарий матнини ёзаётганида масъулиятни ҳис этиши, ўзи фойдаланаётган манбаларнинг муаллифларига ҳурмат билан муносабатда бўлиши, айниқса, тарихий фактларнинг аниқ ва ҳаққоний бўлишига ҳаракат қилиши керак. Ана шунда томошабиннинг кўнгли ҳам тўлади, эътирозга ҳам ўрин қолмайди.

Ҳабибулла ЗАЙНИДДИН

ТЕЛЕКЎРСАТУВЛАРГА БИР НАЗАР

МУТАХАССИС ФИКРИ ЗИЁН ҚИЛМАЙДИ

Яқинда телевидениеда "Ўзбекистон бастакорлари" рукни остида марҳум композитор, дирижёр, Ўзбекистон халқ артисти Толибжон Содиқовнинг ижодига бағишланган кўрсатув берилди.

Кўрсатувда асосан Т.Содиқовнинг ўзбек операси тамал тошини қўйганлиги ва композиторлик ижоди, Ўзбекистонда романс жанрининг шаклланишига катта ҳисса қўшганлигига урғу берилди. Биз биламизки, опера, романс кабилар Европа композиторлик ижодиётининг жанрлари ҳисобланади. Шу сабабли телетомошабинлар ўзбек композиторлари фақат Европа маданияти тарғиботи билан шуғулланган экан, деган хулосага келиб қолиши мумкин.

Ваҳоланки, композиторнинг "Лайли ва Мажнун", "Гулсара", "Зайнаб ва Омон" операларида мақом намуналаридан, халқ куйларидан кенг фойдаланилган. Айниқса, "Лайли ва Мажнун" операсида Бузрук мақомининг "Ироқ" шўъбаси, "Баёт", "Чоргоҳ", "Ушшоқ", "Чапандози гулёр" каби Фарғона-Тошкент мақом йўллари деярли ўзгартирилмасдан фойдаланилган. "Гулсара" операсида эса халққа яхши таниш бўлиб қолган "Фарғонача жонон", "Ёр-ёр", "Қари Наво", "Тановар" куйлари кенг қўлланилади. Гулсаранинг аччиқ қисматдан эзилган ҳолатини акс эттиришда Хоразм куйларидан "Феруз" оҳанги, унинг онаси вафотидаги арияда "Сегоҳ" мақоми, бош қаҳрамонлардан бири Қодирнинг арияларида мардлик, ботирлик, умуман, эркакча характер ифодасини кучайтиришда "Катта ашула" оҳангларига ҳам таянилган.

Шундан хулоса қилишимиз мумкинки, Т.Содиқов Шарқ халқлари маданиятига таяниб, Европа жанрларида ижод қилган. Назаримизда, буни алоҳида мисоллар билан таъкидлаш зарур эди.

Умуман олганда, ўзбек мусиқа санъатининг янги жанрлари ҳақида сўз борадиган бўлса, унинг негизида, барибир, миллий оҳанглар ётишини юқорида айтилган фикрлар билан исботлаш мумкин эди. Кўрсатувда "Сегоҳ", "Чаман ялла"лардан парчалар берилди. Биз биламизки, бу асарлар Т.Содиқовнинг ижод маҳсули эмас ("Сегоҳ" мақом мулкига алоқадор, "Чаман ялла" мусиқа фольклорига), лекин уларнинг санъаткор ижодига қандай алоқаси борлиги ҳақида тушунча бериш мумкин эди.

Кўрсатувда кўп ижодкорлар фикр-мулоҳазалари билан қатнашдилар. Композитор Ҳ.Раҳимов марҳум санъаткор ҳақиқатда романс жанрига ҳисса қўшгани, унинг ижод намуналари Н.Аҳмедова номидаги танловда зарурий асар бўлиб киритилгани, "Т.Содиқов номидаги Халқаро жамғарма" ташкил этилгани ҳақида сўзлади. Буларнинг бари композитор ижодининг иккинчи ҳаётидан далолат беради ва кўрсатувнинг қимматини оширади.

Агар бизда опера санъатининг шаклланиши 30-40-йилларда бошланган бўлса, бунда асосан М.Ашрафий, Т.Содиқов, Ю.Ражабий, Т.Жалилов сингари бастакор-композиторлар Василенко, Глиэр, Успенский, Зейдман каби рус композиторлари билан ҳамкорликда самарали ижод қилдилар. Сабаби, Шарқ мусиқаси унисон (яъни бир овозли) оғзаки анъанадаги мусиқага асосланган бўлса, Европа маданияти кўп овозли (гармониялашган) мусиқадан иборат. Шунинг учун ҳам ўзбек композиторларининг рус ҳамкасблари билан ҳамкорликда ижод қилишлари табиий, албатта. Кўрсатувда эса Т.Содиқовнинг бундай ҳамкорлигининг аҳамияти ҳисобга олинмаган. Яхши ҳамки, профессор Т.Ғафурбеков бу камчиликни тўлдириб, "Гулсара" мусиқали драмаси Миронов билан, операси Глиэр билан, "Зайнаб ва Омон" Зейдман билан биргаликда яратилганлигини эслатиб ўтдилар.

Мусиқашунос А.Жабборов, композиторнинг қизи Ф.Содиқовалар ҳам Т.Содиқов ижодий фаолиятини ёритишга ўз улушларини қўшдилар. Лекин барибир нимадир меъёрига етмагандек таассурот қолди.

Албатта, бундай кўрсатувларнинг савиясини ошириш учун уларни тайёрлаш жараёнида мутахассислар билан ҳамкорликда иш олиб борилса, мақсадга мувофиқ бўларди, деб ўйлаймиз.

Фароғат ЭШБЕКОВА,
Ўзбекистон давлат консерваторияси бакалаври

УЧРАШУВ

МАҚТОВЛАРГА "ХАСИС" МУАЛЛИМ

Унинг синфида доимо ижодий муҳит, баҳс, мунозара ва таҳлил, машаққатли меҳнат ҳукм суради. Унинг учун ўқувчиларнинг меҳрию, эришган ютуқлари ва шоҳона чолғу — рояль ҳаётининг мазмунига айланган. У қаттиққўллиги, талабчанлиги, айни чоғда, юксак педагогик қобилияти билан шогирдларидан маҳоратли созандалар етиштираётган фидойи инсон — Ўзбекистонда хизмат кўрсатган ўқитувчи Тамара Афанасьевна Поповичдир.

Мана, 42 йилдан буён у Успенский номидаги республика мусиқа мактаб-лицейида ишлаб келади. Тамара Афанасьевнанинг ўқувчилари чуқур техник тайёргарликлари ва мураккаб асарларни ҳам эркин ижро эта олишлари билан бошқалардан ажралиб турадилар. Ўқувчилари орасида Европа ва Америкада таҳсил олаётганлари ҳам бор. Поповичнинг энг қобилиятли ўқувчиларидан ҳисобланган Адиба Шарипова ва Алексей Султонов "Концертино Прага" халқаро конкурсининг ғолиблари бўлганлар. И.Петрова Варшавада Шопен номидаги халқаро конкурсда лауреатликни қўлга киритган. Ф.Ҳусанов АҚШда ўтган кўрик-танловда совриндор бўлган. Бундай истеъдодли ўқувчилар устоз фаолиятида кўпчиликни ташкил қилади.

Очиғи, Тамара Афанасьевнанинг бўш вақтини топиб, суҳбатлашиш осонмас. Машғулотлар орасида у кишидан бир неча саволимизга жавоб олишга муваффақ бўлдик.

— Тамара Афанасьевна, ўқувчиларни синфингизга қандай шарт-шароитлар асосида қабул қиласиз?

— Бошқа педагоглардан у қадар фарқланадиган услубим йўқ. Мени боланинг мусиқага лаёқати, эшитиш ва оҳангни ҳис этиш қобилияти қизиқтиради. Қолганини дарс жараёнида тарбиялаб оламан. Уни чидамли ва иродали бўлишга, созни севишга ўргатаман. Менимча, чидамлилик мусиқачи учун энг муҳим хислат.

— Ўқувчиларингиз фортепиано дарсига бир кунда неча соатдан ажратишлари керак, деб ҳисоблайсиз?

— Улар бир кунда 3-4 соат фортепианода шуғулланадилар. Асосийси, тўғри шуғулланиш, шунчаки ижро этиш ярамайди. Ҳар сафар роялга ўтиришдан аввал мусиқачи ўз олдига аниқ мақсад қўйиб, унга эришиши керак.

— Тамара Афанасьевна, шогирдларингиз шундай мураккаб асарларни чалишадики, бундай мусиқани тушуниш учун фақат ижро техникасидан ташқари, унинг дунёқараши ва тафаккури ҳам кенг бўлиши керак.

— Жуда тўғри. Ўқувчиларим кўпинча уйимга боришади. Менинг катта фонотекам бор. Биз жуда кўп профессионал пианиночилар ижросидаги мусиқаларни тинглаймиз. Бундан ташқари, жонли ижрони кузатишларини, яъни концертларга боришларини талаб қиламан. Уларни китоб ўқишга ундайман. Умумий дарслар ҳисобидан фортепиано билан шуғулланишларига йўл қўймайман. Мен, айниқса, аниқ фанларни, яъни математика, физикани чуқурроқ ўзлаштиришларини хоҳлайман. Бу фанлар боланинг ақлини чархлайди. Энг катта талабларимдан бири — классик мусиқани тушуниш. Классика ўқувчини тарбиялайди. Ҳеч бир пианиночи классикани четлаб ўтмаган. Бетховен, Бах асарларини чалмай профессионал бўлиш мумкин эмас, ҳатто энг замонавий мусиқа ижрочилари ҳам. Шу билан бирга, асар танлашда ўқувчиларнинг хоҳишларини инобатга оламан. Бу ўқувчиларнинг темпераментларига боғлиқ. Масалан, баъзи ўқувчиларим Прокофьев, Скрябин асарларини чалишни хоҳлашади. Яна бошқаси Чайковскийни...

— Танловлар мусиқачининг ҳаётида қандай аҳамиятга эга, конкурсларда қатнашмай яхши ижрочи бўлиш мумкинми?

— Танлов — бу рақобат, рақобат бор жойда кураш бўлади, тинмай меҳнат қилиш керак бўлади. Бу эса ижрочининг янада иродали бўлишига ёрдам беради. Танловлар мусиқачи ҳаётида жуда катта аҳамиятга эга.

— Эшитишимча, сиз педагог-мусиқачилар орасида мақтовга "энг хасис"и экансиз...

— Биласизми, мақтов, айниқса, ортиқчаси фақат мусиқачини эмас, бошқа соҳа кишиларини ҳам бузади. Хусусан, мактаб ўқувчилари, ёш ижрочиларни истеъдоди борасида мақташ ва тақдирлашларга эҳтиёт бўлиш керак. Агар ҳар сафар яхши ижроси учун болага "баракалла, сен зўрсан" деяверсангиз, унда беихтиёр ўзидан қониқиш ҳисси пайдо бўлади. "Демак, мен бошқаларга нисбатан яхши эканман", деган фикр уйғонади. Тўғри, боланинг ютуқларини ўз вақтида рағбатлантириб туриш керак. Лекин бу меъёрида бўлиши, истеъдоднинг "синиши"га хизмат қилмаслиги лозим.

Ёш истеъдодларни тарбиялашимиз, уларга йўл очишимиз керак. Лекин, айни пайтда, уларнинг келажагини ўйлаб талабчан, қаттиққўл, ўзингиз айтгандек, мақтовга хасис ҳам бўлиш шарт.

Суҳбатдош: Саодат ЖЎРАБЕКОВА,
Консерватория талабаси

Суратда: Т.Попович машғулот пайтида.

ЮЗМА-ЮЗ

ИККИ ТОШНИНГ ОРАСИДАЯМ ЎҚИБ, ЁЗАМАН...

Шоира Кутлибека Раҳимбоева билан суҳбат

— Кутлибека опа, келинг, суҳбатимизни Шоир шахсиятига муҳаббат туйғусидан бошлайлик... Сиз адабий давраларда, ойнаи жаҳон орқали намойиш этилган мулоқотларингизда, дейлик, Зулфия опа билан қандай танишганингиз, Шавкат Раҳмон, Усмон Азим шахсиятига ҳайрат ила қараганингиз хусусида ҳаяжонланиб гапиргансиз...

— Шоир шахси — унинг собит ёки беқарор, оғмакашлиги, бағрикенглиги ё худбинлиги — фақат ўзининг ҳаётида эмас, жамият ҳаётида ҳам катта аҳамият касб этади. Шунинг учун ҳам ҳамма замонларда Шоир шахсига қизиқиш кучли бўлган. "Ёзганларини ўқи, ўзидан узоқроқ юр", "Ҳамма нарсани кўриб, билиб, англаб яшаш осон эмас, уни ҳам тушуниш керак", "Шоир ҳам банда, ерда юради, осмонда учмайди. Нон ейди, юлдуз чўқимайди" каби улар ҳақида айтиладиган гап-сўзларда мураккаб тақдирга рост ишоралар бор.

Шавкат Раҳмоннинг "Озодлик қўшиғи" шеъридаги:

Бу қўшиқ ажойиб қўшиқдир,
Сўзлари куйдирар томоқни.
Ўлимни назарга илмайди,
Сезмайсан сургуну қамоқни.
Шалдироқ кишанлар ҳукмига
Ачинмай берасан ёшлигинг.
Юзларинг буришар оғриқдан
Фароғат бағишлар очлигинг —

каби жасоратли, шиддатли сатрлар ёки Усмон Азимнинг:

...Мендан кулма, болам,
ҳей мендан кулма!
Сезяпман курашли тақдирларингни,
Бузмоқ энди сендан,
Узмоқ энди сендан
Менинг мен кўрмаган занжирларимни —

каби журъатли шеърлари руҳимга жуда яқин. Уларга ҳайрат ва ҳурматим ҳам шундандир.

Зулфия опамга келсак... Давр ҳар қандай истеъдодли шоирга бошқаларга паноҳ бўлиш имконини беравермайди. Берганларнинг ҳаммаси ҳам бу имконини бошқалар — муҳтожлар, эҳтиёжмандлар учун сарфлайвермайди. Аммо Зулфия опам атрофидаги ва кўзи тушган истеъдодли қизларни астойдил қўллаганлар. У пайтда Зулфия опамнинг кўпчилик ичида: "Бу қиз жуда яхши ёзади", деб елкамиздан қучиб қўйишлари ҳам бизга кўп эшикларни очиб юборарди.

— "Жаҳон адабиёти" журналида Марина Цветаеванинг "Менинг Пушкиним" асарининг таржимаси сиз ва Ойгул Суюндикова ҳаммуаллифлигида ёритилди. Бунда ҳам юқоридаги саволимизга ҳамоҳанглик бор. Цветаеванинг, айниқса, ушбу жумлалари ақлни лол қолдиради: "... Шоирни дуэлга чақиради. Нақ қорнини кўзлаб ўқ узади. Негадир, гап Пушкиннинг қорнига бориб тақалса, кўнглим ғаш бўлади. Шоирнинг қорни борлиги менга ёқимсиз туюлади". Марина Цветаева, табиийки, Пушкинни фаришта мақомида тасаввур қилишни хуш кўрган. Пушкин эса ишқ-муҳаббат бобида бекарор дарвеш бўлиб ўтганлигини биламиз. Шоир шахсиятидаги зиддиятларни қандай шарҳлайсиз?

— Мен Марина Цветаевани яхши кўриб ўқийман. Айниқса, насрини, кундаликлари, хатларини. Ҳарфлари чўғланиб, алангаланиб турганга ўхшайди. Ўқисанг, ўқийверсанг — қизиб кетаверасан... Марина Пушкин ҳаёти, шахсиятини жуда яхши билган. Муҳаббати, маҳбубаларини... У ўсмир ёшидаёқ ўз қалбидаги ғалаёнларга Пушкин шеърларидан исм топган. У ўзининг шеърият, ҳаётдаги асосий нуқтаи назарини Пушкин дунёси орқали аниқлаган. Тўғри, шоира кейинчалик ўзига руҳдош дўстлар топган. Масалан, Пастернак. Аммо Пушкин исми, дунёси унга биринчи муҳаббат каби азиз бўлиб қолаверган. Нимага, кимга баҳо берса, Пушкинни тош-тарози қилган. Менимча, Пушкин Цветаева учун шоир деган тушунчадан анча баландлаб кетган. Ҳақиқий шоир шахсидаги зиддият унинг кўп нарса истаганига боғлиқ. Ва бу истаклар унинг ёлғиз қора боши билан боғлиқ эмас. Яна бунинг устига ҳамиша ҳам замон ва макон билан ҳисоблашавермайдиган бу истаклар имкондан катта бўлади.

Шоир қалби шахсиятидаги зиддиятлар — унинг истаги ва имкони орасидаги зиддиятлардир. У ҳам банда, ҳорийди, заиф жойларидан ҳижолат бўлади, тушкунликка тушади ё бошқа бир жозибадор нарсалардан ҳаловат излайди. Доим ақлли, бардошли бўлиб яшай олмайдику. Ана ўша пайтларини дарров кўрамиз-да, "ундоқ, бундоқ", деймиз. Менимча, шоирга парчалаб баҳо бериш керак эмас.

У ўз миллатига қарши эмасми?

Хоинлик қилмаяптими?

У бўғзидаги сўзга кучи, иқтидори етгунча овоз бераяптими?

Шу ва шу каби саволлар жавоби қаршисида унга ёпиштирилган қўштирноқ ичидаги гаплар синиб кетса, унда шоир шахсидаги зиддият, балки зиддият бўлиб кўринган кайфиятнинг ҳеч хавотирли жойи йўқ.

— Албатта, Шоир бўлишнинг ўзи бир бахт. Лекин... шоирларнинг, хусусан, шоираларнинг шахсий ҳаётда унчалик омади келавермайди. Баъзи шоиралар шу боис ёлғиз яшайдилар. Яширишнинг ҳожати йўқ, ўша алфозда умргузаронлик қилаётганлар турмушига ҳар ҳолда хайрихоҳлик билан қарашмайди. Демоқчиманки, шоиранинг озод турмуши тўғрисида фикрингиз қандай?

— Бу дунёда аёл бўлиб яшаш у қадар осон эмас. Чунки катта-катта ўпирилишларга тушмаган кўзлар ҳам Аёл кўйлагига сачраган доғни дарров кўради. Шундай экан... аёлнинг озод турмуши ўта нисбий гап. Эрсиз, бола-чақасиз яшаш — бу озод турмуш эмас. Аёл озодликни катта муҳаббат ичида топади. Бу муҳаббат балки, маҳбубиники, балки фарзанди, оға-иниси, балки жамиятникидир... Кимники бўлса ҳам, жуда катта муҳаббат, сўз эмас, юрак муҳаббати.

Умуман, шоиралар ҳаётини таҳлил қилиб, баҳо бергим йўқ. Улар менинг опам, дугонам, синглим. Уларга айтилган ҳар бир гапнинг бир тарафида ўзим ҳам тураман.

— Табиийки, ўзбек аёлининг, очиқроғи, ўзбек адибасининг айтадиган гапи кўп. Бу насрда ёзилса, тўлақонли чиқади. Бироқ, негадир, адабиёт майдонида адибалар бармоқ билан санарли даражада оз. Ойдин, Саида Зуннунова насрий асарларидан бохабармиз. Бугунги кунда эса Дилбар Саидова, Саломат Вафо, Меҳринисо Қурбонова каби ёзувчилар фаоллашмоқда. Лекин, барибир, шоираларга қиёслаб кўрсак, наср чамани ишғол этган жой ниҳоятда кичик. Бунинг боисини нимада деб ўйлайсиз?

— Наср муттасил қора меҳнатни талаб этади. Шеър заҳмати ҳам енгил эмас. Аммо шеърни хаёлда ёзиб, хаёлда таҳрир қилса ҳам бўлади. Наср эса ўтириб, қоғозга мук тушиб, ўз устида изланиш, ишлаш, кези келса, кўп нарсани йўқотиш эвазига дунё юзини кўради. Яна проза ёзиш учун фақат ҳаётни билиш камлик қилади. Адиб ёки адиба ниҳоятда ўқимишли бўлиши керак. Адабий саводсизлик шеърда билинади: мантиқсизликда, жўн нарсаларни Америка очгандай бақириқ-чақириқ билан тақдим этишда. Аммо насрда шармандаларча намоён бўлади. Шунинг учун ўзини билган аёл ижодкор ўнгу терсига қараб қўлига қалам олади.

Адибаларнинг кўп эмаслиги, озгинаю созгина ёзаётганлиги уларнинг анча ақлли эканлигини кўрсатади. Қолаверса, адабиёт оти билан эмас, сифати билан ўлчанади. Зулфия Қурбонова ёзаётган ҳикояларнинг тоши жуда баланд. Ўзини икки-уч ижодкор ҳисобига ўтказаверса бўлади.

— Таржима бобида ҳам аҳвол шунга яқинроқ. Бирор адиба йўкки, жаҳон адабиёти дурдоналарини ўзбекчалаштирган бўлсин. Тўғри, Янглиш Эгамова деган таржимон Гёте қаламига мансуб "Ёш Вертернинг изтироблари" романини аслиятдан ўгирган. Аммо бу исм адабий доирага унча таниш эмас-да. Нега таржимачилик соҳасида адибаю шоиралар шашти суст?

— Таржимон бўлиш учун ҳар икки тил — таржима қилинаётган ва она тилини зўр билиш керак. Мустақилликкача рус тилини зўр билганларнинг кўпи "гул" билан "ғул"ни ажрата олишмаган. Бунинг устига хорижий тиллар деярли номига ўқитилган. Мана энди болаларимиз Ғарбу Шарқ тилларини астойдил ўрганишяпти. Кинода Ҳулкар Аъзам каби қизларимиз ҳавасга лойиқ таржималар қилишяпти. Насиб қилса, беш-олти йил ўтгандан сўнг яхши таржимонларимиз бўлади.

"Саодат"га ҳозир Жаҳон тиллари университети талабалари кичик-кичик таржималар олиб келишяпти, ҳаракатлари яхши.

Кўпчилик мендан ёзишга қандай вақт топасиз, деб сўрашади. Аёлнинг рўзғори бор, эри, болалари, қариндош-уруғи олдида бурчи бор, бунинг устига ишлайди, ёзишга, таржимага қайда вақт... деган гаплар...

Бу ҳам ёлғон гап эмас. Шахсан ўзим қани энди қозон-товоғимни биров қилса, кир-чиримниям, тўйларга тоғора кўтариб боришимниям мен учун кимдир қилса... Мен мазза қилиб китоб ўқисам, ёзсам деб кўп орзу қиламан. Аммо бунинг иложи йўқ. Лекин шуни ҳам биламанки, ички бир истак кучайиб келса, икки тошнинг орасидаям ўқиб, ёзаман.

Аёллик — жамият учун имтиёз ҳуқуқига эга, аммо адабиётда... Адабиётнинг жинси йўқ. Бу деганим — уларнинг ёзганида фарқ йўқ, деганим эмас. Ҳар қайсисиники ўзига ўхшаб тургани яхши. Хуллас, мени тушундингиз, шундай эмасми?

— Албатта, ўзим ҳам сиздан шундай ўктам ва аниқ жавоб кутгандим, яъни "...Икки тошнинг орасидаям ўқиб..."

Суҳбатимизни хуш калом — "бахт" сўзи шарҳи билан ниҳояласак дегандим.

— Бахт жуда нисбий тушунча. Оч одамга бир бурда нон ҳам, музлаб, оёқ-қўллари акашак бўлаётган бандага бир сиқим чўғ ҳам бахт.

Мен бахт ҳақида ўйлаганимда Шавкат Раҳмоннинг қуйидаги сатрларини эслагим келди:

"Бахтиёрман" деган бир сўзни
айтиш учун керак қанча куч-чидам.
Гарчи бахт сўзларнинг энг ёқимлиги,
гарчи турса ҳамки тилнинг учида,
Оғир ботмасмикин бу сўз кимгадир,
тегиб кетмасмикин "Оҳ-воҳ"ларига...
...Аввало бу сўзни ўзгалар айтсин,
элнинг бахти учун умрини тиккан
шоирлар айтмасин биринчи бўлиб.
...Бу сўзни бир умр айтмай яшадим,
ҳар шодлик келганда юрдим секинроқ.
Ғам сўзин элимдан аввалроқ айтдим,
бахт сўзин айтаман
элдан кейинроқ.

Мусаллам УМИРОВА суҳбатлашди.

Душанба 3.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси. «Ҳалоллик фазилатлари».
5.20 «Абдухолиқ Ғиждувоний». Видеофильм. 1-қисм. «Афсонавий Бухоро». Ҳужжатли фильм.
5.50 Мумтоз наволар.
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.45 «Таҳлилнома».
8.45 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Сеҳрли сурат». Бадиий фильм.
11.30 Ўзбекистон телерадиокомпанияси халқ чолғу оркестрининг концерти.
11.55, 15.45 ТВ анонс.
12.05 «Кўрсатувдан-кўрсатувгача».
«Болалар сайёраси»:
12.25 «Олтин тож». Телевизион ўйин.
13.05 Болалар спорти: «Маҳалламиз стадиони».
13.20 «Олтин дала». Дам олиш дастури.
13.40 «КиноТеатр».
14.10 «Қишлоқ муаллими».
14.30 «Ошин». Телесериал.
15.25 «Адабий жараён».
15.50 «Оқ бўталоқ», «Куш ҳам эмас ҳайвон ҳам». Мультфильмлар.
16.20 «Чорраҳа».
16.35 «Барҳаёт сиймолар».
17.05 Рамазон туҳфаси. «Яхшилик».
17.25 «Иқтидор». Интеллектуал телеўйин.
18.10 «Дунёқараш».
18.25 «Қўшиғимиз Сизга армуғон».
18.40 «Мулкдор».
19.00 «Бахтли воқеа». Телелотерея.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Биржа ва банк хабарлари.
20.30 «Ахборот».
21.05 2003 йил - Обод маҳалла йили. «Кўпчилик қаторида».
21.25 «Ошин». Телесериал.
22.25 «Тасанно».
22.30 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Миллий университет». Премьера. 1-қисм.
22.55 ТВ клип.
23.05 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

17.05 «Янги авлод» студияси: Кичкинтоймиз-гижингтоймиз.
17.25 «Сеҳрли най». Мультфильм.
17.40 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Оғир синовлар даври» 1-қисм.
18.05 Ёшлар овози.
18.25 Қуёшли юрт одамлари.
18.35 Тафаккур ёлқинлари.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 ТВ – анонс.
19.40 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
20.00 Мусиқий лаҳзалар.
20.10 Сув – ҳаёт манбаи.
20.15 Одил сўз.
20.35 ТВ - адвокат.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Бангкок – Хилтон» (якунловчи)
17.35 «Хориж хабарлари»
17.40 ТТВда сериал: «Жаҳонгашта Рицарь».
18.00, 20.50 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Халқ саломатлиги йўлида».
22.50 «Пойтахт»
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 1-қисм.
20.20 «Avto-news».
21.00 ТТВда сериал: «2000 йилдан сўнг».
21.50 «Инсон ва қонун».
22.10 Сериал: «Лўлининг бахти».
23.10 Кинонигоҳ. «Севги мактуби».

«Халқаро» телеканал

БИРИНЧИ КАНАЛ.
6.00 - 8.00.
17.35 «Вести».
17.45 «Парле ву франсе?»
18.10 «Евроньюс янгиликлари».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 Ю. Сенкевичнинг хотирасига бағишланган кўрсатув.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
ЎзТВ-IV.
19.50 «Кулгу хонаси».
20.35 «Дунёнинг янги муъжизалари».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
21.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
21.30 «Бизнес ревю».
21.35 «Хусусийлаштириш: қадам бақадам».
21.55 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади:
22.05 Кинематограф. «Шаҳло кўздаги доғлар».
Бадиий фильм.
23.40 «Ахборот».

Сешанба 4.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси: «Яхшилик».
5.20 «Абдухолиқ Ғиждувоний». Видеофильм. 2-қисм. «Чор Бакр». Ҳужжатли фильм.
5.50 Мумтоз наволар.
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35, 17.55 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 Дутор ва танбур тароналари.
9.20 «Мулкдор».
9.40 «Рангин дунё».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Сеҳрли эртак». Бадиий фильм.
11.15 «Кўпчилик қаторида».
11.35 «Шарқ тароналари».
11.55, 16.00 ТВ анонс.
Кузги таътил кунларида:
12.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: Болалар учун фильм. «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». 1-қисм.
12.45 «Бизнес ҳафта».
13.00 «Ошин». Телесериал.
14.10 «Умр мазмуни».
14.30 ТВ клип.
14.40 «Муносабат».
15.10 NHK тақдим этади: «Буюк Ипак йўли». Телесериал.
16.05 «Ватанимга хизмат қиламан».
17.05 Рамазон туҳфаси. «Тамагирлик».
17.25 Марказий Осиё ўйинлари. Эркин кураш.
18.10 «Тафсилот».
18.30 Бир жуфт қўшиқ.
18.40 «Ифтихор».
19.00 «ТВ Бинго миллионер». Телелотерея.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Фарз ва қарз».
21.20 «Халкнинг кунгли». Ижодкор ва томашабинлар учрашуви.
22.00 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Миллий университет». Премьера. 2-қисм.
22.30 ТВ клип.
22.35 «Ошин». Телесериал.
23.35 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ - анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Уй вазифаси.
10.00 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.35 Саломатлик сирлари.
10.55 Минг бир ривоят.
11.00 «Давр» ҳафта ичида.
11.30 ТВ - адвокат.
11.35 «Гвадалупе». Телесериал.
12.15 Бизнес академия.
12.30 Ёшлар овози.
12.50 Мусиқий лаҳзалар.
13.00 Давр.
13.10 «Янги авлод» студияси: Кичкинтоймиз-гижингтоймиз.
13.30 Кузги таътил экрани: «Семурғ». Бадиий фильм.
14.45 Интерфутбол.
16.25 Қишлоқдаги тенгдошим.
16.45 Кўрсатувлар дастури.
16.50 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
17.10 «Японияннинг боқий маданияти». Сериал 8-қисм.
17.30 Солиқ ҳақида сабоқлар.
17.45 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Оғир синовлар даври» 2-қисм.
18.10 Минг бир маслаҳат.
18.30 Автопатрул.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» - интервью.
19.50 ТВ – анонс.
19.55 «Хотира» туркумидан: «Менгзиё Сафаров». Видеофильм 1-қисм.
20.10 Мусиқий лаҳзалар.
20.15 Дийдор.
20.35 ТВ - адвокат.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Ёшлар овози.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1.Нокаут, 2.Теннис.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Жаҳонгашта Рицарь».
17.45 Мультфильм.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.50 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 Болажонлар экрани.
18.30, 20.00, 21.50, 23.05 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 2-қисм.
20.20 «Туризм ҳақида».
21.00 Сериал: «2000 йилдан сўнг».
22.05 «Ҳамшаҳарлар».
22.25 Сериал: «Лўлининг бахти».
23.25 Кинонигоҳ. «Борт ортида».

«Халқаро» телеканал

БИРИНЧИ КАНАЛ.
6.00 – 8.00.
17.35 Кўрсатувлар тартиби.
17.40 «Вести».
17.50 «Жонли табиат».
18.05 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 «Муҳаббат тарихи».
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 Премьера «Қочиш». Сериал.
21.00 «Время».
21.30 «Бульвардаги воқеалар». Комедия. 1-қисм.
ЎзТВ-IV.
22.40 «Бизнес ревю».
22.45 «Серфинг». Ҳужжатли фильм.
23.05 FCN Ўзбекистон янгиликлар (инглиз тилида)
23.15 «Ҳинд оҳанглари».
23.40 «Ахборот».
00.15 Кинематограф. «Хизматкорнинг синглиси».
Бадиий фильм.

Чоршанба 5.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси. «Тамагирлик».
5.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Хўжа Аҳрор Валий», «Хива».
5.40 «Дилрабо» фольклор ансамблининг концерти.
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.40 Газеталар шарҳи.
9.00 «Соғлом она - соғлом бола».
9.20 «Шу азиз Ватан барчамизники».
9.40 «Портретга чизгилар».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Тафсилот».
10.25 «Париларнинг кузги совғаси». Бадиий фильм.
11.40 «Ҳунарманд».
Кузги таътил кунларида:
12.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: Болалар учун фильм. «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». 2-қисм.
12.55 «Ошин». Телесериал.
13.55 ТВ анонс.
14.10 «Фарз ва қарз».
14.25 Кундузги сеанс: «Интеграл». Бадиий фильм.
15.35 «Ягона оилада».
«Болалар сайёраси»:
16.05 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Қўшиғим - жон қўшиғим».
17.05 Рамазон туҳфаси. «Мовароуннаҳр маркази: Самарқанду Бухоро».
17.30 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
18.10 Марказий Осиё ўйинлари. Ўзбек кураши.
18.35 «Эл саломатлиги йўлида».
18.50 «Қалб гавҳари».
19.10 «Ҳаётимиз қомуси».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 «Юзма-юз».
20.30 «Ахборот».
21.05 «Журналист таҳлили».
21.20 «Ошин». Телесериал.
22.20 Болалар спорти: «Бир умр ҳамроҳим».
22.35 «Қизлар давраси».
23.45 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.20 «Янги авлод» студияси: Дунё ва болалар.
9.40 «Мульттомоша».
9.50 Одил сўз.
10.15 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.50 «Давр» - интервью.
11.05 «Меҳр кўзда». Мактубларга шарҳ.
11.25 ТВ адвокат.
11.30 «Гвадалупе». Телесериал.
12.10 Ёшлар овози.
12.30 «Хотира» туркумидан: «Менгзиё Сафаров». Видеофимльм 1-қисм.
12.45 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
13.00 Давр.
13.15 Кузги таътил экрани: «Соҳибжамол ва маҳлуқ».
14.40 Ёшлар телеканалида спорт дастури: 1 Нокаут. 2 Теннис.
15.40 Мусиқий лаҳзалар.
15.50 Автопатрул.
16.10 Ғазал соғинчи. Алишер Навоий ғазали.
16.30 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Нақшлар жилоси».
16.40 Дийдор.
17.00 ТВ - анонс.
17.05 Кўрсатувлар дастури.
17.10 «Янги авлод» студияси: Оқ кабутар, Ҳамма нарсани билишни истайман.
17.40 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Оғир синовлар даври» 3 қисм.
18.05 «Фарзандим-жигарбандим». Соғлом она-соғлом бола.
18.20 Чемпион сирлари.
18.40 Каталог.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.40 Очил дастурхон.
20.00 Спорт-лото.
20.10 «Хотира» туркумидан: «Менгзиё Сафаров». Видеофильм 2 қисм.
20.25 Мусиқий лаҳзалар.
20.35 ТВ - адвокат.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Ёшлар овози.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Жаҳонгашта Рицарь
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.45 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Мусиқий меҳмонхона».
18.30, 20.00, 22.00, 23.15 «Пойтахт»
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 3-қисм.
20.20 «Аёл, она-мураббий раҳбар». Телеклуби.
20.55 «Сухбатдош».
21.15 Сериал: «2000 йилдан сўнг».
22.15 «Ҳимоя».
22.35 Сериал: «Лўлининг бахти».
23.35 Кинонигоҳ. «Болаларим қаерда».

«Халқаро» телеканал

БИРИНЧИ КАНАЛ.
6.00 – 8.00.
17.35 Вести.
17.45 «Мультсеанс».
18.00 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.20 Е. Петросяннинг Кулгу панорамаси.
19.00 «Ишонч ва муҳаббат замини». Сериал.
20.00 «Қочиш». Сериал (сўнгги қисм)
21.00 «Время».
21.30 «Бульвардаги воқеалар». Комедия. 2-қисм.
ЎзТВ-IV.
22.40 «Бизнес ревю».
22.45 «Дунё маданияти дурдоналари».
23.05 «Ахборот».
23.40 Кинематограф. «Бир сония қолганда».
Бадиий фильм.

ПОЙТАХТ ТЕАТРЛАРИДА

МИЛЛИЙ АКАДЕМИК ТЕАТР
("Ҳадра" майдони. Тел:144-17-51)

31 октябр — **"Чимилдиқ"**, 1 ноябр — **"Эргинамнинг орзуси"**, 2 ноябр — **"Қаллиқ ўйин"**, 4 ноябр — **"Гамлет"**, 5 ноябр — **"Соҳибқирон"**, 6 ноябр — **"Етти фарёд"**, 7 ноябр — **"Кундузсиз кечалар"**.

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ АКАДЕМИК КАТТА ТЕАТР
(Отатурк кўчаси, 28. Тел: 133-90-21)

1 ноябр — **"Отелло"**, 2 ноябр — **"Риголетто"**, 4 ноябр — **"Майсаранинг иши"**, 5 ноябр — **"Шопениана"**, 6 ноябр — **"Паяцы"**, 7 ноябр — **Концерт.**

МУҚИМИЙ НОМИДАГИ ТЕАТР
("Бешёғоч" майдони. Тел: 45-16-33)

31 октябр — **"Ўлдинг, азиз бўлдинг"**, 1 ноябр — **"Алмандар уйланармиш"**, 2 ноябр — **"Суперқайнона-2"**, 3 ноябр — **"Дилафрўзга тўрт ошиқ"**, 5 ноябр — **"Осмоннинг бағри кенг"**, 6 ноябр — **"Дилафрўзга тўрт ошиқ"**, 7 ноябр — **"Ўлдинг, азиз бўлдинг"**.

ЁШ ТОМОШАБИНЛАР ТЕАТРИ
(Эски Жува майдони. Тел: 40-50-54)

31 октябр — **"Боз масхарабоз"**, 1 ноябр — **"Сеҳрланган Шаҳзода"**, 3 ноябр — **"Сеҳрли дур"**, 4 ноябр — **"Осмондан танга ёққан кун"**, 5 ноябр — **"Минг бир кеча"**, 6 ноябр — **"Оловуддиннинг сеҳрли чироғи"**, 7 ноябр — **"Минг бир кеча"**.

АБРОР ҲИДОЯТОВ НОМИДАГИ ТЕАТР
(М.Уйғур кўчаси, 2. Тел: 144-56-52)

31 октябр — **"Ёрим кетаман дейди"**, 1 ноябр — **"Ассалому алайкум қизлар"**, 3,4,5 ноябр — **"Қаердасан Наврўза"**, 6,7 ноябр — **"Наврўза"**.

ЁШЛАР ТЕАТРИ
(Навоий кўчаси, 55. Тел: 144-10-89)

1 ноябр — **"Малика Турандот"**, 2,3 ноябр — **"Жанобi олийларининг қўриқчиси"**, 4,5,6,7 ноябр — **"Катта қопқон"**.

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ МУСИҚАЛИ КОМЕДИЯ ТЕАТРИ
(Волгоград кўчаси, Тел: 77-85-29)

31 октябр — **"Лўлилар барони"**, 1 ноябр — **"Арабча танго"**, 2 ноябр — **"Ярим тунда ўғирлик"**, 6 ноябр — **"Миттигина"**, 7 ноябр — **"Кўршапалак"**.

ЎЗБЕКИСТОН АКАДЕМИК РУС ДРАМА ТЕАТРИ
(Отатурк кўчаси, 24. Тел: 133-90-81)

31 октябр — **"Татарин маленький"**, 1 ноябр — **"Гоголни ўйнаймиз..."**, 2 ноябр — **"Кадриль"**, 6 ноябр — **"Силвия — ит тарихи"**, 7 ноябр — **"Меҳмонхона бекаси"**.

РЕСПУБЛИКА ҚЎҒИРЧОҚ ТЕАТРИ
(Космонавтлар майдони, 1. Тел: 56-62-46)

31 октябр — **"Яна, Андерсен"**, 1 ноябр — **"Яна, Андерсен"**, 2 ноябр — **"Олтин калитча"**, 3,4,5 ноябр — **"Шум боланинг саргузаштлари"**, 6,7 ноябр — **Шоу концерт.**

Пайшанба 6.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси. Мовароуннаҳр маркази: Самарқанду Бухоро».
5.20 Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Паҳлавон Махмуд»,
«Сополда акс этган дунё».
5.45 Олтин мерос.
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Қизиқарли учрашувлар». 2. «Қўшиғим - жон қўшиғим».
10.00, 12.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Бировнинг хати». Бадиий фильм.
11.30 Болалар спорти. «Бир умр ҳамроҳим».
11.45 «Журналист таҳлили».
Кузги таътил кунларида:
12.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: Болалар учун фильм. «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». 3-қисм.
12.45 «Мусиқа ва театр».
13.00 «Ошин». Телесериал.
14.00 Футбол бўйича Осиё чемпионатининг саралаш мусобақаси.Таиланд ва Тожикистон терма жамоалари учрашуви. «ЖАР» стадионидан олиб кўрсатилади. Танаффус пайтида-Янгиликлар.
15.50 Эстрада тароналари.
16.10 «Ҳаётимиз қомуси».
16.25 «Яхшилик».
17.05 Рамазон туҳфаси. «Зиё маскани».
17.25 «Сарвиноз» ашула ва рақс ансамблининг концерти.
17.45 «Харита». Халқаро шарҳ.
18.10 Марказий Осиё ўйинлари. Бокс.
18.40 «Сиҳат-саломатлик».
19.00 «Бир жиноят изидан».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 «Оқшом эртаклари».
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инлиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 Телемулоқот.
21.50 «Санъат дўстликка чорлайди».
22.10 «Ошин». Телесериал.
23.10 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ - анонс.
9.20 «Янги авлод»студияси: Оқ кабутар, Ҳамма нарсани билишни истайман.
9.50 «Хўтикнинг хомушлик касалига чалингани». Мультфильм.
10.00 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.35 Қуёшли юрт одамлари.
10.45 Ёшлар овози.
11.05 ТВ - адвокат.
11.10 «Гвадалупе». Телесериал.
11.50 Чемпион сирлари (рус тилида)
12.10 Спорт - қитъаси (рус тилида)
12.35 «Хотира» туркумидан: «Менгзиё Сафаров». Видеофильм 2 қисм.
12.50 Мусиқий лаҳзалар.
13.00 Давр.
13.10 ТВ – анонс.
13.15 Интерфутбол.
14.55 Кузги таътил экрани: «Сиз севган эртаклар».
15.40 ТВ - анонс.
15.45 Кўрсатувлар дастури.
15.50 «Янги авлод» студияси: Соғлом авлод, Ҳар соҳага саёҳат.
16.25 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Оғир синовлар даври» 4 қисм.
16.50 ТВ – анонс.
16.55 Футбол бўйича Осиё чемпионатининг саралаш ўйинлари: Гонконг-Ўзбекистон. Танаффус пайтида - (17.45) Мультфильм.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» – интервью.
19.50 ТВ -анонс.
19.55 Мусиқий лаҳзалар.
20.05 Сув – ҳаёт манбаи.
20.10 Ёшлар овози.
20.30 ТВ – адвокат.
20.40 «Гвадалупе». Телесериал.
21.25 Мезон.
21.45 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: Интерфутбол.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Ит уяси».
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.40 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Хайрли оқшом».
18.30, 20.00, 20.50, 22.50 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 4-қисм.
20.20 «Бурч ва масъулият».
21.05 Сериал: «2000 йилдан сўнг».
21.55 «Эл хизматида».
22.15 Сериал: «Лўлининг бахти».
23.15 Кинонигоҳ. «Сен менинг қўшиғимсан».

«Халқаро» телеканал

БИРИНЧИ КАНАЛ.
6.00 - 8.00.
17.30 Кўрсатувлар тартиби.
17.35 «Вести».
17.45 «Бинафша».
18.10 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.30 Ҳужжатли детектив.
ЎзТВ-IV.
19.00 «Аншлаг».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
19.50 «Мўъжизалар майдони».
21.00 «Время».
ЎзТВ-IV.
21.30 «Бизнес ревю».
21.35 «Дурдаршан».
22.00 «Метрология: кеча ва бугун».
22.20 «FCN Ўзбекистон янгиликлари» (Инглиз тилида)
22.30 «Ўзбектелефильм» студияси тақдим этади: «Тоғлар чорлайди».
22.40 «Ахборот».
23.15 Кинематограф. «Интервью». Бадиий фильм.

Жума 7.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси. «Зиё маскани».
5.20 «Баҳовуддин Нақшбанд», «Миздахкон». Ҳужжатли фильмлар.
5.40 «Соз сеҳри».
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон!»
8.00 -8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ маркет.
8.40 Газеталар шарҳи.
«Болалар сайёраси»:
9.00 1. «Сеҳрли ҳарфлар ороли». 2. «Цирк, цирк, цирк».
10.00, 12.00, 14.00, 18.00 ЯНГИЛИКЛАР.
10.05 «Бир жиноят изидан».
10.30 «Атлантидани излаб». Мультфильм премьераси.
11.45 «Фанимиз истиқболлари».
Кузги таътил кунларида:
12.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: Болалар учун фильм. «Зумрад ва Қимматнинг янги саргузаштлари». 4-қисм.
12.45 «Оламни асранг!»
13.00 «Ошин». Телесериал.
14.10 Телемулоқот.
14.55 ТВ анонс.
15.00 NHK тақдим этади. «Буюк Ипак йўли». Телесериал.
15.50 Футбол бўйича халқаро хотира турнири.
16.20 «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
17.05 Рамазон туҳфаси. «Кўкалдош мадрасаси».
17.25 «Тарих кўзгуси».
17.45 «Ёш юлдузлар».
18.10 «Тафсилот».
18.25 «Санъатга бахшида умр».
18.50 «Таянч нуқтаси».
19.05 «Ҳидоят сари».
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 Бир жуфт қўшиқ.
20.30 «Ахборот».
21.05 «Муносабат».
21.35 «Ошин». Телесериал.
22.35 «Оталар сўзи - ақлнинг кўзи».
23.35 «Ахборот-дайжест».

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 ТВ – анонс.
9.20 «Янги авлод» студияси: Соғлом авлод, Ҳар соҳага саёҳат.
9.55 «Фил полвон оғриб қолди». Мультфильм.
10.05 Тонгги сериал: «Рамаяна».
10.40 «Давр»-интервью.
10.55 ТВ - анонс.
11.00 Минг бир маслаҳат.
11.20 ТВ - адвокат.
11.25 «Гвадалупе». Телесериал.
12.05 Ёшлар овози.
12.25 Мезон.
12.45 «Шарқ тароналари» фестивали оҳанглари.
13.00 «Давр».
13.10 ТВ - анонс.
13.15 Кузги таътил экрани: «Уч бақалоқ».
14.45 Интерфутбол.
16.25 Мусиқий лаҳзалар.
16.35 Ёшлар ва ҳуқуқ.
16.55 ТВ - анонс.
17.00 Кўрсатувлар дастури.
17.05 «Янги авлод»студияси: У ким? Бу нима?
17.25 «Японияннинг боқий маданияти». Сериал 9-қисм.
17.45 Қўли гул уста.
18.05 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Оғир синовлар даври» 5-қисм.
18.30 Аскар мактублари.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» нигоҳи.
19.55 ТВ - анонс.
20.00 Мусиқий лаҳзалар.
20.10 Азизим.
20.35 ТВ – адвокат.
20.45 «Гвадалупе». Телесериал.
21.30 Қишлоқдаги тенгдошим.
21.50 Олтин мерос.
22.00 Давр.
22.40 ТВ – анонс.
22.45 «Ёшлар» телеканалида спорт дастури: 1. Футбол плюс, 2. Ринг қироллари.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Ит уяси».
17.45 Болажонлар экрани.
17.55 «Хориж хабарлари» (рус)
18.00, 20.35 «Экспресс» телегазетаси.
18.10 «Навниҳол».
18.30, 20.00, 21.10, 22.15 «Пойтахт» ахборот дастури.
18.45 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.15 «Хориж хабарлари».
19.20 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 5-қисм.
20.20 «Навбатчи қисм».
20.45 «Сўзсиз монолог». Ўзбекистон халқ артисти Н. Раҳимов.
21.25 Сериал: «2000 йилдан сўнг».
22.35 Кинонигоҳ. «Ҳисобли никоҳ».

«Халқаро» телеканал

16.40 «Серфинг».
17.00 «Евроньюс» янгиликлари.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
17.20 «Маҳалламиз йигитлари». Н. Басков, Д. Маликов, «Любэ» гуруҳидаги концерт дастури.
18.00 «Янгиликлар».
18.10 «Концерт (давоми)
19.00 «Миллий ов хусусиятлари». Кинокомедия.
21.00 «Время».
21.30 «Қийшиқ кўзгу». Е. Петросян таклиф этади.
ЎзТВ-IV.
23.30 «Ахборот».
00.05 «Хит парад».

Шанба 8.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси. «Кўкалдош мадрасаси».
5.20 «Биби Убайда». Телефильм.
5.30 Мумтоз наволар.
5.45 «Асрлардан ҳикоя сўйлаб». Ҳужжатли фильм.
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 Газеталар шарҳи.
8.55 ТВ анонс.
9.00 «Ҳидоят сари».
«Болалар сайёраси»:
9.20 1. «Ёш юлдузлар». 2. «Ўйла, Изла, Топ!» Телемусобақа.
10.20 «Мусиқа дунёси». Телеальманах.
10.40 «Бу турфа олам».
11.30 «Адвокатлик осонми?» Республика Ёш томошабинлар театрининг спектакли.
13.00 «Ошин». Телесериал.
14.00 Футбол бўйича Осиё чемпионатининг саралаш мусобақаси. Гонконг - Тожикистон терма жамоалари учрашуви. ЖАР. стадионидан олиб кўрсатилади. Танаффус пайтида-телефильм.
15.50 «Ягона оилада».
16.20 «Изҳор».
16.35 «Адабий жараён».
17.05 Рамазон туҳфаси. Аждодларга эҳтиром: Соҳибқирон.
17.30 «Олимп сари йўл». Спорт дастури.
17.55 Бугуннинг одамлари.
18.00 «Бир кулишайлик».
18.15 «Саргузаштлар ороли». Телешоу.
18.45 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
19.30 «Ахборот» (рус тилида)
20.00 Оқшом эртаклари.
20.15 FCN «Ўзбекистон янгиликлари» (инглиз тилида)
20.30 «Ахборот».
21.05 «Олтин дала». Дам олиш дастури.
21.35 ТВ клип.
21.40 «Гап чиқди».
«Тунги ёғду». Дам олиш дастури:
22.15 «Ўзбекистон» каналида илк маротаба»: «Сёгун». Бадиий фильм. 1-қисм.
23.10 «Ахборот-дайжест»

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг», Информацион дам олиш дастури.
9.00 Давр.
9.15 «Давр» нигоҳи.
9.35 ТВ – анонс.
9.40 «Янги авлод» студияси: У ким? Бу нима?
10.00 «Меҳрибон тулки». Мультфильм.
10.20 Ринг қироллари.
11.10 ТВ - адвокат.
11.15 «Гвадалупе». Телесериал.
11.55 Кутилмаган меҳмон.
12.15 Ўзбекистон давлат консерваторияси талабалари куйлайди.
12.30 Кузги таътил экрани: «Ошиқ бўёқчи ҳақида эртак».
13.50 Қўли гул уста.
14.10 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади «Лафз». Кўп қисмли телевизион бадиий фильм 4 қисм.
14.45 Қишлоқдаги тенгдошим.
15.10 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма, Келинг, танишайлик.
15.45 «Куч нимада?» Мультфильм.
15.55 Бола тилидан.
16.25 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Оғир синовлар давраи» 6 қисм.
16.50 Хандалак плюс.
16.55 Футбол бўйича Осиё чемпионатининг саралаш ўйинлари Ўзбекистон-Таиланд Танаффус пайтида (17.45) Мультфильм.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 Давр.
19.35 «Давр» репортаж.
19.45 ТВ – анонс.
19.50 Маслаҳат.
19.40 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Лафз». Кўп қисмли телевизион бадиий фильм 5-қисм.
21.15 «Оҳанрабо».
22.00 Давр.
22.40 ТВ-анонс.
22.45 Кинотақдим.
23.05 «Ёшлар» телеканалида премьера: «Виждон». Бадиий фильм.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Ит уяси».
17.45 «Мультчархпалак».
18.05, 22.25 «Экспресс» телегазетаси.
18.15 «Билим» телеклуби.
18.30 «Афиша».
18.50 «Мисли гавҳар».
19.05 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
19.35 «Жаҳон географияси».
20.05 «Нима учун?»
20.35 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 6-қисм.
21.15 «Хусусийлаштириш: қадам-бақадам».
21.35 Сериал: «2000 йилдан сўнг».
22.35 Кинонигоҳ. «Ўнта негр боласи» 1-қисм.

«Халқаро» телеканал

9.10 Мультфильм.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
10.10 «Лаззат».
10.30 «Уйга қайтиш». Игорь Николаев.
11.15 «Аср сирлари».
ЎзТВ-IV.
12.00 Болалар соати: «Пан Кляксанинг саргузаштлари».
Бадиий фильм. 1-қисм.
13.40 «Кўнгил кўнгилга пайванд».
14.10 «Саёҳатдан сўнг».
14.20-15.20 **Дўстлик видеоканали: «Бағри кенг.**
Ўзбекистон», «Айдинлар», «Бизнен мирас».
ЎзТВ-IV.
17.10 Кўрсатувлар тартиби.
17.15 «Билишни истайман».
17.30 «Соғинч».
17.50 «Кун мавзуси».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
18.10 Премьера. Ж. Чан, Ж. К. Ван Дамм, Рутгер Хауэр. «Трюкачлар» экстремал шоусида.
18.50 «Кулгули одамлар».
20.00 «Ким миллионер бўлишни истайди?» Телеўйин.
21.00 «Время».
21.30 «Сўнгги қаҳрамон».
22.30 «Олтин граммофон».
ЎзТВ-IV.
23.30 «Ахборот».

Якшанба 9.11

«Ўзбекистон» телеканали

5.00 Рамазон туҳфаси. Аждодларга эҳтиром: Соҳибқирон.
5.25 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Аҳмад ал Фарғоний».
5.45 «Кўҳна замин оҳанглари».
6.00 «Ассалом, Ўзбекистон».
8.00-8.35 «Ахборот».
8.35 ТВ анонс.
8.45 «Камалак». Болалар учун кинодастур.
10.00 «Ватанимга хизмат қиламан».
11.00 «Она меҳри».
11.20 «Бу турфа олам».
12.10 «Маърифат». Телеальманах.
12.30 «Рақибингиз - гроссмейстер».
12.45 «Талваса». Видеофильм. 1-қисм.
13.20 «Бир кулишайлик».
13.35 «Интеллектуал ринг». Телеўйин.
14.15 «КиноТеатр».
14.35 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Болажоним». Бадиий фильм.
16.25 «Гап чиқди».
17.00 ТВ клип.
17.05 Рамазон туҳфаси. Барҳаёт сиймо. Алишер Навоий.
«Болалар сайёраси»:
17.25 1. «Ғаройибкентга саёҳат».
2. «Олтин тож». Телевизион ўйин.
18.25 «Оқ ва қора». Телешоу.
19.00 ТВ клип.
19.10 «Бизнес ҳафта».
19.30 «Таҳлилнома» (рус тилида)
20.05 «Кўрсатувдан-кўрсатувгача».
20.30 «Таҳлилнома».
21.15 «Кун мавзуси».
21.25 «Қўшиғимиз Сизга армуғон».
21.45 «Яхшилик».
«Якшанба кинозали»:
22.20 «Ўзбекистон» телеканалида илк маротаба: «Сёгун». Бадиий фильм. 2-қисм.

«Ёшлар» телеканали

7.00 «Мунаввар тонг». Информацион дам олиш дастури.
9.00 ТВ – анонс.
9.05 «Давр»-репортаж.
9.15 «Янги авлод» студияси: Бўш ўтирма, Келинг, танишайлик.
9.45 Қувноқ стартлар.
10.15 Очил дастурхон.
10.35 Чемпион сирлари.
10.45 Томорқа.
11.15 Аскар мактублари.
11.35 Кузги таътил экрани: «Пиноккио». Премьера.
13.00 Оҳанрабо.
13.40 «Қилни қирқ ёриб...» интеллектуал ўйин.
14.30 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Лафз». Кўп қисмли телевизион бадиий фильм 5-қисм.
15.05 Азизим.
15.30 «Экспедиция». Кўп қисмли ҳужжатли сериал.
16.20 ТВ - анонс.
16.25 Ёшлар овози.
16.45 «Учинчи сайёра». Маърифий дастури.
17.35 ТВ – анонс.
17.45 «Янги авлод» студияси: Катта танаффус, Бахтли болалик.
18.20 «Мульттомоша».
18.35 Спорт ҳафтаномаси.
18.50 Олтин мерос.
18.55, 21.55 Иқлим.
19.00 «Давр» - news.
19.20 ТВ – анонс.
19.25 Мусиқий лаҳзалар.
19.40 «Қаҳқаҳа» театр студияси намойиш этади.
20.15 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Лафз». Кўп қисмли телевизион бадиий фильм 6-қисм (якунловчи)
20.55 «Заковат» саралаш ўйинлари.
21.50 Олтин мерос.
22.00 «Давр» ҳафта ичида.
22.35 ТВ – анонс.
22.40 «Ёшлар» телеканалида премьера «Хазонрезги». Бадиий фильм.

«Тошкент» телеканали

17.20 Сериал: «Ит уяси».
17.45 «Эртакларнинг сеҳрли олами».
19.25, 22.45 «Экспресс» телегазетаси.
19.35 «Табриклаймиз-қутлаймиз».
20.05 «Жаҳон географияси».
20.35 «Шунақа гаплар». Ҳажвий кўрсатув.
20.55 «Озод ва обод юрт».
21.15 «Ўзбектелефильм» студияси намойиш этади: «Боғ». 7 қисм (якунловчи)
21.55 ТТВда сериал: «2000 йилдан сўнг».
22.55 Кинонигоҳ. «Ўнта негр боласи». 2-серия.

«Халқаро» телеканал

9.05 «Инглиз тили курси».
9.15 «Соғлом овқатланиш сирлари».
9.25 «Бола бошидан».
9.40 «Мультсеанс».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
10.10 Д. Криловнинг «Йўлда ёзилмаган қайдлари».
10.30 «Ҳамма уйдалигида».
ЎзТВ-IV.
11.10 «Уйғоқ кайфият». Информацион-дам олиш кўрсатуви.
12.40 «Экран зийнати ва қиймати».
13.05-14.25. **Дўстлик видеоканали: «Дидар», «Айчурек»,**
«Ватан сурури», «Чинсэн».
ЎзТВ-IV.
16.05 Кўрсатувлар тартиби.
БИРИНЧИ КАНАЛ.
16.10 «Ҳамма юлдузлар». Байрам концерти.
18.10 «Аралаш».
18.40 «КВН-2003». Олий лига.
ЎзТВ-IV.
21.00 «Дунёга назар».
21.30 «Тенгдошлар».
22.00 «Стиль».
22.15 «Қиёси йўқ». Азамат Абдураимов.
22.45 «Кинопрофи».
23.05 «Тахлилнома».
23.45 «Мусиқий серпантин».
БИРИНЧИ КАНАЛ.
24.00 Бокс. Рой Жонс- Антонио Тарвер.

"Ўзбекфилм" акционерлик жамияти киностудиянинг овоз оператори Наримон Шодиевга рафиқаси **Галина КУДРЯШЕВАнинг** вафоти муносабати билан чуқур таъзия билдиради.

Газетамизнинг ўтган сонида Тибетнинг Дхармсала шаҳридаги бош тибет шифохонаси “Мен Тцее Ханг” директори Самдуп Лхацэ билан суҳбат ва 2000 йиллик тибет табобатининг ғаройиб сирлари ҳақида “АиФ”да босилган мақолани эълон қилган эдик. Қуйида сиз унинг давоми билан танишасиз.

Руҳият иқлимлари

ТИБЕТ ТАБОБАТИ СИРЛАРИ

антибиотиклар ўрнида гиёҳлар ва олтин

Давоми. Боши ўтган сонда.

— Замонавий дори-дармонларга — аспирин ва антибиотикларга муносабатингиз қандай?

— Гап шундаки, бу дори-дармонлар, кимёвий фармацевтиканинг бошқа маҳсулотлари каби, даволамайди. Улар беморнинг аҳволини маълум вақтга енгиллаштиради, холос. Айни пайтда бундай дори-дармонларга ружу қўйиш жуда хатарли. Бизда ҳам антибиотиклар бор, бироқ улар гиёҳлардан тайёрланган. Айтишим лозимки, Тибет табобатида ҲЕЧ ҚАЧОН жарроҳлик операцияси қўлланмайди, зотан, бизда бундай муолажани қай тарзда амалга оширишни кўрсатадиган қўлёзма манбалар сақланиб қолмаган. Аслида ҳам, аксарият ҳолатларда жарроҳлик амалининг ҳожати йўқ. Мисол учун, кўричакни кесиб олиш ўрнига, биз махсус гиёҳлар ёрдамида унинг ичидагини “эритиб” юборамиз ва шундан сўнг аппендикс ҳеч қандай хавф сололмайди. Шундай махсус тоғ гиёҳлари борки, улар буйракдаги тошларни парчалаб, қумга айлантириб юборади. Шунингдек, гиёҳлардан тайёрланган малҳам билан компресс қилинганда соғлиққа хавф соладиган безлар сўрилиб кетади, уларни кесиб олишга ҳожат қолмайди. Аёллардаги кўкрак саратонини биз айнан шу йўсинда даволаймиз.

БЕШ УНСУР

— Одамлар узоқ умр кўриш учун қандайдир мўъжизакор малака соҳиби бўлиш керак, деб ўйлашади, — дейди далай-лама маъмуриятининг соғлиқни сақлаш вазири. — Бироқ киши ўз соғлиғини сақлашга қайғуришни қайноқ сув ичишдан бошлаши керак. Қайноқ сув Тибет табобатида бирламчи восита саналади, чунки у олов унсури ҳисобланувчи ошқозонни “ўчиради”, яъни ошқозондаги микробларни ўлдиради. Тибетлик табибларнинг иқрорича, ҳар куни эрталаб ичилган бир пиёла қайноқ сув умрни 10-15 йилга узайтиришга қодир. Шунингдек, тибетликларда махсус precioks pills, ҳабдорилар бор, уларнинг ҳар бири оғриқ олдидан иммунитетни кучайтирадиган бир юз ўттиз (!) доривор тоғ гиёҳларидан таркиб топган. Бундан ташқари, Тибет табобати олтиннинг хосиятини жуда қадрлайди. Бу метал нафақат яраларни битиради (микробларни ўлдириш хусусиятига эга), балки эркакларнинг жинсий қобилиятини оширади. Қадимги Тибетда олтиндан тўлов воситаси эмас, балки малҳам сифатида фойдаланишган. Эҳтимол, фақат Тибетдагина аёллар олтин тақинчоқларни, бошқа мамлакатлар аёллари каби кўрк учун эмас, балки соғлиқ учун тақиб юришар. Олтин занжирлар кўкрак саратони олдини олади, кумуш эса қоннинг шамоллашини бартараф қилади. Аксарият ҳолларда мия оғриғини биз бош чаноғига олтин игна санчиб даволаймиз, чунки олтин қон ва асабни мўътадиллаштиради. Бу метал умрни узайтиради, шу боисдан ҳам аёллар эркаклардан узоқроқ умр кўришади.

Тибет табобати фақат олтин билан даволамайди. Мисол учун, заҳарланишни даволашда марварид билан компресс қўл келади. Бу муолажадан мия жароҳати ва асабий ғашликни даволашда ҳам фойдаланилади. “Юрак” номли қадимги табобат қўлланмасида ёзилишича, қимматбаҳо тошлар 404 хил касалликни даволайди ва “зиёнкор жинларни қувади”. Мана шу, касаллик олиб келадиган жинларнинг борлигига тибетлик табиблар ҳозир ҳам ишонишади, умуман, Тибет табобати мистика билан жуда боғланган. Масалан, ҳар бир фармацевтика фабрикаси қошида ибодатхона бор, ибодатхонада ҳар қайси бемор учун дори тайёрлаш чоғида афсун ўқилади, акс ҳолда дори таъсир этмайди, деб қаралади. Шифохона атрофида туксиз кучукларни учратиш мумкин. Бу нимaнинг оқибати, дерсиз. Маълум бўлишича, жониворлар тасодиф туфайли афсунланган нонни еган (ғалла-дон ўсимликлари ҳам дори тайёрлашда қўлланилади) ва шунинг оқибатида уларнинг жуни тўкилган. Демак, бундан тибет дориларини фақат табибнинг махсус буюртмаси бўйича қабул қилиш лозим, деган хулоса келиб чиқади.

— Одам Коинотнинг бир бўлаги ва унинг қонунлари бўйича яшайди. Шунинг учун ҳам Тибет табобати системаси астрономик билимлар билан мустаҳкам боғланган, касалликларга ташхис қўйиш ва даволаш эса, қуёш-ой даврлари ҳақидаги тасаввурларга таянилган ҳолда амалга оширилади. Астрология, худди одам организми каби, беш унсурга асосланади, — дея тушунтиради Катмандудаги (Непал) тибет шифохонаси бош врачи Тцеринг Лэнг. — Биз касалликни ва унинг қачон бошланганини юлдузларга қараб аниқлашга ҳаракат қиламиз. Астрологияни ҳаммадан ҳам кўра тибет руҳонийлари чуқурроқ билишади, шунинг учун улар орасида табиблар кўп. Йил фасллари алмашиши билан унсурлар тартиби ҳам ўзгаради. Дарвоқе, бизда йил фасллари тўртта эмас, бешта. Тибетда мавсумлар Европадагидан қисқароқ ва бу қисқалик туфайли 72 “ортиқча” кун йиғилиб қолади. Ана шу кунлар бешинчи фасл, тибетча йил фаслларининг сўнггиси ҳисобланади. Биз ҳар бир мавсумга хос хусусиятларни ҳисобга оламиз, зотан, касалликнинг қандай кечишига мавсумнинг таъсири бор. Мисол учун, қишда сув унсури, ёз ва кузда — олов унсури ортади.

Маҳаллий табибларнинг эътироф этишича, Кичик Тибетдаги айни шу жойда Ер юзидаги энг оғир хасталикларни даволашаркан.

ШОХЛИ КОКТЕЙЛ

Қадимда тибетлик табиб касбни пухта эгаллаш учун йигирма-ўттиз йил ўқиб-ўрганган: табиблик малакасини эгаллаш билан бирга астрологияни, гиёҳлар йиғиш ва улардан зарур дори-дармонлар тайёрлашни билиб олган. Деярли барча табиблар “сулоладан” келиб чиққан — бувалар оталарга, улар эса ўғилларга, ўғиллар невараларга — шу зайл билим авлоддан-авлодга ўтиб келган. Тўрт-беш авлоди табиб ўтганларни Тибетда кўп учратиш мумкин. Бироқ ҳозир ўқиш хийла тезлашган — Дхармсалада врачлар бутун ўқув курсини 6 йилда ўтишади, бироқ уларга ҳавас қилиш қийин: имтиҳонларда бўлажак табиб шахсан ўзи бир қанча мураккаб дориларни тайёрлаб кўрсатиши лозим. Масалан, ўн беш-йигирма хил гиёҳдан дори тайёрлашда қайси гиёҳдан кейин қайсиси солиниши кераклигини у ёддан билиши зарур. Бирорта гиёҳнинг ўрни алмашиб тушса, дори ҳақиқий эмас, деб топилади. Жумладан, нилуфар томирини буғунинг шохи билан саҳарда — соат тўртда қориштириш керак, кечқурун ёки оқшомда қилинса фойдаси йўқ, чунки нилуфарнинг сезгирлиги саҳар чоғи кучли бўлади...

Москвага қайтар чоғимда, хайрлаша туриб, қартайиб қолган тибет табиби менга дори тайёрлаш жараёнини кўрсатаркан, Россияда асаб хуружини қандай бартараф қилишади, деб сўради.

— Водка билан, — дедим ўйлаб ўтирмай.

— Водка? — ҳайрон бўлди тибетлик. — Наҳотки, у тинчлантирса? Яхшиси, сиз уни бирор-бир фойдали гиёҳ солиб тиндирганингиз маъқул, ростини айтаяпман.

Тоғли ўлканинг қадимги табобати замонавий медицинага, тез даволанишга, кучли антибиотикларни ичиб олиб, уч кунда тумовни ҳайдаб, оёққа туриб олишга одатланиб қолган биз кабиларга тўғри келармикан? Қай бири яхши? Мўъжизалар ўз-ўзидан рўй бермайди, бу аниқ. Бироқ мен ҳар куни эрталаб бир пиёла қайноқ сув ичишга уриниб кўраман.

Георгий ЗОТОВ,
“АиФ” мухбири

Аксарият тибет дориларини олиб келиш қийин, чунки улар сертификатланмаган. Бундан ташқари, кўп давлатларда чаламулла табиблар ва ҳатто товламачилар тибет шифохоналари очиб, одамларни “сеҳрли тоғ талқонлари” билан даволаймиз, деб алдаб келишади. Яқинда Полшада иккита шундай шифохона бекитилди. Ҳатто Ҳиндистоннинг Бомбей шаҳрида “Тибет соғломлаштириш маркази”ни очган бир товламачи қўлга олинди. Маълум бўлишича, бу “тибетлик табиб” бир пайтлар маҳаллий шифохонада фаррош бўлиб ишлаган экан.

Тибетликман деган табибни имтиҳондан ўтказиб кўриш осон — ундан кўз олдингизда дори тайёрлаб беришини сўрасангиз бўлгани. Чинакам табиб бундан ташвишланмайди, сохтаси эса жуфтакни ростлайди. Тибет табобати қоидасига кўра, табиб ФАҚАТ Ҳимолай тоғларидан йиғилган гиёҳлар ёрдамида даволаши шарт. Агар сизга “маҳаллий” гиёҳлардан тайёрланган воситаларни таклиф этишса рад қилинг.

Муҳокама учун мавзу

ИЛМ ПУЛГА СОТИЛАДИМИ?

Хўш, биз илм деганда нимани тушунамиз? Маълумки, дунё бошидан оёғигача — жумбоқ. Ана ўша жумбоқлар эшигига тушадиган калит илмдир. Бу калитга эга бўлмоқ учун эса одам бир қадар покланмоғи жоиз. Мабодо, илм ишига пул аралашса, мазкур ҳолатнинг ўзи залолат ботқоғи томон етакламоғи бор гап. Залолат инсон боласини ўзлигидан мосуво қилади. Мамлакат инқироз жари ёқасига яқинлашади. Алҳол, элу юрт тақдирини олимлар белгилайдилар. Ҳадиси шарифда, олимлар пайғамбарларнинг ворисидир, деб бежизга айтилмаган. Илм кишилари мол-дунёга майл қўйдими, шу аснода ўз вазифаларининг тескарисини бажара бошлайдилар. Яъни халқни гумроҳлик сари етаклашади.

“Жаҳон адабиёти” тахламларини варақлаб ўтириб, “Қўланкадаги Россия” (2003 йил, 5-6-сон) сарлавҳали мақолага кўзим тушиб қолди. Мақолада қуйидаги гаплар диққатимни тортди: "Агар институтларнинг ўқитувчиларига маош тўланмаса ҳам ҳеччқиси йўқ — улар, барибир, ишга қатнайверадилар, чунки уларнинг таъмагирлик ва порахўрлик билан топадиган маблағларининг манбаи битмас-туганмасдир. Шуни ҳам айтиб қўяйки, менинг танқидий мулоҳазаларим, биринчи навбатда гуманитар факультетларга таaллуқли. Техникавий ва бошқа факультетларда вазият ўзгача бўлиши ҳам мумкин, лекин бу ўзгачалик қўланкадаги ўқитувчилик фаолиятининг қўламига алоқадор бўлади, холос".

> Бир донишманддан сўрабдиларки: ҳақиқат недур? Донишманд, илмдур, дебди. Яна сўрабдилар: илм недур? Дебдики, ҳақиқатдур... Шунга ўхшаш ибратли ҳикоятлар Алишер Навоийнинг "Насойим ул-муҳаббат" отлиғ рисоласида анчагина бор. Ҳазрат ҳатто илм аҳлининг яшаш тарзига ҳам диққат-эътибор қаратади.

Озод Обид таржимасида эълон қилинган мазкур мақолада порахўрлик, таъмагирлик системасининг "қурилиши", иш жараёни асосли далиллар воситасида фош этилади: "...Ҳозир абитуриентларнинг ота-оналари репетиторларга шунчаки машғулот ўтагани учун эмас, олий ўқув юртига киришга кафолати учун ҳақ тўлашга тайёрлар. Айни ана шу кафолат пулга арзийди. (Баъзи бир ўқув юртларида репетиторлик учун алоҳида пул олишади, институтга кириш учун алоҳида олишади, чунки бу репетитор кириш имтиҳонлари таркибига кирмай қолиши (мумкин), бундай ҳолларда репетитор ҳамкасабалари билан бўлишишга мажбур бўлади). Амалда ҳар бир факультетда "фаол" ўқитувчиларга институтга олиб кириши лозим бўлган абитуриентларнинг миқдори аввалдан белгилаб қўйилади..."

Демак, бу ҳали порахўрликка асосланган машина ғилдирагининг илк силжиши экан. Ундан сўнг эса "... ҳар қайси сессия даврида совға-саломлар туҳфа этиш жараёни бошланади. Бунинг натижасида давлатнинг таълим тизимида учига чиққан порахўр ва бу жиноят учун деярли жазоланмайдиган ўқитувчилар гуруҳи пайдо бўлади, оқибатда икки пулга қиммат мутахассис ёшлар юзага келади. Бундай ёшлар қўланкадаги иқтисодиёт бобида биринчи сабоқларни олий ўқув юртида олади".

Юқоридаги иқтибосларни бежизга келтирмадик. Боиси, бу қабилдаги "қўланкадаги тадбиркорлик" фақатгина Россия олий таълим тизимига хос эмас, балки айни вақтда собиқ иттифоқдош республикаларнинг аксарияти айнан ўша иллатни бошдан кечираётир.

Тарихдан маълум — жадидлар жамиятдаги ислоҳотларни замонавий усулдаги мактаб ва олий таълим тизимидан бошлаганлар. Иқтидорли болалар танлаб олиниб, ҳомийлик асосида хорижий мамлакатларга ўқишга юборилган. Гоҳида уларни маҳаллий бойлар пул билан таъминлаб туришган ҳам. Бундан кўзланган асосий мақсад мамлакат ободлиги эди. Ҳа, айнан илм воситасида мамлакат гуллаб-яшнайди. Чунки ҳамма нарсани кадрлар ҳал қилади. Кадрларни эса олий ўқув юртлари етиштириб беради.

Россия олий таълим тизими нуқсонларию, хорижий мамлакатлардаги илғор ютуқларни чеккага суриб қўйиб, ўзимиздаги манзараларга бир қур назар ташлайлик. Сўз аввалида мисол келтирмоқчиман. Ўз соҳасининг профессори, таниқли иқтисодчи олим билан анчадан бери танишман. У киши санъат, адабиёт шайдоси. Шу боисдан тез-тез мулоқотга киришиб турамиз. Ўша инсон ҳожатбарорлиги билан ҳам танилган. Биров нимaнидир илтимос қилса, йўқ дея олмайди. Кунлардан бир кун йўл-йўлакай фалон институтга кириб ўтадиган бўлдик.

— Яқинда Хоразмга бориб келдим, — деди у, фалончи (воҳада анча таниқли одам — Б.Р.) қаттиқ илтимос қилиб юборди. Ўғли сессия имтиҳонларини топшира олмабди — ёрдам керак экан...

Иқтисодчи акамиз умр бўйи ҳалол яшаб келаётган одам. Бировдан бир сўм таъма қилганини эслолмайман. Лекин ичкиликка сал иштиёқманд — қизишиб олгач, баҳсу мунозарага киришиб кетади. Илтимос қилган бойвачча нари борса қуйиб бергандир... Хуллас, икковимиз институт сари йўл олдик.

Ҳар хил талабаларни кўрганмиз. Лекин... институт эшиги ёнида ўзига бино қўйиб, башанг кийинган талабаларга кўз тушгач, масала моҳиятига етгандай бўлдим. Тўғри, уларнинг орасида илмга иштиёқмандлари ҳам бордир. Аммо такаббурона қадам ташлашлар талабанинг кимлигини фош этиб тургандай гўё...

Анча домлалар ҳожатбарор акамизнинг шогирдлари экан. Қуюқ салом-аликдан сўнг мақсадга кўчилди.

— Баҳосини қўйиб бераман, — дейди домла пешонаси тиришиб. — Бир-иккита дарсга қатнашсин ахир?! Машғулотларга умуман келмайди. Қаерда ялло қилиб юришини худо билади?!

Икковлон ўша бойваччанинг ўғлини излаб кетдик. Отаси пойтахтдан шинамгина уй сотиб олиб берган экан. Ёнида онаси парвона. Камтарингина жувон. Ўғил эса уяли телефонни қўлдан қўймайди. Ҳеч ким билан гаплашгиси йўқ.

— Домлаларингни танийсанми ўзинг, — деди ҳожатбарорнинг жаҳли чиқиб. Ўғил "йўқ, танимайман" деди. Қаранг, ростдан ҳам машғулотларга қатнашмас экан. Домлалар умуман дарсда иштирок этмайдиган талабага баҳо қўйишдан оғринади-да, ахир?

Илмга меҳри йўқ унинг. Пул бор, мол-дунё бисёр. Эркатойлик шу даражадаки, бобоси тенги одамни, таниқли олимни назарига ҳам илмаяпти. Бу ўз навбатида ўша бойвачча шахсиятининг инқирози эмасмикан?

Яқинда бир мақола ўқидим. АҚШга сафар қилиб келган тележурналист уммон орти давлатларидаги олий ўқув юрти ҳақида мулоҳаза юритибди. Ўша ўқув юрти хусусий экан. Яъни бир миллиардерники. Хотини мазкур олийгоҳда ўқитувчи бўлиб ишларкан. Уларнинг яккаю ёлғиз ўғли худди ана шу университетга уч йилдан бери ҳужжат топшириб, киролмаётган экан. Қаранг, ота бир оғиз гапирса — ҳамма иш ҳал бўлади-қўяди. Бироқ ота кириш имтиҳонларига аралашмаган. Ўзбек журналисти бунинг боисини сўрайди. "Менинг шахсий манфаатимдан Америка манфаати устунроқ" дея жавоб қайтаради миллиардер ота.

Яна бир мисол. "Ўқитувчи" нашриётида Доимо Раҳмонбекова деган мусаввир хизмат қилган. 1989 йилда у турмуш ўртоғи билан бирга — уям рассом — Парижга йўл олади. Даставвал иқтисодий жиҳатдан бирмунча қийналишади. Сўнг шахсий кўргазмасини кўрган француз бойларидан бири санъатига ошуфта бўлиб қолади ва уларга ҳомийлик қила бошлайди. Ўша бойваччанинг беш фарзанди бор экан-у, болаларига парво қилмаскан. Фарзандлари норози қиёфада ота ҳузурига киришибди. “Мен бу бойликларни ўзим тер тўкиб топганман. Сизларга бир цент ҳам бермайман. Ўзларингиз меҳнат қилинглар. Лекин талантли кишиларни рағбатлантираман. Талантли одамларга албатта ҳомийлик қилмоқ жоиз. Негаки, талантни рўёбга чиқариш нафақат бир миллатга, бутун башариятга фойда келтиради”, дебди ота.

Табиийки, болалар аввалига бироз ранжишган. Кейин эса пул топиш йўлини излаб кетганлар. Ва ниҳоят отанинг нақадар ҳақлиги исботини топган: уйли-жойли бўлишгач, фарзандлар отага миннатдорчилик билдиришади. Мабодо ота болаларини моддий жиҳатдан тўла таъминлаб қўйганида эди ўша ёшлар пулнинг қадрига етишмасди, етук шахс сифатида шаклланмас эди. Мана сизга турмуш фалсафаси!

Бизда қанақа? Фарзандни боқишдан тортиб, ўқишигача, уйли-жойли қилишгача ота-она гарданида. Бола ақлини таниганидан кейин ота-онасини шу ишга мажбур, деб ўйлайди ва унда яшаш учун кураш салоҳияти шаклланмай қолаверади.

Юқорида зикр этилган француз миллиардери ҳақидаги ҳикояни менга Доимонинг онаси, таниқли педагог олима Қумри Абдуллаева ҳикоя қилиб берган эди. “Қизимизга ҳомийлик қилган одам рафиқаси билан Тошкентга келди. Миннатдорчилик тариқасида уйимизга таклиф қилгандик — бунақа нарсаларга эътибор қилмас эканлар. Меҳмонхонада туришди. Тинмай саёҳат қилдилар — ҳатто Орол бўйларигача”, — дейди опа. Французларнинг ҳаёт тарзи шундай: улар Ақл ва Вақтнинг қадрига етишади.

Илм билан пул аралашдими, бу миллат инқирозининг бир нишонаси. Қуш уясида кўрганини қилади, дейдилар. Болалик даврларимизда ўқитувчиларнинг нон ейишини тасаввур этолмас эдик. Наздимизда ўқитувчи фаришта эди. Ана шунинг учун ҳам идеал инсон сифатида ўқитувчини танлаганмиз. Маълум даражадаги ҳақиқатпарварлигимиз шу идеал хосиятидандир.

Бугунги кунда ҳам шундаймикан? Гоҳо очиқчасига таъмагирлик қилаётган муаллимлар ҳақида эшитамиз. Биз ўқиган пайтларда баъзи ўқитувчилар ҳатто байрам арафасида ёзган откриткаларимизни ҳам қайтариб беришарди. “Бунинг ўрнига дафтар ол, ўчирғич, қалам ол — ўзинг учун ишлат”, дея койишарди. Ҳозир-чи? Ремонт учун — пул. Парда учун — пул. Супурги учун, гул учун — пул. Зиёфатлар учун... Муаллимларга эса алоҳида совға-салом... Ахир, бунақа алфозда жажжи фарзандларимиз идрокида “ҳамма нарсани пул ҳал қиларкан-да”, деган тушунча муҳрланиб қолмайдими?

Олий ўқув юртларининг баъзиларида эса таъмагирлик урф тусини олган. Айниқса, сессия имтиҳонлари маҳалида айрим домлаларнинг кўзида нафс учқунлари ёлқинланади. Бир ҳамкасбимиз ҳикоя қилади: “фалон институтда она ва қиз талабаларга сабоқ бераркан. Имтиҳонни қизи оладиган бўлибди. Қўлида уяли телефон. Совға-салом очиқчасига... Қиз онасига сим қоқармиш: “Ая, бир студент кофейник обкепти, баҳосини қўяверайми?” Она “кофейник уйда тиқилиб ётибди. Бошқа нарса опкесин. Баҳосини қўйма!” — дермиш”.

Афсуски, бу гап латифа эмас. Яна бир ўқув юртида эса имтиҳон пул билан нархланаркан. Талабалардан бири “Мен синовга яхши тайёрланганман. Менам пул беришим керакми?” деса домласи “сенга льгота бор — сал камроқ тўлайсан”, дермиш. Буни ҳам тўқиб чиқаришмаган, албатта.

Сал “инсофлироқ” домлалар эса таъмагирликнинг ниқобланган шаклини ўйлаб топишибди. Аввал талабани имтиҳондан йиқитишаркан. Сўнг эса “репетитор ёллаб, тайёрлансанг бўлмайдими?” дейишаркан. Талаба “Кимни ёлласам экан, домла?” деса ўзини таклиф этишади. Қарабсизки, таъмагирлик мутлақо сезилмайди. Домла репетитор сифатида пул олаверади-да!

Яна бир тоифаси имтиҳон-синовлар олдидан талабаларга китоб тарқатишади. Ўзиникини ёки бирор танишининг китобини. Талабалар ўша китобларни домла белгилаган нархда сотиб олишга мажбур. Кўнишмаса имтиҳондан “қулашади”.

Ўзингиз тасаввур қилиб кўринг: талаба контракт пулини тўлайдими, домла чўнтагини тўлдиришга ҳаракат қиладими... бундан ташқари тирикчилик, ижара ҳақи, деган гаплар ҳам бор. Шўринг қурғур талаба бу эҳтиёжларни қондириш учун пулни қайдан топади?!

Илмнинг шу тариқа пулга чақилгани ёмон. Бир жиҳатдан талабалар китоб ўқишга ўзларида мажбурият сезишмайди. Пул бўлса бас-да! Иккинчидан эса домлалар малакасини ошириб бориш, талабага илм бериш масъулиятидан мосуво бўлади. Охир-оқибатда маънавиятга худди шу олий ўқув юрти остонасидан дарз етади.

Хўш илм соҳасидаги порахўрликларни йўқотмоқ учун нима қилмоқ керак? Маълумки, Истиқлолдан сўнгги вақтларда олий таълим тизимида бир қанча ислоҳотлар ўтказилди. Тест синов шакли шуларнинг энг асосийсидир. Бинобарин, тизимнинг ўзгариши айрим нафси ҳакалак отган домлаларнинг “қора тадбиркорлиги”га узил-кесил нуқта қўймоғи даркор эди. Шундай бўлди ҳам. Аммо... бойвачча ота-оналар ҳамон эски давр ақидаси билан яшамоқдалар. Уларнинг наздида — ҳамма нарсанинг йўли бор. Ўзига ишониб болаларини институт сари йўлламоқдаларки, фарзанд қобилиятию иқтидори билан уларнинг тарикча иши йўқ. Бу ҳолга эътироз билдирувчи фарзанд камдан-кам топилади. Агар талаба илмга чанқоқ бўлса, ўз устида мунтазам равишда ишлаб борса, домла таъмагирлик қилишга ботинолмайди. Ҳатто талабани ҳурмат қилишга мажбур бўлади ҳам. Аслида лоқайдлигу бепарволикнинг очиқ-ойдин намоён бўлиши талабаларга нисбатан ҳурматсизликдир.

Шу ўринда мисол келтирмоқчиман. Дорилфунунда таҳсил кўрган чоғларимизда бир профессор бизга сабоқ берарди. Каттакон портфелини кўтариб келардида, муштига йўталиб, мавзуга умуман алоқаси йўқ гаплардан оғиз очарди. Масалан, отасининг обкомда ишлагани, талабалигида эрталабки нонуштага қандай овқат тайёрлагани ҳақида... Чидаб тинглардик. Шу йўсинда фурсат ўтаверди. Охир-оқибат “портлаш” рўй берди — Улуғбек Раҳимов деган курсдошимиз даст ўрнидан турди-да “Узр, домла... Бизга бу гапларингизнинг умуман қизиғи йўқ. Дарсингизни ўтсангиз-чи, ахир?!” деди. Домла бир зум талмовсираб қолди. “Сенга осмондаги ойни узиб берайми?! Аслида менинг ишим йўл-йўриқ кўрсатиш. Ёз адабиётлар рўйхатини! Бундан буёғига ўзларингиз тайёрланиб келасизлар!” деб ўдағайлади. Аммо аудиториядаги луқмаларни эшитиб, попуги пасайди. Навбатдаги дарсда домланинг биздан ҳайиқиброқ турганига гувоҳ бўлдик.

Тасаввур қилинг: аудиторияда муайян тайёргарликка эга, домлалардан илм-фандаги янгиликларни шарҳлашни сўрайдиган талабалар ўтирибди. Ўткир нигоҳлар остида домла ҳар бир хатти-ҳаракатини ўйлаб йўналтиришга интилади. Гоҳида лаёқати бундайроқ бўлса, совуқ тер босиб кетади. Зотан, “талаба” атамасининг маъноси ҳам “талаб қилмоқ”, яъни илм толибидир. Инчунун, талаб қилишга домлалармас, кўпроқ талабалар ҳақли. Ана ўша даражага етмоқ учун эса пухта тайёргарлик жоиз. Ўқиб-ўрганмоқ лозим. Агарда талаба ўзига қаттиқ ишонса, уни ҳеч қачон имтиҳон-синовлардан “қулатиб” бўлмайди. Шундай экан, мазкур иллатларнинг бир учи талабаларга, уларнинг ота-оналарига тақалиши ҳам аниқдир.

Истиқлол учун ота-боболаримиз ўз жонларини аямаганлар. Бугун биз шу улуғ саодатга эришдик. Не-не тўкилган қонлару курашлар эвазига қўлга киритган озодлигимизни қадрлашимиз лозим. Зотан, Беруний, Аз-Замахшарий, Форобий, Мирзо Улуғбек авлодлари бўлатуриб, айрим ўқув юртларидаги ҳақиқий илм йўлидан тойишларни кузатиб бепарво бўлиш буюк сиймолар руҳига ҳурматсизлик эмасми? Демак, миллат келажагини ўйлайдиган ҳар бир инсон ўша иллатлар томирини узиб ташлашга масъулдир.

Б.РЎЗИМЕТОВ

Дунё — кенг...

ТИҚИЛИНЧДА ЙЎҚОТИЛГАН 69,5 МИЛЛИАРД ДОЛЛАР

Катта шаҳарлар ҳаётини автомобилларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Узоғимизни яқин қиладиган транспорт воситалари айрим ҳолларда яқинимизни узоқ қилиб қўйиши, ҳатто чўнтакни ҳам хийла енгиллатиши мумкин. Мана, аниқ маълумотлар билан танишинг.

АҚШ автойўлларида рулда ўтирган ҳайдовчи тиқилинч соатларда анчагина вақт йўқотаркан. Бир йилда бу вақт эллик бир соатни ташкил этаркан.

Техас транспорт институти томонидан етмиш беш шаҳарда олиб борилган тадқиқотлар қуйидаги маълумотларни берган. Тиқилинч пайтда вақт ва ёқилғининг ортиқча сарф бўлишидан АҚШ иқтисоди ҳар йили 69,5 миллиард доллар йўқотар экан. Транспортнинг энг тиқилинч жойлари Лос-Анжелес шаҳри кўчалари ҳисобланади. Ҳайдовчилар бу кўчаларда бир йилда тўқсон соат вақт йўқотишади. Иккинчи ўринда — Сан-Франциско (68 соат), учинчи ўринда — Денвер шаҳри (64 соат).

Тадқиқот муаллифлари америкалик автомобилчилар мушкулини осон қилиш учун автомагистралларни кенгайтиришни, йўловчи автобуслар сонини оширишни, иш бошланадиган вақтни турли соатларда белгилашни таклиф қилишди.

ТЕРМИНАТОР КАЛИФОРНИЯ ГУБЕРНАТОРИ

Калифорнияда ўтган сайловларда сайловчиларнинг аксарият қисми машҳур актёр Арнолд Шварценеггерни ёқлаб овоз беришди. Бу натижа унинг рақибларини ҳайратга солди. Таҳлилчилар эса Терминаторнинг ғалабасига омил бўлган сабабларни қуйидагича изоҳлашмоқда.

Биринчидан, Шварценеггер профессионал сиёсатчи эмас, демак, у халққа яқин, халқнинг ичида. Иккинчидан, Арни актёрлик қобилиятини ишга солиб, сайловолди чиқишларида овоз берувчиларни ваъдаларига ишонтира олди. Унинг ваъдалари эса, худди ўзи рол ўйнаган филмлардаги воқеалар каби кутилмаган, ақлни шоширадиган ваъдалар. Масалан, у 2005 йилга келиб Калифорниядаги ҳар икки уйнинг биттаси қуёш батареялари билан иситилиши, беш йилдан кейин эса штатда водород билан ишлайдиган автомобилларга ёқилғи қуйиш шахобчалари ишлай бошлашини ваъда қилди.

Қолаверса, Арнолд — барзанги, Голливуд олди-қочди филмлари руҳида тарбия топган кўплаб америкаликлар учун куч бор жойда ақл шарт эмас, деган ақида маъқул келади. Бу омилларнинг барчаси бирикиб, Терминаторнинг Калифорния штати губернаторига айланишига кўмак берди.

ҲИБСДАГИ МАЛИКА

Перуда ўтган бир ғаройиб танловнинг шов-шуви бутун дунёга ёйилди. Боиси, бундай тадбирни жаҳон миқёсида ўтказиш кўпларнинг хаёлига ҳам келмайди, хаёлига келганлар эса уни ташкил этиш мумкинлигини ақлига сиғдира олмайди.

Гап шундаки, Лима шаҳридаги “Санта-Моника” номли аёллар қамоқхонасида “Ҳибсдаги малика” танлови ўтказилди. Танловга Аргентина, Бразилия, Венесуэла, Буюк Британия, Испания, Мексика, Ливан, Туркия, Таиланд ва Эквадордаги аёллар қамоқхоналарида содир этган жиноятларига кўра жазо ўтаётган гўзаллар иштирок этишди. Табиийки, уларнинг бари Лимага соқчилар қуршовида келишди ва тадбирдан сўнг айни шу тарзда қамоқ жойларига равона бўлишди. Фақат танлов давомида гўзаллар либосларини ўзгартиришди, холос.

Қамоқхоналар раҳбарлари, машҳур санъаткорлар, сухандонлар ва шоу-бизнес вакилларидан иборат обрўли жюри йигирма етти ёшли “Санта-Моника” маҳбуси перулик Нейда Акостани "қамоқхоналар маликаси" деб танлади ва унинг бошига кумуш тож кийдирди. Бундан ташқари, ғолиб ҳар куни қамоқхонада туриб косметолог ва массажга қатнаш ҳуқуқини қўлга киритди. “Санта-Моника” қамоқхонаси маъмурияти гўзалнинг ҳибсдаги шароитини яхшилаш ва ўзини яхши тарафдан кўрсата олган тақдирда унинг жазо муддатини қисқартириш мажбуриятини олди.

Ғалабадан кейин, гиёҳванд моддалар савдоси билан қамалган Нейда Акоста журналистларга берган интервьюсида танловга қатнашганидан мақсади ўзининг туғишганлари билан учрашиш имконини қўлга киритиш бўлганини, ғолиб чиқиш хаёлига ҳам келмаганини айтди.

Газетанинг навбатдаги сони 14 ноябр куни чиқади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O‘zbekiston adabiyoti va san’ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 136-56-50
Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93
Санъат бўлими: 136-56-48 Назм ва наср бўлими: 133-49-93

Бош муҳаррир Мурод АБДУЛЛАЕВ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Гулчеҳра УМАРОВА
Саҳифаловчи — Шоҳруҳ ҚОСИМОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди — 21.00.

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г— 861. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ. СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН